

magazin istoric

ANUL V

Nr. 4 (49) APRILIE 1971

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CANDEA

TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

În numărul viitor:

- Documente, articole, evocări consacrate gloriosului se-micentinar al Partidului Co-munist Român ● Neamul Goleștilor ● 1939-1945: Bi-lanțul conflagrației ● Simon Bolivar — El Libertador ● Din memoriile lui Anthony Eden: Zilele Münchenului ● Un nou serial: Agentul se-cret al secolului XX ● Poșta concursului.

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

- ① Amintirea vremii lui Tudor se păstrează în fru-mosele covoare oltenesti, ca și în iscusinta cu care artiștii de ieri și de azi îi imaginează chipul
- ④ „Răsar la nevoie oameni ca Tudor Vladimi-rescu, care scriu cu sabia drepturile omenirii călcate în picioare și știu să moară pentru ele”. Statue în bronz, operă a sculptorului Teodor Burcă; București, 1934 (Tudor din Vladimiri, p. 37)
- ③ Anthony Eden — deputat conservator în Ca-mera Comunelor de la vârsta de 26 ani — a fost prezent pînă în 1957 la aproape toate dez-baterile Parlamentului, aflat în unul din cele mai renumite palate ale Londrei (Memorii, p. 66)

SUMAR

Interviuri—document. O solidaritate desăvîr-șită : GEORGE MACOVESCU	2
Retrăiesc cu emoție amintirile acelor ani : PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI	7
La chemarea P.C.R. — solidari cu Spania Frontului Popular : MINEA STAN și MIHAIL FLORESCU	13
„...Datoria a tot ce este muncitor” : OLIMPIU MATICHESCU	21
Simpozion Nicolae Bălcescu la Univer-sitatea Columbia — S.U.A. : RADU T. FLORESCU	24
O poetă pe tronul Bizanțului : VICTOR EFTIMIU	26
Destinul unei frumoase ateniene — Athenais Eudokia : NICOLAE BĂNESCU	27

TUDOR DIN VLADIMIRI:

● Tudor, Tudor, Tudorel : MIHNEA GHEORGHIU	38
● Preludiul epocii moderne : DAN BERINDEI	45
● Omul epocii sale : DUMITRU ALMAȘ	51
● Și-au făcut singuri dreptate : S. I. GARLEANU	57
Comuna din Paris : CONSTANTIN ANTIP	61
Memorii : ANTHONY EDEN	66
Dimitrie Cantemir și destinul operei sale : ALEXANDRU DUȚU	75
Albert Speer sau falsul pocăit : NICOLAE MINEI	80
Gepizi sau ostrogoti ? : K. HÖREDT	88
● Poșta concursului	94
● Cărți sosite la redacție	95
● Poșta redacției	98

O SOLIDARITATE DESĂVÎRȘITĂ

Trecuseră patru ani de la marile mișcări muncitorești din 1933 din România. Măsurile represive luate de guvernele din acea vreme loviseră greu în soarta muncitorilor, în situația lor economică și politică. Încercările de organizare erau reprimare fără șovăire. Și totuși, lupta clasei muncitoare din România nu a încetat, ci din contră, s-a intensificat.

În acea perioadă, Partidul Comunist Român a dus o dărză muncă politică și organizatorică, folosindu-se mijloace ilegale și legale pentru ca spiritul revoluționar al muncitorimii să se păstreze viu, pentru ca dreptele revendicări ale salariaților să-și capete rezolvare, pentru ca masele muncitoare din țara noastră să simtă acțiunea partidului.

În 1937, situația salariaților de la C.F.R. era dintre cele mai grele. Condițiile de lucru erau neomeneste. Salariile nu țineau cont cituși de puțin de costul vieții. Șicanele poliției se țineau lanț. Se urmărea dizolvarea sindicatelor și a asociațiilor personalului C.F.R.

În acel an sub influența și la mobilizarea Partidului Comunist Român muncitorii cefești întreprindeau noi acțiuni. Guvernul era asaltat de revendicările lor. Aveau loc noi greve locale. Conducătorii sindicatelor și ai asociațiilor erau presați de mase să întreprindă acțiuni cât mai îndrăznețe. În aceste condițiuni, în iunie 1937, s-a întrunit Consiliul General al Federației C.F.R., organizație care reunea sindicatele și asociațiile personalului cefeș. Acest consiliu trebuia să ia hotărâri de o importanță deosebită pentru situația salariaților de la C.F.R.

Partidul Comunist Român a luat atunci inițiativa pregătirii atmosferei politice în care urma să se țină lucrările consiliului. În consecință, s-a hotărât ca în presa legală să se publice interviuri cu conducători ai Federației și ai Uniunii Sindicatelor C.F.R.

În vremea aceea lucram în redacția ziarelor „Dimineața” și „Adevărul”. Partidul mi-a dat sarcina să iau, să public și să comentez acele interviuri.

Acum, când se împlinesc cincizeci de ani de la înființarea Partidului Comunist Român, republicarea acelor interviuri și a comentariilor care le-au însoțit se încadrează, cred, în șirul mărturiilor luptei de cinci decenii a partidului pentru cauza clasei muncitoare din România, pentru interesele poporului muncitor din această țară.

George MACOVESCU

Duminică și luni se va întruni Consiliul General al Federației C.F.R. De data aceasta consiliul va avea de rezolvat o seamă de chestiuni extrem de importante și atitudinea pe care o va lua este așteptată cu vie curiozitate de cele câteva zeci de mii de salariați ceferiști.

În ultima vreme, muncitorii de la C.F.R. — atât cei manuali cât și funcționarii — au manifestat numeroase nemulțumiri. În întrunirile lor, cum a fost aceea a Sindicatului C.F.R. Grivița, ținută săptămîna trecută la „Locomotivă”, și-au arătat doleanțele și mai cu seamă au reliefat modul cum au fost tratate aceste revendicări de către forurile cărora s-au adresat.

În primul rînd, ceea ce îi face să se agite și să ceară alte condițiuni, este problema salarizării. Costul vieții s-a ridicat enorm, iar salariile au rămas la aceleași cote scăzute, insuficiente chiar pentru timpurile cînd condițiunile de trai erau mai bune. Muncitorii de la C.F.R. au primit numeroase promisiuni, însă ceva practic n-au realizat.

S-a dat un decret de încadrare a lucrătorilor ceferiști. Acest decret nu satisface nici pe departe justele revendicări muncitorești. Ba încă, aplicarea lui se face în condițiuni anormale, ceea ce a dat naștere la o nouă serie de nemulțumiri.

Tot atât de arzătoare este și chestiunea orelor de lucru, existînd categorii de muncitori ceferiști care sînt obligați să muncească, în ore suplimentare, mult peste puterile lor. Lucrătorii cer să fie puși să muncească în condițiuni mai omenestii, respectîndu-li-se mai mult orele de odihnă, acordîndu-li-se concedii pentru refacerea sănătății zdruncinate într-o muncă trudnică, îmbunătățindu-se condițiunile de igienă a muncii, în sfîrșit, vor să trăiască o viață mai bună.

De aceea, pe zi ce trece, ei strîng rîndurile. Acum, prin delegații lor, au cerut con-

siliului să dezbată și chestiunea afilierii Federației C.F.R. la Confederația Generală a Muncii, sperînd ca prin această afiliere să obțină mai repede realizarea revendicărilor.

Consiliul de duminică și luni va hotărî, prin atitudinea lui, de soarta altor salariați ceferiști.

Pentru a lămuri atmosfera în care va lucra acest consiliu și pentru a întrevădea modul cum va continua să activeze în viitor Federația C.F.R. am găsit cu cale să publicăm în zările noastre o serie de interviuri cu principalii conducători ai Federației și ai Uniunii Sindicatelor C.F.R.

Convorbirea cu Vasile Bigu

13 Iunie 1937

Astăzi redăm convorbirea avută cu Vasile Bigu, vicepreședintele Uniunii Sindicatelor C.F.R.

Din declarațiile acestui reprezentant al muncitorimii, reiese clar că salariații de la C.F.R. cer să li se îmbunătățească în mod real condițiile de muncă. Ei cred că a sosit vremea cînd Federația C.F.R. nu trebuie să se mai încreadă în promisiunile oficiale, ci trebuie să-și spună răspicat cuvîntul în fața forurilor competente.

De aceea, muncitorii caută să se organizeze cit mai bine, străduindu-se să afilieze Federația C.F.R. la Confederația Generală a Muncii, iar în sinul Federației să realizeze o unitate perfectă între diferitele categorii de salariați.

Intrunire muncitorească (1936)

Consiliul General al Federației C.F.R., care se va întruni duminică și luni, va avea de rezolvat o seamă de probleme, de soluția cărora depinde soarta citorva zeci de mii de muncitori.

Iată convorbirea avută cu Vasile Bigu :

— Care sînt chestiunile mai importante, de care se va ocupa Consiliul General C.F.R. ?

— Cea mai importantă problemă care agită astăzi muncitorimea ceferistă — ne spune Vasile Bigu — este reîncadrarea, mai precis : asigurarea pentru întregul personal de la C.F.R. a unei salarizări și a unor condițiuni de viață mai bune.

A doua chestiune, de care se va ocupa consiliul, este aceea a modificării statutului și regulamentului C.F.R. Prin modificarea art. 34 și 46 din statut se intenționează dizolvarea sindicatelor și a asociațiilor personalului ceferist. De altfel, și pînă acum sindicatele ceferiste au fost șicănate și mereu împiedicate în activitatea lor.

Prin modificarea statutului se urmărește generalizarea acestor șicane, care au culminat cu atîtea procese înscenate muncitorilor pentru activitatea lor sindicală.

De asemenea, consiliul se va ocupa în amănunțime și cu toată seriozitatea de chestiunea concediilor de odihnă și medicale, a orelor de muncă, normale și suplimentare, a transferărilor, primelor, în sfîrșit, de toate problemele care interesează personalul de la C.F.R.

Situația actuală nu mai poate dăinui.

— Cum credeți că s-ar putea îmbunătăți situația salariaților de la C.F.R. ?

— Numai printr-o solidaritate desăvîrșită, muncitorii grupîndu-se în jurul organizațiilor din care fac parte. Prin aceste organizații ei pot să ducă o luptă folositoare, cîot la cîot cu toate asociațiile de slujbași și salariați ceferiști.

— Ce atitudine credeți că va lua Federația C.F.R. ?

— Muncitorimea ceferistă crede că Federația — părăsind șovăielile și încrederea nemăsurată în eternele promisiuni și părăsind de asemenea neîncrederea în dispoziția maselor de a-și apăra cu energie drep-turile — va păși hotărît la rezolvarea do-leanțelor legale și juste ale zecilor de mii de salariați ceferiști.

— De ce vor muncitorii afilierea Federației C.F.R. la Confederația Generală a Muncii ?

— Muncitorimea ceferistă nu vrea să fie izolată de restul muncitorimii din țară. Una-drea Generală a Sindicatelor C.F.R. face politica de unire a întregii muncitorimi. În congresul ținut la Brașov anul trecut, muncitorimea ceferistă s-a pronunțat pen-tru realizarea unității sindicale, prin relie-rea tuturor organizațiilor profesionale într-o

Vasile Bigu

singură confederație, care este Confederația Generală a Muncii.

— Credeți că poate exista o cooperare pe plan profesional între muncitorii manuali și cei intelectuali ?

— Nu numai că poate exista, dar ea este absolut necesară și inevitabilă, atuncî cînd se urmărește, în mod sincer îmbunătățirea condițiilor de trai și muncă ale ambelor categorii de muncitori.

Un început fericit de astfel de cooperare s-a făcut între Federația C.F.R. și Federația Funcționarilor Publici în acțiunea comună dusă pentru revendicările economice și împotriva scumpirii traiului.

Această cooperare trebuie lărgită la toate categoriile de muncitori intelectuali și manuali.

Cea mai bună dovadă că solidaritatea cea mai perfectă poate să se închege între cele două categorii de muncitori, este faptul că în Federația C.F.R. stau în luptă, încrezătorii unii în alții, muncitori manuali alături de medici, avocați și funcționari.

Muncitorimea ceferistă — termină Vasile Bigu — știe să lucreze sincer pentru reali-zarea unei astfel de cooperări.

Ilie Pintilie

Interviu cu Ilie Pintilie

15 Iunie 1937

Consiliul General al Federației C.F.R., care trebuia să se întrunească ieri, a fost aminat cu o săptămână, ministrul comunicațiilor promițând că abia până duminică viitoare va putea rezolva doleanțele personalului ciferist.

Aminarea aceasta, departe de a distinge atenția ciferiștilor, a produs nemulțumiri în rîndul lor. Ieri s-a întrunit Comitetul Central al Uniunii Generale a Sindicatelor C.F.R., care a manifestat dorința de a nu se mai amina Consiliul Federației.

Relativ la problemele ce vor fi discutate de acest consiliu, ziarele noastre au publicat o serie de convorbiri cu conducătorii Federației C.F.R. și ai muncitorimii.

Astăzi, publicăm un interviu cu Ilie Pintilie.

— Care sînt chestiunile mai importante, asupra cărora se va opri Consiliul General al Federației C.F.R. ?

— La întrebarea pusă — începe Ilie Pintilie — pot să răspund că duminică viitoare Consiliul Federației C.F.R. va avea

să se ocupe de situația, destul de grea, în care se află astăzi masele de salariați ciferiști, precum și de găsirea mijloacelor practice pentru a curma această situație. Spun aceasta, avînd în vedere că toate problemele ce figurează pe ordinea de zi a Consiliului General sînt vitale și deosebit de importante pentru zecile de mii de slujbași ai drumului de fier.

Totuși, țin să precizez că ceea ce a prilejuit enorme nemulțumiri în sinul maselor de salariați ciferiști este problema reincadrării personalului, a cărei rezolvare întîrzie de alifia vreme. Trebuie să se știe că așa cum este cerută reincadrarea, ea este în prevederile regulamentului C.F.R. și a tabelului de salarizare.

O altă problemă care a format preocuparea tuturor asociațiilor și sindicatelor C.F.R. și asupra căreia Consiliul Federației va trebui să se pronunțe cu toată hotărîrea, este aceea a modificărilor ce s-au adus art. 34 și 46 din statutul C.F.R. Aceste modificări, aduse pe cale de decret, conțin dispozițiuni care trădează vădită intenție a guvernului de a lovi în existența și dreptul de asociere profesională a personalului ciferist.

Situația ce s-a creat acestui personal este rezultatul politicii economice a guvernului care urmărește realizarea economiilor bugetare prin comprimarea, pînă la imposibil, a nivelului de trai al marilor mase de salariați.

Definitivările, concediile de odihnă, orele suplimentare impuse în toată țara cu intenția de a se introduce ziua de muncă de zece ore, numeroasele cazuri de teroare administrativă, probleme specifice ale tineretului și femeilor muncitoare, iată pe scurt chestiunile care frămîntă pe aceia care constituie a doua armată a țării.

— Cum cred muncitorii că s-ar putea îmbunătăți situația ?

— Situația salariaților de la C.F.R. se poate schimba fără prea multe „sacrificii” din partea acelor ce au un rol de răspundere în conducerea C.F.R.-ului.

Întîi prin satisfacerea revendicărilor — destul de modeste — cerute de asociațiile și sindicatele în frunte cu Federația C.F.R., și al doilea, prin renunțarea guvernului la politica economică de supraîncărcare a diferitelor taxe de articole de strictă necesitate, pricinuind astfel o scumpete exagerată.

— Care va fi atitudinea Federației C.F.R. în susținerea drepturilor muncitorești ?

— Trebuie recunoscut că prestigiul și autoritatea Federației C.F.R. au crescut acum, după cum a crescut și încrederea maselor de salariați ciferiști în puterea și hotărîrea lor de a-și apăra drepturile.

Am urmărit îndeaproape activitatea din ultimul timp a tuturor asociațiilor ciferiste și pot afirma că masele de salariați ciferiști C.F.R. o atitudine neșovăitoare și mai puțină încredere în promisiuni. Și dacă ținem cont de consecvența factorilor de conducere din fruntea Federației în apărarea

rea drepturilor acelor pe care îi reprezintă, nu ne putem îndoi că Federația, împreună cu Consiliul General, va lua hotărâri energice și corespunzătoare cu interesele zecilor de mii de slujbași ceferiști.

Consiliul General va trebui să țină seama de răspunderea pe care o are în fața maselor, a căror răbdare atinge limita, cit și de atmosfera încărcată ce stăpânește aceste mase. El trebuie să decidă în vederea organizării unor acțiuni mai eficace. De altfel, din rezultatele obținute pînă în prezent, se desprinde necesitatea unei revizuirii radicale a tacticii întrebuintate în trecut.

— De ce vor muncitorii ceferiști afilierea Federației C.F.R. la Confederația Generală a Muncii?

— Această hotărîre a muncitorilor ceferiști nu este întâmplătoare. Muncitorimea a luptat zi de zi pentru organizarea tuturor forțelor muncitoare, manuale și intelectuale, sub un singur steag de luptă profesională. În rezoluția votată la congresul de la Brașov, muncitorii de la C.F.R. s-au declarat pentru unitatea sindicală și frontul unic al tuturor celor ce muncesc cu mintea și cu brațele.

Avînd o vastă experiență în domeniul luptelor profesionale, muncitorimea își dă seama că, numai strîns unită și într-o deplină solidaritate cu zecile și sutele de mii de muncitori și funcționari din toate întreprinderile, se poate impune cîștigarea drepturilor tuturor salariaților.

Dar ceea ce este îmbucurător este faptul că nu numai muncitorimea ceferistă dorește acest lucru, ci și slujbașii din toate categoriile de salariați ai C.F.R.-ului.

— Poate exista o cooperare pe plan profesional între muncitorii manuali și cei intelectuali?

— Nu încapă îndoială că da, iar rezultatele vor fi mai mult decît satisfăcătoare, atît pentru unii, cit și pentru ceilalți.

În aceste vremuri, cînd marea masă a funcționarilor și muncitorilor este salarizată astfel încît viața este transformată în miserie, solidaritatea muncitorilor este mai necesară și mai posibilă ca orînd.

Scumpetea excesivă și reducerea vertiginoasă a salariilor nu a atins numai pe muncitorii manuali, ci a micșorat cu mult

standardul de viață al funcționarilor și intelectualiilor.

Pentru aceste motive, termină Ilie Pintilie, muncitorimea ceferistă vede nu numai posibilă o cooperare pe plan profesional cu muncitorii intelectuali, dar le întinde frățește mîna, chemîndu-i să lupte împreună pentru o viață mai bună din punct de vedere economic și social.

20 Iunie 1937

Mîine se va întruni Consiliul General al Federației C.F.R. Faptul acesta depășește importanța reuniunii forului conducător al unei bresle de meseriași, prin aceea că problemele care vor fi dezbătute interesează într-o deosebită măsură aproape optzeci de mii de muncitori.

Adunarea a suferit cîteva amînări, ceea ce a determinat o enervare în rîndurile ceferiștilor, care nu mai pot suporta condițiunile în care lucrează.

Prin diferite memorii, întruniri și în presă și-au manifestat doleanțele lor, cerînd o cit mai grabnică soluționare.

Înainte de întrunirea Consiliului de du-minică, Direcția Generală a C.F.R.-ului a ținut să stea de vorbă cu reprezentanții muncitorilor. În acest scop, o delegație a Sindicatului C.F.R. Grivița a fost chemată la Direcția Generală pentru a expune doleanțele muncitorilor.

Aici reprezentanții lucrătorilor au depănat firul necazurilor ce apasă pe umerii salariaților ceferiști, arătînd, în același timp, și soluțiile care cred ei că ar trebui luate, revendicările muncitorilor, expuse Direcției Generale a C.F.R.-ului.

Li s-au făcut promisiuni, însă ceva pozitiv nu s-a acordat.

Muncitorimea așteaptă cu nerăbdare hotărîrile Consiliului de mîine de care, socotesc ei, depinde soluționarea problemelor care îi frămîntă de atîta vreme, soluționare care nu mai poate întîrzia.

Șomeri la oficiul de plasare (1937)

Academician PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI:

Retrăiesc cu emoție amintirile acelor ani

Petre Constantinescu-Iași s-a născut la 25 noiembrie 1892 la Iași, în familia unui învățător.

Membru al P.C.R. încă din 1921, el a făcut parte din conducerea unor organizații de masă legale create și conduse de partid. La 6 decembrie 1933, în calitate de președinte al Blocului Democratic, organizație de masă legală, înființată de P.C.R. în mai 1933, și-a pus semnătura pe acordul de la Tebea, încheiat cu Frontul Plugarilor, organizație de sub conducerea dr. Petru Groza și cu Partidul Socialist (C. Popovici), acord la care au aderat Madoszul (secretar general, Ladislau Bányai) și Frontul Studențesc Democratic (președinte, Gh. Rădulescu).

A reprezentat mișcarea democratică și antifascistă din România la Congresul internațional antirăzboinic de la Amsterdam (1932), la Congresul mondial antifascist de la Paris (1933) și la alte manifestări importante de răsunet european.

În 1936, autoritățile burghezo-moșierești îi înscenează un proces, fiind condamnat la temniță grea. În perioada pregătirii insurecției antifasciste din vara anului 1944, a primit sarcina de a reprezenta, împreună cu Lucrețiu Pătrășcanu, partidul comunist la tratativele pentru realizarea Blocului Național Democrat.

După 23 August 1944 a fost ministru al Informațiilor în primul guvern prezidat de dr. Petru Groza, vicepreședinte al primului Președiu al Marii Adunări Naționale, ministru al Cultelor.

Face parte din conducerea diferitelor organizații obștești și științifice: președinte al Uniunii Societăților științifice ale cadrelor didactice, președinte al Societății de științe istorice, președinte al Comitetului național al istoricilor, vicepreședinte al Consiliului general al A.R.L.U.S.

Petre Constantinescu-Iași a fost ales membru al Academiei Bulgare de Științe, iar Universitatea „Lomonosov” din Moscova i-a decernat titlul de doctor honoris causa în istorie.

La masa de lucru, istoricul Petre Constantinescu-Iași ne-a acordat un interviu, depănându-ne amintiri din perioada creării P.C.R.

— Știm că ucenicia revoluționară ați făcut-o încă din anii adolescenței. Cine erau dascălii și colegii de școală care împărtășeau convingeri socialiste?

Era în primăvara anului 1907. Vîlvătaia marilor răscoale țărănești din nordul Moldovei ajunsese și-n județul Iași, fiind în întreaga țară. Ecoul răscoalelor și mai ales al grozăviilor represiei pătrunsese pînă la auzul tinerilor din școli, pe unii din ei zguduindu-i adînc. Unul din aceștia am fost și eu, elev în clasa IV a gimnaziului „Ștefan cel Mare”, al cărui director era Gheorghe Nădejde, fratele lui Ioan Nădejde, ambii frunți ai vechii mișcări socialiste de la finele veacului trecut. Aș putea spune că în urma acelor evenimente, alături de alți colegi am privit mai atent asupra celor ce se petreceau în afara preocupărilor școlare, mi s-a trezit un început de „conștiință socială”. Așa îmi explic că, atunci cînd am trecut în clasa V (la Liceul Național) am fost repede atras de colegul Constantin Motăș, șeful clasei, care se afla în contact cu muncitorii din cartierul gării, unde locuia.

Mi-a dat să citesc „România muncitoare” și „Viitorul social” — seria 1907-1908 — unde se publicase, între altele, puternica polemică *Poporanism sau social-democratism* cu „Viața românească”, revistă de prestigiu ce apăruse recent (1906). Ne-am mai întovărășit c-un al treilea coleg, Lascăr Șaraga, fiul unui librar din Iași, editor al multor opere de valoare ale filozofului Vasile Conta, istoricului A. D. Xenopol, filologului Al. Philippide și ale altor învățați. Ne adunam săptămînal în cămăruța lui Costache Motăș, schimbam păreri asupra broșurilor editate de „România Muncitoare”, întărîndu-ne reciproc convingerile socialiste. Dornici a cunoaște mișcările de idei progresiste, frecventam cu conștiinciozitate conferințele publice ținute de dr. Panait Zosin — despre filozofia pozitivistă, de profesorul universitar dr. Tiron — despre ateism, de profesorul universitar N. Leon — despre filozofia monistă, care ne ajutau să ne cristalizăm mai bine ideile.

În anii 1905-1910, mișcarea muncitorească crescuse și micul nostru grup îi urma pașii. Îmbrăcați în haine „civile” — uniforma școlară constituia o primejdie — participam la întîlnirile de la clubul socialist, pe atunci în strada Zugravi, tot din cartierul gării. Acolo îl ascultam pe M. Gh. Bujor care ne vrăjea prin cuvîntul său cald, domol, convingător...

— Ce episod din acea epocă vi se pare mai concludent?

Cînd s-a reorganizat Partidul Social-Democrat, în ianuarie 1910, noi elevii cu convingeri socialiste ne-am înscris în secția de la Iași și ne-am abonat la revista

„Facla”, organul Comitetului Central de la București. Iar atunci cînd primii socialiști și-au pus candidaturile la alegerile din primăvara lui 1911 și s-a deschis o listă de subscriptii pentru fondul electoral, ne-am trimis obolul modest de 1 leu. N. D. Coccea, directorul revistei, a făcut imprudența de a publica și numele meu (în numerele din 22 ianuarie și 12 februarie), gest ce-mi putea periclita situația școlară, dat fiind concepția autorităților despre „primejdia” socialistă.

Retrăiesc și astăzi momentele de emoție care m-au cuprins văzîndu-mi numele în revistă, dar și îngrijorarea care mă stăpînea. În adevăr, la puțin timp am fost chemat în cancelaria directorului, cunoscut ca profesor sever, dar drept, care m-a supus unui adevărat interogatoriu: dacă îmi dau seama de gestul meu, dacă în adevăr am convingeri socialiste, dăunătoare ordinei sociale de atunci și altele. I-am răspuns deschis și sincer. M-a privit lung și mi-a spus: „Recunosc că ești unul din elevii care ne fac cinste — reușim să iau un premiu la istorie la un concurs pe țară, organizat de societatea «Tinerimea Română» de sub oblăduirea Ministerului Învățămîntului” — și-ți promit că nici un profesor nu va aduce cazul d-tale în consiliul școlar, că eu nu voi lua nici o măsură împotriva d-tale”.

Vîrsta opțiunilor

— În anii studenției, opțiunile politice ale tînărului se precipită. În Iașul universitar al acelor vremuri cărora solicitări aveau de răspuns studenții socialiști?

În toamna anului 1911 m-am înscris la Facultatea de litere și filozofie a Universității din Iași, cu gîndul de a mă dedica studiului istoriei, disciplină ce mă atrăsese încă din liceu. Lipsit de mijloace materiale, nu-mi puteam împlini dorința decît obținînd o bursă, destul de substanțială, care se acorda însă cu greu. Am reușit, totuși, deschizîndu-mi-se în acest fel drumul spre realizarea visului ce se confunda cu rostul întregii mele vieți: cariera de istoric, dar așa cum concepam eu știința istoriei, adică luminată de învățătura lui Marx asupra dezvoltării sociale.

După începerea anului universitar 1911-1912, împreună cu foștii colegi socialiști de la Liceul Național, am organizat o mică grupare socialistă în universitate. Îmi amintesc, printre alții, de C. R. Ghiulea, mai tîrziu directorul ziarului democrat-burghez „Opinia” din Iași. Ne adunam în ședințe, schimbam idei, citeam literatură marxistă (broșuri editate de „România

* Un facsimil al diplomei a fost publicat în lucrarea *Pastuna științei*, Editura Didactică, și Pedagogică, 1968, p. 329.

muncitoare" sau altele în limbi străine ce parveneau librăriilor mai importante din Iași sau București) țineam conferințe; uneori încercam să cîștigăm noi aderenți printre studenți.

Chiar în primul an de studenție — care pentru mine a însemnat și prima apariție în activitatea științifică, prin colaborări modeste la cunoscuta revistă de istorie din Iași „Arhiva” — am ținut, în seara zilei de 9 martie 1912, o conferință la Centrul studențesc despre *Concepția materialistă în istorie*. Era o expunere bazată pe cea mai nouă literatură din străinătate. Expuneam astfel clasică definiție pe care o dăduse Marx materialismului istoric în prefața lucrării *Contribuții la critica economiei politice* (consultasem ediția publicată la Paris, în 1909). Păstrez și azi textul acestei conferințe, prin care căutam să aduc la cunoștința unui cerc mai larg de studenți marile adevăr al gândirii marxiste.

Atunci cînd centrul studențesc de la Iași a încăput pe mîna adepților Partidului Național-Democrat, formație sovîină, care avea în frunte pe reacționarul profesor A. C. Cuza, grupul nostru a inițiat o serie de acțiuni menite să scoată tineretul studios de sub influența nefastă a acelei grupări. În toamna lui 1913, la alegerile pentru conducerea centrului, cuziștii, folosind metode electorale brutale și demagogice, au reușit să obțină victoria. Noi, studenții socialiști, am luat inițiativa alcătuirii unui bloc opoziționist, împreună cu „poporaniștii” ce gravitau în jurul „Vieții românești” și cu alte elemente cu vederi democratice; am înaintat un protest rectorului universității prin care contestam alegerile efectuate de cuziști *. Senatul universitar ne-a dat cîștig de cauză și a hotărît înlocuirea rectorului ce aprobase comitetul cușist, cu profesorul C. Stere. Noul rector a recurs la un compromis: a fost alcătuit un nou comitet al centrului, format din cuziști și din reprezentanți ai grupării opoziționiste. Eu și Motăș (de la socialiști), Demostene Botez (de la „poporaniștii”) și alți doi independenți de stînga au intrat în noul comitet.

Studenții de stînga continuau să frecventeze întrunirile socialiste de la Iași — uneori din București — de data aceasta, însă, în mod deschis, cunoscîndu-i mai de aproape pe unii din conducătorii mișcării muncitorești din țară. O deosebită impresie a exercitat asupra noastră dr. Cristian Racovski, secretarul Comitetului Central al Partidului Social-Democrat, o personalitate puternică, ale cărei cuvîntări însemnau pentru noi tot atîtea lămuriri în numeroase chestiuni care ne interesau. Cînd am făcut cunoștință cu Racovski, și el a aflat că sînt student la istorie, mi-a amintit că cumnatul său, Costică Pe-

* Declarația noastră a fost publicată și în ziarul „Opinia”, cel mai răspîndit din Iași, la 3 decembrie 1913.

Petre Constantinescu-Iași în acei ani de neuitat

trescu, mort prea de timpuriu, studiasse arheologia la Roma și elaborase studii interesante, din care citeva apăruseră în publicațiile socialiste ale vremii.

Tot în anii studenției am devenit colaborator la ziarul „Lupta zilnică”, organul Comitetului Central al Partidului Social-Democrat. În paginile sale am publicat mai multe articole, o bună parte din ele privind probleme de politică externă.

În aripa de stînga a Partidului Socialist

— Delimitarea socialiștilor de stînga de reformiști se desfășura încă de la începutul primului război mondial. În ce mod ați cunoscut personal acest fenomen?

În vara lui 1914 a izbucnit primul război mondial. Partidul Social-Democrat din România a organizat o largă campanie de întruniri și demonstrații antirăzboinice, a trimis reprezentanți la conferința de la Zimmerwald. Cu prilejul publicării în ziarul „Lupta zilnică” a unor fragmente din cuvîntările ținute de Lenin, am luat și eu cunoștință pentru prima oară de gîndirea leninistă, de care m-am simțit puternic atras.

Între timp am fost mobilizat și trimis la o unitate din apropierea frontului. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie — eveniment crucial în destinele omenirii — m-a impresionat profund, mi-a clarificat multe gînduri.

În mai 1918 am fost demobilizat și imediat am luat legătura cu organizația socialistă din Iași, frecventînd ședințele care se țineau în localul din strada locotenent-colonel Langa sau la Casa poporului, din cartierul Socola. În septembrie am fost numit profesor la Liceul de băieți din

Carte de delegat la Conferința Partidului Socialist din 23-25 mai 1919

Huși, unde exista un sindicat, în care m-am înscris imediat. Împreună cu câțiva tineri am pus bazele secției Partidului Socialist din localitate, ținând conferințe cu regularitate. Ele se desfășurau într-o modestă sală a unei clădiri în care funcționau în comun sediile secțiilor socialiste și a sindicatului. Despre unele din aceste conferințe au scris „Socialismul” și „Social-democrația” din Iași; ultima publicație m-a avut printre colaboratori imediat după apariția sa.

Mișcarea muncitorească de la Huși creștea, încadrându-se în valul revoluționar ce cuprinsese întreaga țară.

Sub influența acestui val, unele personalități din partidele burgheze încercau să înțeleagă socialismul, să se apropie de Partidul Socialist. Deci nu avea loc numai o delimitare a socialiștilor de stînga de reformiști, dar, în unele împrejurări, și încercări de rupere a unor asemenea personalități de partidul burghez la care aderaseră. Exemplul dr. N. Lupu, fostul prefect liberal al județului Fălciu, cred că este elocvent. Într-o zi din primăvara anului 1919, după ce se întorsese din Statele Unite, unde, în timpul războiului, militase pentru intrarea României în luptă alături de Antantă, dr. N. Lupu poposise pentru câteva zile la Huși. Aici el declara că s-a convins de adevărul socialist, cerînd să fie primit în partidul nostru. A fost convocată o mare întrunire publică în ziua de 15 iunie, la care a vorbit și el. Cererea sa de înscriere în partid a fost trimisă secretarului general al Partidului Socialist; acesta i-a pus condiția unui stagiu de probă, ca fost activist de seamă al Partidului Liberal. Dr. Lupu n-a acceptat condiția și a organizat, la București, o formație politică proprie, independent-democrată, apoi țărănistă. Totuși el a păstrat raporturi bune cu socialiștii și nu o dată în foaia sa „Aurora” apăreau articole scrise de intelectuali de stînga. Mai apoi, în campania electorală din februarie 1936, cînd Blocul Democratic, organizație legală condusă de partidul comunist, i-a

susținut candidatura la Mehedinți, pe baza unui program de Front Popular, dr. Lupu mi-a amintit episodul din 1919.

Ca delegat al organizațiilor din Huși am participat la Conferința Partidului Socialist din zilele de 23-25 mai 1919, ținută la București. Conferința trebuia să consfințească unificarea Partidului Socialist din vechea țară cu organizațiile din Transilvania. Un eveniment într-adevăr remarcabil. Unirea din 1918, înmănunchind laolaltă energiile poporului, a sporit și forțele clasei muncitoare, a creat condiții mai favorabile pentru desfășurarea luptei ei revoluționare. Aici m-am alăturat majorității delegaților din țară, care se pronuntau hotărît împotriva reformiștilor din partid.

— Campania electorală din mai 1920 a fost un seismograf sensibil, care a înregistrat puternica influență a Partidului Socialist. Ce anume vă stăruie cel mai mult în amintire din acel an electoral?

După ce trecusem examenul de definire ca profesor de liceu, și reușisem al doilea pe țară, la numirile ce s-au făcut de către Ministerul Învățămîntului, în septembrie 1919, am fost nedreptățit. Cerusem un loc la Iași, publicat ca fiind liber, dar mi-a fost refuzat. Locul respectiv a fost acordat unui alt profesor, clasat, la examen, în urma mea, dar care era membru al Partidului Liberal, aflat, pe atunci, la guvern. Nevoit să primesc un post la Liceul de băieți din Bîrlad am protestat energic, prin memorii și prin presă, împotriva nedreptății ce mi se făcuse. Desigur, largă mea activitate în mișcarea socialistă, continuată apoi și la Bîrlad, cîntărise greu în luarea acelei hotărîri. În urma protestelor, ministerul a fost nevoit să mă detașeze la Iași, gîndind, poate, că mă voi „liniști” din punct de vedere politic.

ÎNTRUNIRI! GĂTITI!

Veniți cu toții la întrunirea publică de Duminică 15 Iunie a. c. care se va ține în Sala Florescu la ora 2 p. m.

Vor lua cuvîntul tovarășii

Dr. N. LUPU
și
P. Constantinescu
Profesor la Liceu

Sindicatul Mixt
AL MUNCITORESC-ȘI ȚĂRĂNESC

Ajîsul care anunța întrunirea publică din ziua de 15 iunie 1919

Un carnet de membru al sindicatelor din România (1920)

La Iași exista un cîmp mai larg de acțiune. Zi de zi se țineau conferințe și întruniri la sediile mișcării, cel vechi din strada Langa și unul mai mare, din strada Ghica Vodă, la Casa poporului din Școala sau la Atelierele C.F.R. de la Nicolina. În campania electorală pentru alegerile legislative din mai 1920, partidul mi-a pus candidatura la Iași și la Bîrlad; în cel de-al doilea oraș, cap de listă.

Campania electorală din mai 1920 s-a desfășurat în întreaga țară în grelele condiții puse de guvernul generalului Averescu. Partidul Socialist s-a bucurat, totuși, de un răsunător succes, trimițînd în Parlament 22 deputați, dintre care unul și din județul Iași, pe baza celor 3 500 voturi obținute de lista noastră. Lista cu semnul două ciocane încrucișate obținuse la Bîrlad, orașul fără industrie, peste 500 voturi, mai mult decît listele de candidați ale celor două partide principale burghize.

Alegerile din mai 1920 purtau pecetea avîntului revoluționar din anii de după război și oglindeau creșterea gradului de organizare profesională și politică a muncitorimii: numărul muncitorilor înscrșiși în sindicate a sporit de la aproximativ 30 000 în 1914 (inclusiv Transilvania), la aproape 300 000 în 1920. Deci o apreciazabilă creștere cantitativă cu consecințe imediate

de ordin calitativ în acțiunile întreprinse de socialiști.

În cursul anilor 1919-1920 diferite publicații ale Partidului Socialist urmăreau să adîncească convingerile marxist-leniniste ale membrilor săi, mulți dintre ei situîndu-se în aripa de stînga a acestui partid. Urmăream atent acest proces de clarificare ideologică care se precipita după alegerile din mai 1920... În articolul *Rusia*, publicat în „Iașul socialist” din 11 iulie 1920, precizam că: „...Rusia Sovietică ne interesează pe noi, socialiștii români, dintr-un motiv îndoit. Rusia bolșevică se prezintă fie ca o magnifică experiență socială, fie ca marele stat socialist care pentru înfrîna oară s-a înfăptuit durabil”. În aceeași ordine de idei pot fi consemnate cele două recenzii asupra lucrărilor lui Lenin: *Eroii Internaționalei de la Berna* („Socialismul”, 2 august 1920) și *Democrația burgheză și dictatura proletariatului* („Socialismul”, 13 august 1920), ca și alte articole publicate în „Iașul socialist”, „Tineretul socialist” etc. În treacăt fie spus, în decursul activității mele, începînd din primul an de facultate și pînă în zilele noastre, am scris peste 1 000 articole, reportaje, note, recenzii etc. în diferite ziare și reviste muncitorești și democratice din țară și de peste hotare.

De la greva generală, la crearea P.C.R.

— Ce fel de concluzii a tras mișcarea socialistă din greva generală a muncitorilor din octombrie 1920?

În sînul mișcării socialiste din anii 1919-1920, care cunoștea o dezvoltare fără precedent existau trei curenți, cel de stînga fiind dominant. O aripă de dreapta, mai pronunțată la unii lideri ai organizațiilor din Transilvania păstrătoare a vechilor tradiții ale Internaționalei II; o aripă de stînga, revoluționară, convinsă că numai prin schimbarea radicală, conform învățăturii leniniste, se poate ajunge la un adevărat partid al proletariatului; și un curent centrist, cunoscut sub numele de unitarist, care ezita să rupă total cu social-democratismul.

Se impunea o luptă hotărîtă pentru afirmarea unei ideologii și a unor idei tactice care să corespundă intereselor clasei muncitoare. Era vorba, în primul rînd, de explicarea critică a politicii unor conducători ai partidelor social-democrate, din diferite țări membre ale Internaționalei II, în timpul primului război mondial și, mai ales, de arătat unde a dus colaborarea de clasă acceptată de către acești conducători prin susținerea politicii guvernelor respective. Am căutat să analizez consecințele negative ale acelei colaborări în două articole

Proiect de Statut Partidului Socialist-Comunist

publicate în „Socialismul” din 12 iulie și 13 august 1920. Cu prilejul redactării articolelor respective mi-am dat seama de necesitatea tratării mai complete a acestor teme și, având material suficient, am început redactarea unei lucrări care avea să se intituleze *Unde duce colaborarea. Pagini de istorie contemporană*. Pentru mine, adept al definiției dată de Lenin disciplinei istorice, istoria trebuia să se ocupe și de evenimentele contemporane, trăite la zi. Era un lucru nou în istoriografia românească.

În ziua de 20 octombrie am fost arestat în locuința mea și depus la penitenciarul local, împreună cu alți cîțiva muncitori din oraș, printre care I. Jacomi, vechi militant al mișcării, care candidase în alegerile din mai. Arestarea era un act samavolnic, efectuat la ordinele prefectului averescan, care voia să lovească în mișcarea socialistă din Birlad, sub pretextul participării noastre la greva generală.

S-au luat deci măsuri pentru izolarea noastră și ni s-a aplicat un regim brutal, fiind anchetați de un judecător de instrucție ambițios și ignorant. În cele din urmă, am înaintat Ministerului de Justiție un protest documentat împotriva abuzurilor anchetatorilor. După trei luni de detenție, neprimind nici un răspuns, am declarat greva foamei, fiind susținuți și de presa socialistă, care a publicat în întregime protestul*. În Cameră, dr. Lupu a luat, de asemenea, atitudine în favoarea noastră.

Dună ce am fost eliberați din penitenciarul din Birlad, am dus-o foarte greu...

Noua samavolnicie nu ne-a descurajat însă. Dimpotrivă, ne-am reluat cu și mai multă râvnă munca politică din cadrul secției de partid de la Birlad. Deși greva generală din octombrie 1920 nu reușise, datorită în primul rînd atitudinii sovătelnice a conducătorilor de la centru, marea ridicare din 1920 dovedise cu prisosință forțe maselor muncitoare și mai ales necesitatea reorganizării partidului, a creării unui partid de tip nou, așa cum cereau comuniștii.

— În acel neuitat mai 1921 s-a creat **Partidul Comunist Român**. Care vă sint reflectările întretinute de pregătirea și desfășurarea acestui moment de răscruce?

Acum se impunea o muncă susținută pe plan ideologic pentru explicarea și clarificarea sarcinii de bază a mișcării: crearea partidului comunist.

Am căutat, alături de alți publiciști din

Proiect de statut al **Partidului Socialist-Comunist**, publicat în paginile ziarului „Socialismul”

stînga socialistă, să contribuim și eu, printr-o serie de articole apărute în „Socialismul”, la acțiunea de clarificare a maselor: ziarul deschisese o rubrică specială, intitulată *Tribuna liberă*. Amintesc seriile de articole sub titlurile *Spirit revoluționar* și *Intemeietorii socialismului științific și comunismul*, publicate în lunile aprilie și mai 1921.

Prin M. Gh. Vasilescu care lucra la Cercul de editură socialistă, am intervenit să se reia lucrul la *Unde duce colaborarea*. Lucrarea a apărut imediat; i-am adăugat și un fel de „epilog”, cu data de 15 februarie 1921, din care reieșeau tribulațiile legate de apariția ei. În cele 110 pagini se făcea o expunere a situației în care se găsea muncitorimea — chiar aceea din țările victorioase în război — ca urmare a politicii liderilor reformiști din partidele social-democrate respective.

După repetate aminări, sub presiunea organizațiilor socialiste, conducerea partidului și a sindicatelor a hotărît ținerea congresului pentru zilele de 8-12 mai 1921.

Mi s-a făcut cîntea să fiu desemnat ca raportor al problemelor *Presă și propagandă* înscrise la punctul 6 de pe ordinea de zi a congresului.

Redactat în condiții grele, raportul l-am terminat la sfîșitul lui aprilie 1921 și l-am expediat pe adresa sediului Partidului Socialist din str. Sf. Ionică, cu rugămintea de a fi citit de către tovarășul Cristescu. La Congresul din 1921 n-am putut participa, deoarece, arestat fiind, Parchetul din Birlad m-a trimis în judecata Curții Marțiale din Galați. După cite am aflat, ulterior, raportul nu a ajuns la destinație. În linii mari, el oglindea poziția partidului de tip nou față de presă și propagandă. Se menționa că presa este unul din mijloacele cele mai utile pentru dezvoltarea și răspîndirea ideologiei unui partid muncitoresc. După ce se evocau împrejurările în care V. I. Lenin a editat „Iskra” și importanța ziarului în lupta pentru făurirea partidului clasei muncitoare în Rusia, se trecea în revistă bogata istorie a presei muncitorești și socialiste din țara noastră. După unirea Transilvaniei cu România, tirajul presei revoluționare crescuse zi de zi, devenind hrana ideologică a proletariatului organizat în partid și sindicate.

Referitor la propagandă, raportul men-

(Continuare în p. 23)

* Vezi: „Magazin istoric”, nr. 10 1970, p. 24.

**La chemarea
PARTIDULUI
COMUNIST
ROMÂN**

SOLIDARI CU SPANIA FRONTULUI POPULAR

Afirmându-și încă de la începuturile existenței sale consecventa solidaritate cu clasa muncitoare din toate țările, cu forțele progresiste de pretutindeni, Partidul Comunist Român a ridicat pe o treaptă superioară tradițiile mișcării muncitorești, democratice, din țara noastră. Totodată, în anii de grele încercări prin care treceau comuniștii din România, în deceniile ilegalității, ei s-au bucurat de sprijinul larg al comuniștilor din alte țări, al oamenilor cu convingeri progresiste din diferite părți ale lumii.

Un moment de seamă prin care s-a exprimat spiritul de solidaritate internaționalistă cultivat de comuniștii români l-a constituit ajutorul dat cu generozitate tinerei republici spaniole, împotriva căreia atentase din iulie 1936 conspirația fascistă.

La o lună după începerea războiului civil din Spania, în august 1936, printr-un manifest al C.C. al P.C.R., masele muncitoare din țara noastră erau chemate să sprijine lupta poporului spaniol „care se identifica cu propria noastră luptă pentru muncă, pământ, pace și libertate“.

Manifestările internaționaliste ale oamenilor muncii din România s-au exprimat în forme dintre cele mai variate. La București a luat ființă un Comitet de inițiativă în care comuniștii aveau rolul conducător, coordonând activitatea în întreaga țară pentru ajutorarea Spaniei republicane. Comitetele pentru Spania, constituite în numeroase localități, au susținut o succesiune de acțiuni concrete privind sprijinirea populației spaniole. S-au strâns fonduri și medicamente, multe familii s-au oferit să întrețină copii spanioli ai căror părinți pieriseră în flăcările războiului civil. Între 14 mai și 14 iunie 1938 s-a organizat în întreaga țară o lună de ajutorare a proletariatului spaniol : banii colectați au fost expediati la Paris pentru cumpărarea de alimente, îmbrăcăminte și medicamente. Iar în „Scînteia“, ziarul central al partidului aflat în ilegalitate, revenea deseori apelul : „Sprijiniți Spania ! Salvînd Spania, salvați pacea lumii, neatîrnarea țării noastre !“.

O expresie înaltă a poziției internaționaliste a Partidului Comunist Român a constituit-o organizarea plecării a peste 500 voluntari români și de alte naționalități spre a lupta cu arma în mână pentru apărarea republicii spaniole. Ei se aflau alături de cei 35 000 voluntari veniți din 50 țări, în Spania, pe atunci postul cel mai înaintat de acțiune împotriva fascismului.

Prin intermediul amintirilor unor foști combatanți — Minea Stan și Mihail Florescu —, date spre publicare revistei „Magazin Istoric”*, sînt înfățișate aspecte din amplele acțiuni de solidaritate cu Spania Frontului Popular, inițiate în țara noastră de Partidul Comunist Român, și episoade privind organizarea plecării voluntarilor români.

V. U.

* Amintirile vor apare în extenso în lucrarea *Voluntari români în Spania: 1936—1939*, în curs de pregătire la Editura Politică, sub coordonarea unui colectiv format din Gheorghe Adorian, Mihail Burcă, Constantin Cîmpeanu, Mihail Florescu, Iosif Nedelcu, Minea Stan, Valter Roman.

Printre muncitorii bucureșteni în preajma plecării

MINEA STAN

...Începînd din a doua jumătate a anului 1936, în fața noastră, a comuniștilor din celula P.C.R. de la Atelierele „Grivița”, s-a pus sarcina organizării de acțiuni concrete pentru sprijinirea poporului spaniol în lupta sa eroică împotriva fascismului.

În august 1936, secretarul celei de partid mi-a dat să citesc un manifest al C.C. al P.C.R. în care se spunea, printre altele, că de mai mult de o lună de zile poporul spaniol varsă riuri de sînge în războiul provocat de generalii fasciști, ajutați de fasciștii germani, italieni și portughezi, lansîndu-se chemarea înflăcărată pentru sprijinirea poporului spaniol.

Curînd după aceea comiștii au primit sarcini concrete în această direcție. Eu trebuia să iau legătura cu Ilie Pintilie, membru al unui comitet de inițiativă pentru ajutorarea poporului spaniol, pentru a primi însărcinări precise.

L-am găsit la sediul sindicatului. Din discuția avută cu el, am desprins că trebuia să organizez, împreună cu alți tineri, manifestări cultural-artistice cu prilejul cărora să se strîngă bani pentru poporul spaniol și să se popularizeze lupta sa...

Acțiunile de sprijinire a poporului spaniol îmbrăcau cele mai diferite forme: adunări, demonstrații de stradă, colectarea de fonduri etc.

Mi-aduc aminte cum s-a desfășurat o întrunire zburătoare în fața atelierelor „Gri-

vița”-vagoane. Era într-o după-amiază însoțită, spre sfîrșitul lunii august 1936. Ieșisem de la lucru. Apropiindu-mă de poartă, observ în stradă o îmbulzeală neobișnuită: muncitori, locuitori din cartier, mulți trecători curioși și, bineînțeles, neîmpinsii „curcani”. La un moment dat, un grup compact de muncitori a ridicat pe umeri un orator care a vorbit despre urgia ce se abătuse asupra viteazului popor spaniol și despre datoria poporului român de a-l ajuta. Pînă să se dezmeticească polițiștii, oratorul, un muncitor comunist, s-a și făcut nevăzut. Ia-l de unde nu-l!...

Asemenea întruniri zburătoare au fost organizate de comuniști în marea majoritate a fabricilor și uzinelor.

Încă din primele luni ale războiului, au fost obținute succese importante în acțiunea de colectare de către echipele de muncitori a fondurilor bănești pentru Spania republicană. În numai cîteva luni ale anului 1936, la București au fost strînși în acest scop aproape 300 000 lei. Oamenii muncii priveau cu multă simpatie lupta poporului spaniol și dădeau cu toată inima din puștinul lor cîștig. Într-o singură lună, la Atelierele „Grivița” au fost strînși 20 000 lei.

S-au strîns, de asemenea, medicamente pentru copiii spanioli, pentru luptători și familiile lor.

Comitetul din București pentru ajutorarea poporului spaniol, din care făceau parte reprezentanți ai partidului comunist, ai Comitetului pentru apărarea antifasciștilor, ai Frontului studentesc-

democrat și ai altor organizații antifasciste, a desfășurat o rodnică activitate. Aceeași muncă au depus-o și comitetele pentru Spania din Arad, Timișoara, Iași, Bacău și din alte centre ale țării. Comitetele răspindeau broșuri, manifeste, ziare, fluturași, etichete pentru mobilizarea maselor la acțiunile de sprijinire a Spaniei republicane. În adunări se votau moțiuni de protest împotriva rebeliunii fasciste, erau trimise spre Spania telegrame și scrisori de îmbărbătare.

„...O piine mai gustoasă ca în ziua aceea...”

Într-una din zilele toamnei anului 1936 am aflat de la tinărul comunist Vasile Tudose că partidul comunist organizează trimiterea de voluntari care să lupte în rândurile brigăzilor internaționale. Totodată, mi-a spus că era hotărât să plece ca voluntar în Spania.

Din acel moment mi-a încolțit în minte gândul să sprijin cu arma în mână pe luptătorii antifasciști din Spania. La scurt timp după aceea încă un fapt avea să contribuie la consolidarea gândului meu. Într-o seară, târziu, când m-am reîntors acasă, am găsit în fața ușii un prieten, simpatizant al partidului nostru. Nu-l văzusem de când plecase în armată. După ce am luat unele măsuri de precauție, mi-a povestit cu emoție că, de curând, în unitatea lui, câțiva ostași găsiseră niște manifeste în miezul pînii. În manifeste erau demascate rebeliunea franchistă și intervenția fascistă italo-germană în Spania.

— Niciodată n-am mâncat o piine mai gustoasă ca în ziua aceea, îmi spunea prietenul meu.

Apoi mi-a povestit cu lux de amănunte cum cei care au găsit manifestele le-au citit cu atenție și le-au dat și celorlalți ostași să le citească. Mi-a mărturisit că era hotărât să plece voluntar în Spania republicană. Nu știu ce a făcut ulterior, dacă a plecat sau nu, dar, negreșit, dorința lui a întărit propria mea dorință. În afară de asta, dezmațul și crimele care începuseră a fi săvârșite de legionari în țară mă îngrijorau: tragedia poporului spaniol era un avertisment.

Gîndul despărțirii de locurile unde mă născusem și crescusem, de tovarășii cu care activam, de prieteni și cunoscuți, la care țineam nespuse de mult, mă întrista. Apoi, aveam o mamă văduvă de război, copleșită de necazuri, sărăcie și suferință și-mi venea neînchipuit de greu s-o lipsesc de suportul moral ce-l constituia prezența mea și de puținul ajutor material pe care i-l dădeam lunar din micul meu salariu. Dar orice gânduri și opreliști se ridicau în cale — nu m-am clintit.

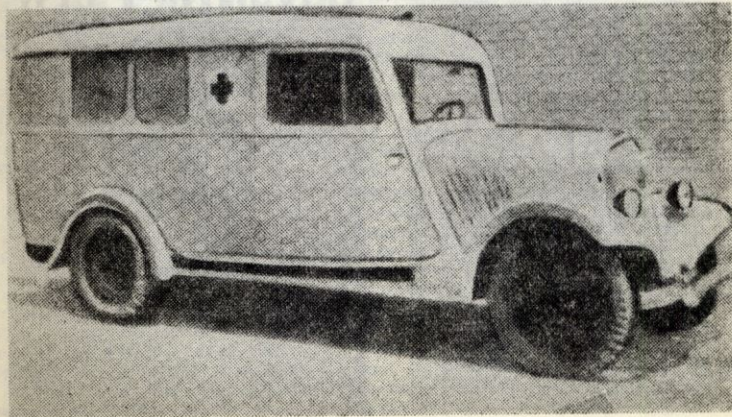
M-am hotărât să plec voluntar în Spania!

În așteptare

La prima întîlnire cu secretarul celulei de partid i-am spus că sînt gata să plec pentru a lupta în rîndurile brigăzilor internaționale. Organizarea trecerii graniței era o problemă foarte grea, care cerea timp și chibzuială.

În așteptarea răspunsului, participam la diferite acțiuni organizate de partid.

Ambulanța românească trimisă Republicii spaniole

Uneori, în timpul lucrului, ne strîngeam mai mulți muncitori în vreun vagon aflat în reparație și discutăm despre situația din Spania. O puternică impresie producea asupra noastră articolele despre Spania, scrise de înflăcăratul ziarist revoluționar Alexandru Sahia.

Între-o după-amiază ne-am îndreptat cu o delegație de muncitori spre sediul ziarelor „Dimineața” și „Adevărul”, cu un protest iscălit de mii de cefești împotriva agresiunii Italiei fasciste și Germaniei hitleriste...

La redacție, l-am căutat pe Alexandru Sahia. L-am găsit într-o încăpere unde se redactau știrile și articolele privitoare la viața muncitorească. Cum ne-a văzut s-a bucurat; ne-a strîns minile cu putere și ne-a întrebat ce dureri și nevoi ne-au adus la el. După ce i-am spus în ce scop venisem, a mers cu noi la direcția ziarelor, unde am depus protestul.

Urmăream cu înfrigurare știrile despre luptele din Spania. Citeam pe ascuns ziarul „Scînteia” și alte publicații tipărite ilegal de partid; citeam și publicațiile progresiste legale „Cuvîntul liber”, „Reporter” și altele...

Cu mare interes citeam și articolele despre lupta poporului spaniol scrise de Geo

Bogza, N. D. Cocea, Ion Călugăru, Ilie Cristea și de alți scriitori și ziaristi progresiști.

Mi-aduc aminte că acum cu cîtă bucurie am primit noi, muncitorii de la Atelierele C.F.R. „Grivița”, în noiembrie 1936, vestea succeselor repurtate de forțele republicane spaniole la Madrid, unde au înfrînt coloanele fasciste comandate de generalul Mola! Muncitorii vorbeau cu admirație despre José Diaz și Passionaria, despre eroismul comuniștilor și al poporului spaniol.

...N-a trecut mult timp, cînd, prin martie 1937, am auzit despre victoria răsunătoare a forțelor republicane la Guadalajara.

Încă de pe atunci erau larg popularizate, mai ales printre tineri, faptele de arme ale primilor voluntari români veniți în sprijinul Spaniei republicane. Un tînăr reîntors de curînd de la Paris ne-a vorbit despre căderea eroică în luptele de pe malurile Guadalquivirului, a muncitorului cefeist de la Pașcani — Constantin Burcă, despre comportarea curajoasă pe front a altor voluntari români.

Acțiunea de sprijinire a Spaniei republicane creșcuse în intensitate.

Mi-aduc aminte că în primăvara anului 1937 a avut loc, în sala cinematogra-

Coperta broșurii intitulată **Ajutor pentru Spania**, editată în condiții de ilegalitate de C.C. al P.C.R., în februarie 1937

Prima pagină a „Cuvîntului liber” din 15 august 1936 închinată Spaniei

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE UNITE! AJUTOR PENTRU SPANIA!

În contra tiranilor...

La 13 Iulie se așteptă să se dea, cînd fascismul internțional a început să elogie pagărilor capital. Chiar și pe neașteptate și auzind că la Madrid, se găsesc străduindu-se să se prezenteze de fațadă fațadă direct „antifascist” și Abbașia. Dintr-un din aceste „scuturi” reacționează internționalist — trebuie să se realizeze o uniune nouă și mai bună. Nu mai e vorba de a aduce „antifascist” între țări printr-un. Ea însăși începe să se salveze prin bombardarea de arce și muncă muncitorească.

Introducere anticomunistă dintr-un câmp? împotriva tiranilor fasciști, împotriva reacționarilor din lume.

Împotriva celor care prin joc și subterfug se opun unei victorii mai bune și mai forțate a poporului.

Într-o poziție inamicală din toate țările și în toate suferințele războiului a început să se realizeze și în Spania și pe toate luptele în lupta împotriva tiranilor.

Trăiește Republica!

În primăvara anului 1937 după ce au fost „antifascist” distanțat, împotriva spaniolului și alături de fațadă fațadă muncitorească. Primăvara ne fu sursă de muncă și de muncă. În și în viața politică a noastră.

Am auzit, în cel mai bun de lucru și în lupta noastră cu tiranul „fascist” reacționar.

CUVÂNTUL LIBER

TRĂDĂTORIA SPANIEI

INTRE MADRID SI BUCURESTI

Într-o poziție inamicală din toate țările și în toate suferințele războiului a început să se realizeze și în Spania și pe toate luptele în lupta împotriva tiranilor.

fului „Marna“, pe calea Griviței, o mare întrunire antifascistă de simpatie și solidarizare cu poporul spaniol. Au participat mii de cetățeni, îndeosebi muncitori de la Atelierele „Grivița“, de la uzinele „Malaxa“, „Vulcan“ și de la alte fabrici și uzine. Sala devenise neîncăpătoare.

Au luat cuvîntul diferite personalități politice și culturale, printre care și dr. Nicolae Lupu, care s-a angajat să ceară în Parlament sprijinirea guvernului legal al Spaniei republicane.

Din partea muncitorilor a vorbit comunistul Vasile Bîgu.

Cu acest prilej s-au strîns bani pentru a fi trimiși guvernului republican. În încheiere s-a votat o moțiune de solidarizare.

Ceva mai tîrziu — tot în primăvara anului 1937 — din inițiativa P.C.R., a fost organizată, în sala „Marica“ din fața Atelierele „Grivița“, o altă manifestare de solidaritate cu poporul spaniol. Manifestarea a fost de și mai mare amploare, avînd un succes deosebit și pentru faptul că oficial a fost organizată sub președinția de onoare a diplomatului român Nicolae Titulescu. Inițial s-a anunțat că va fi un „bal al păcii“. S-au tipărit și lipit din vreme aproape în toată Capitala afișe prin care cetățenii erau invitați la „bal“. Numai în cîteva zile s-au vîndut 2 500 bilete.

De la început însă balul s-a transformat într-o grandioasă întrunire politică.

Intrunirea a fost deschisă de avocata Patraulea. Au luat cuvîntul și unii oameni politici burghezi, care s-au declarat împotriva agresiunii fasciste din Spania.

Din partea studenților democrați a vorbit Grigore Preoteasa. Cuvintele lui, de caldă simpatie pentru bravul popor spaniol, au fost primite cu ropote de aplauze.

În timpul balului care a urmat s-a strîns o importantă sumă de bani pentru Spania republicană.

Visul s-a împlinit

În tot acest interval de timp, am revenit de mai multe ori cu cererea de a fi trimis în Spania.

Începusem să frecventez un curs de limba franceză, organizat de partidul comunist în colaborare cu partidul socialist (Popovici). Mai tîrziu mi-am dat seama cît de bine mi-au prins chiar și puținele cuvinte învățate la acest curs. Aici s-au

predat și cunoștințe de socialism științific, economie politică și geografie. Cînd ajuns în Spania, am înțeles și alți tineri cu care frecventasem cursul, mi-a devenit limpede că aceasta era o formă de pregătire a viitorilor voluntari români în brigăzile internaționale.

Pentru a putea pleca din țară, urma să fiu ales într-o delegație de muncitori care mergea să viziteze Expoziția internațională de la Paris. Plecam deci cu pașaport, oficial.

Am respirat ușurat cînd Ilie Pintilie într-o discuție avută cu el la sfîrșitul primăverii anului 1937, m-a asigurat că partidul comunist va avea grijă s-o ajute pe mama, văduvă de război copleșită de sărăcie și suferință. Și, într-adevăr, mama mea a primit ajutor bănesc lunar tot timpul cît am luptat în Spania.

Peste cîteva zile s-a ținut în salonul restaurantului „Marica“ o adunare a lucrătorilor de la „Grivița“ pentru alegerea delegației care urma să plece la Expoziția internațională de la Paris.

În delegație au fost aleși, prin vot deschis, prin ridicare de mîini și aplauze, comuniștii Vasile Bîgu, Ion Turcu și alți activiști sindicali. Eu am fost propus din partea tineretului.

La cîteva zile după alegere ne-am dus la Prefectura Poliției Capitalei pentru scoaterea pașapoartelor. Dar conducătorii delegației noastre erau cunoscuți de Siguranță și, în loc de a ni se da pașapoarte, am fost întîmpinați cu amenințarea că, dacă insistăm, vom fi arestați.

În urma acestei nereușite, am plecat, la sugestia legăturii superioare de partid, imediat la Tîrgoviște, reședința județului Dimbovița, de care aparținea comuna unde mă născusem. Aici, la organele de stat n-am mai spus nimănui, că eram muncitor de la Atelierele C.F.R. „Grivița“, ci fiul patronului unui atelier de tîmplărie. Plecam la Paris, chipurile, pe cheltuiala părinților, pentru a vizita Expoziția internațională.

Bucuros de obținerea pașaportului, m-am reîntors la București și am început să fac ultimele pregătiri pentru plecare.

Prin iunie 1937, după ce am primit instrucțiuni cu cine să iau legătura la Paris, m-am despărțit cu durere în suflet de cei apropiați și dragi și am părăsit pămîntul scump al țării, pămînt și oameni pe care, cu lacrimi în ochi de bucurie, aveam să-i revăd abia peste ani de zile.

Sîntem trimișii mișcării revoluționare din România

MIHAIL FLORESCU

„Scrisoare de adio”

Activînd în această perioadă în rândurile studenților comuniști — am avut ocazia să-mi dau seama cît de mare erau interesul și solidaritatea pentru marea cauză antifascistă reprezentată în acei ani de lupta armată a poporului spaniol.

1936. Unul din numeroasele afișe reprezentînd brigăzile internaționale venite în apărarea Spaniei republicane

Participînd activ la acțiunea de solidaritate cu poporul spaniol, în comitetul studențesc care activa în București, reușeam să pătrund în cercuri foarte largi,

inclusiv în cercurile burgheze cu vederi democratice, la care găseam înțelegere și un sprijin practic — uneori destul de substanțial — în acțiunea de solidaritate cu poporul spaniol.

În rândurile tineretului nostru a avut un mare răsunet chemarea directă la luptă armată pe fronturile republicane spaniole. „Șcînteia” ilegală chema: „Întăriți brigăzile internaționale! Recrutați voluntari. Înrolați-vă ca voluntari, pe deasupra cretințelor politice, pentru apărarea idealului comun: «Libertate!»”

Printre studenți, această acțiune s-a bucurat de o mare adeziune. Recrutarea și îndeosebi plecările s-au făcut în condițiile unei ilegalități care ridica uneori obstacole de netrecut; altele se sfîrșeau cu prigoane și cercetări la Siguranța statului. În aceste condiții au putut totuși să plece cîteva sute de tineri din țara noastră, și printre ei nu puțini studenți. Această atmosferă de entuziasm tineresc, revoluționar este bine redată de Miron Radu Paraschivescu în poezia *Scrisoare de adio*, din septembrie 1936:

„Îți las în păstrare
cărțile dragi,
scrisorile bunei mele mame
și un portret mai palid de febra plecării
mele
de Don Quijote teribil cu pușca de
vînătoare,

Nu vei auzi de mine,
de isprăvile mele minunate
decît cînd vei citi telegramele sosite de la
Estremadura

Poporul lîngă mine, mai viu și mai drag,
cade și-aleargă-n espadrile.”
Salut cu pumnul strîns pe

Largo Caballero,
ascult cu inima pe buze discursul lui
Dolores Ibarruri.
și-i iubesc pe toți oamenii aceștia,
al căror nume sună frumos

* Sandale ușoare de pînză cu talpă de
sfoară.

Luptători ai brigăzilor internaționale pe străzile Barcelonei

ca locurile unde trăiesc și se luptă, pe oamenii aceștia cu nume de steag fluturat de vîntul Spaniei ca un îndemn.

Cîți n-ar mai fi plecat dacă atîtea opreliști nu s-ar fi pus în calea lor! Cei mai mulți nu puteau găsi ușor nici rețeaua de recrutare a voluntarilor pentru Spania.

Cereri erau mii și mii...

...Celulele studenților comuniști din universități, ca și organizațiile democratice studențești au participat activ la marile acțiuni de solidaritate cu lupta poporului spaniol. Organizația studenților comuniști din București, care în acei ani răspundea de numeroase celule formate în instituțiile de învățămînt superior, a întreprins numeroase acțiuni cu caracter de masă în sprijinul republicanilor spanioli. În anii 1936-1939, secretarii organizației comuniste studențești din București — Andrei Popovici, Miron Constantinescu și semnatarul acestor rînduri —, la îndemnul Comitetului Central al P.C.R., mobilizam celulele studențești pentru a sprijini marea cauză a poporului spaniol...

În epoca respectivă, Gheorghe Rădulescu, președintele Frontului studențesc democratic, Constanța Crăciun, Mihail Dragomirescu, Corneliu Mănescu, Mihail Levente, Emanoil Florescu, Răducanu Cioroiu, Anton Moldoveanu și alții duceau o susținută acțiune pentru a cuprinde un număr cît mai mare de studenți în mișcarea democratică a țării. Nu o dată au fost urmăriți pentru activitatea lor desfășurată în favoarea Spaniei republicane...

Din centrele universitare București, Cluj și Iași, datorită activității desfășurate de Frontul democratic studențesc, au plecat spre Spania numeroși voluntari. Unii dintre ei au căzut în marile bătălii, acoperindu-se de glorie.

Despre voluntarii libertății plecați din România au început să sosească vesti chiar de la începutul războiului.

În februarie 1938, „Scînteia” a publicat frînturi din scrisorile care veneau de la voluntarii din Spania. Din scrisoarea lui M. Burcă se cita: „Sîntem aici în focul iadului. Moartea ne pîndește pe toți, nu ne gîndim nici unul la ea. Sîntem trimiși mișcării revoluționare din România. Vrem să-i facem cinste. Vrem să fim demni de ea. Salut muncitorilor ceferiști. Să știți, tovarăși, că brațul nostru nu va tremura nici o clipă!”.

Iar din scrisoarea doctorului Sinculescu, ziarul' publică acest fragment: „Nu sînt medici îndestulători, nici medicamentele nu ajung. Ajutorul din partea antifasciștilor din toată lumea trebuie să fie cît mai urgent și cît mai important...”

Deosebit de impresionant este un document al acelor vremuri atît de tenebroase pentru comuniștii închiși în temnițele burghezo-moșierești. La 27 februarie 1938 a avut loc o conferință a celei din Doftana a Partidului Comunist Român, cu care ocazie curajoșii noștri tovarăși din cea mai barbară închisoare a României au adresat un fierbinte salut voluntarilor români din brigăzile internaționale.

Desigur că am putea continua să dăm încă multe mărturii din anii 1936-1939 în care se oglesc sentimentele de solidaritate ale poporului român cu lupta antifascistă, pentru libertate și independență a poporului spaniol...

Am fost cîteva sute de tineri care am plecat. Cereri erau mii și mii. Greu se învingeau uneori condițiile dramatice ale plecărilor pe diverse căi legale și ilegale. Mulți, printre care o vreme m-am aflat și eu, erau reținuți pentru nevoile luptei din țară. Răspunzînd sarcinilor primite din partea Comitetului Central al Parti-

dului Comunist Român, am depus un efort susținut pentru strîngerea de fonduri și recrutarea de voluntari.

Spre sfîrșitul anului 1937, Ilie Pintilie, care răspundea în Comitetul Central al P.C.R. de plecările în Spania, mi-a trimis prin Ilie Zaharia permisiunea de plecare. La întîlnire mi s-a transmis parola. Te prezinți la Paris (mi s-a dat exact strada), la un restaurant românesc și vei întreba de Rosia (Eugenia Luncaș). Au urmat formalitățile, alibiurile, despărțirea de tovarăși, de prieteni, familie, tot alaiul unei plecări îndepărtate. Nu o dată am fost întrebat: de ce pleci? Se apropie un sfîrșit tragic. Dar nimeni nu putea să mă demobilizeze. Și ca mine mulți tineri au continuat să plece în cursul anului 1938, deși veștile venite din Spania erau din ce în ce mai sumbre. Dar exemplul de luptă intransigentă pentru victorie a poporului spaniol era atît de mare și molipsitor, că îndirjea voința multor tineri și hotărîrea lor de a ajunge cît mai repede pe fronturile antifasciste, unde se lupta cu arma în mînă.

În ianuarie 1938 am plecat spre Spania...

O unitate de voluntari români în Spania

„...Datoria a tot ce este muncitor“

OLIMPIU MATICHESCU

doctor în istorie

1921. De patru ani proletariatul rus purta o luptă eroică, înfruntând greutăți de neînchipuit. După victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care inflăcăraseră inimile proletarilor de pretutindeni, contrarevoluția internă, sprijinită de intervenția străină, a impus tinărului stat sovietic un război greu și pustiitor. Pe lângă tributul de sânge, lupta pentru apărarea cuceririlor revoluției a adus maselor populare nenumărate suferințe și privațiuni materiale de tot felul. Distrugerilor pricinuite de dușmanii revoluției li s-au adăugat efectele dezastruoase ale unor ani secetoși.

„Pravda“ din 6 august 1921 publică un *Apel către proletariatul internațional*, lansat de V. I. Lenin, șeful statului sovietic, în care se spunea :

„În câteva gubernii din Rusia bîntuie o foamete care ia, pe cît se vede, aproape

tot atît de mari proporții ca și în timpul secetei din 1891.

Această foamete este o grea consecință a stării de înapoiere a Rusiei și a celor șapte ani de război, întîi războiul imperialist, apoi războiul civil impus muncitorilor și țăranilor de către moșierii și capitaliștii din toate țările.

Avem nevoie de ajutor. Republica sovietică a muncitorilor și țăranilor așteaptă acest ajutor de la oamenii muncii, de la muncitorii industriali și de la micii agricultori.

Masele muncitorești și țărănești sînt ele însele asuprite pretutindeni de capitalism și de imperialism ; dar sîntem convinși că, cu toată situația lor grea provocată de șomaj și de scumpirea traiului, vor răspunde la apelul nostru.

Cei ce au îndurat o viață întreagă asuprirea capitalului vor înțelege situația muncitorilor și a țăranilor din Rusia, vor înțelege sau vor simți, cu instinctul omului care muncește și este exploatat, că trebuie să ajute Republica Sovietică, care cea dintîi și-a asumat nobila, dar greaua sarcină, a răsturnării capitalismului. De aceea, capitaliștii din toate țările se răzbună pe Republica Sovietică. De aceea capitaliștii urzesc împotriva ei noi planuri de război, de intervenție, de comploturi contrarevoluționare.

Sîntem convinși că muncitorii și micii agricultori din toate țările, care trăiesc din munca lor, ne vor veni în ajutor cu și mai multă energie și abnegație.

2.VIII.1921

N. Lenin“

(V. I. Lenin : *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 44, București, 1967, pp. 73-74).

La apelul lansat de V. I. Lenin, proletariatul internațional a răspuns cu ample campanii de ajutorare a poporului rus. În prima fază, acțiunile au fost centralizate de către Internaționala Sindicală din Amsterdam, iar mai apoi de către Comitetul Internațional de Ajutorare, care și-a stabilit sediul la Berlin.

Clasa muncitoare din România s-a alăturat încă de la început acestor inițiative. Cu toate că însăși muncitorimea română se afla într-o situație destul de grea, liste de subscripție pentru ajutorarea populației sinistrate din Rusia au fost deschise, începînd cu luna august 1921, de către Comisia Generală a Sindicatelor, cu sediul la București. Pînă în ziua de 21 august, după cum menționa ziarul „Viața sindicală“, pe aceste liste subscriseseră peste 1 300 persoane.

Aceeași înțelegere au dovedit-o și organizațiile sindicale din alte localități. Astfel, conform unei hotărîri a Comisiei sindicale locale, la Iași și în alte centre din

Moldova au fost întreprinse o serie de acțiuni concrete, în vederea ajutorării poporului rus. Un ciclu de conferințe ținut cu acest prilej a fost însoțit de numeroase liste de subscripție și de o expoziție ale căror venituri au fost îndreptate în același scop.

„Este de datorită a tot ce este muncitor și simte durerea ce o produce lipsa unei pîini, să formăm aici, la Ploiești, un comitet pentru a strînge fonduri și a cumpăra alimente tovarășilor din Rusia” — scria, la rîndul său, „Lupta socialistă” din 12 martie 1922, adresîndu-se tuturor organizațiilor muncitorești din localitate.

Exprimînd simțămintele și atitudinea sa internaționalistă, afirmate cu tărie chiar în timpul congresului său de constituire, Partidul Comunist Român a acordat o mare atenție organizării acțiunilor de ajutorare a populației lovite de secetă din unele regiuni ale Rusiei Sovietice. În vederea coordonării și intensificării acțiunilor de ajutorare, P.C.R. a creat un comitet format din Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Nițulescu, Ion Țiri, Paul Schor ș.a. care a lansat, pînă la 11 aprilie 1922, cînd a avut loc o ședință de analiză a activității sale, peste 100 liste de subscripție. Comitetul de ajutorare creat de P.C.R. a hotărît să-și intensifice activitatea în rîndurile organizațiilor sindicale, cît și în mediul rural.

Acțiunile inițiate de P.C.R. au fost larg sprijinite de către toate organizațiile de masă de sub conducerea sa. Astfel, în luna septembrie 1921, Comitetul Central al Uniunii Tineretului Socialist a hotărît să ia parte activă la campania de ajutorare a poporului rus („Tineretul socialist”, 18 septembrie 1921). Acțiunile propagandistice de lămurire a maselor de tineri au fost însoțite de numeroase liste de subscripție. În iunie 1922, U.T.S. a lansat 106 asemenea liste în rîndurile tineretului din întreaga țară.

Activități asemănătoare au fost inițiate și de către organizația cultural-sportivă „Prietenii naturii”, care, începînd din mai 1921, activa sub îndrumarea P.C.R.

Problema ajutorării populației din regiunile bîntuite de secetă ale Rusiei Sovietice a stat și în atenția organizațiilor de partid și sindicale din Transilvania. Aici a fost creată o comisie „cu scopul de a organiza acțiunea de ajutorare” („Vre-mea nouă”, 28 august 1921). Comisia a tipărit timbre de ajutor în valoare de 5, 10 și respectiv 20 lei.

În august 1921, la București, s-a hotărît să se solicite muncitorimii române cedarea

contravalorii unei zile de muncă, în vederea realizării unui fond de ajutorare cît mai ridicat.

Un moment însemnat pe linia intensificării acțiunilor de ajutorare a sinistraților din Rusia l-a constituit ziua de 1 Mai 1922. Întrunirile și manifestațiile organizate s-au desfășurat sub semnul Frontului Unic Muncitoresc, prilejuind, printre altele, afirmarea solidarității proletariatului din România cu poporul rus. Sentimentele de solidaritate s-au exprimat atît prin cuvîntările ținute, cît și prin rezultatele concrete cu care s-au soldat colec-tele efectuate*.

Problema ajutorării populației sinistrate din Rusia a stat și în atenția altor cercuri din România. În luna aprilie 1922, la Iași, a fost înființat un comitet de ajutorare, intitulat „Maxim Gorki”**. Comitetul, format dintr-un mare număr de persoane de diferite convingeri politice, a funcționat sub președinția deputatului N. Ciornei. Pe adresa sa au sosit adevîni din partea multor personalități ale vieții culturale și științifice locale ca: V. Rîșcanu, dr. C. I. Parhon, V. Mirza, C. Petrescu, P. Bogdan — prof. universitari, Zoe și Axinte Frunză, C. Cicerone Iordănescu ș.a. Comitetul de la Iași a fost creat și a activat sub influența partidului comunist. Această concluzie se desprinde din faptul că apelurile sale s-au adresat, în primul rînd, muncitorimii. Proletariatul din Iași și din alte localități a fost primul care a răspuns apelurilor de ajutorare. „Iașul socialist” a publicat, succesiv, rezultatele listelor de subscripție deschise de organizație, printre donatori găsindu-se numeroși muncitori, care au cedat contravaloarea unei zile de muncă.

Crearea Comitetului de ajutorare din Iași a fost precedată de un vibrant apel semnat de Petre Constantinescu-Iași, care a avut un rol însemnat în cadrul acțiunilor de mobilizare a maselor muncitorești din Moldova pentru sprijinirea populației sinistrate din Rusia Sovietică.

Apreciînd în mod deosebit acțiunile de ajutorare întreprinse de populația din Moldova și pentru a asigura un cadru

* Clasa muncitoare din România răspundea astfel, apelului, adresat proletariatului mondial de către cele trei Internaționale muncitorești, „de a organiza în zilele de 29 aprilie și 1 mai manifestațiuni comune, în masă pentru ajutorarea Rusiei Sovietice” („Lupta socialistă” din 7 mai 1922).

** Se aveau în vedere atît sentimentele de prețuire pentru marile scriitori rus, cît și apelul lansat de acesta intelectualității din lumea întreagă, pentru ajutorarea populației din Rusia Sovietică.

mai organizat, la nivelul întregii țări, largii inițiative populare, în cursul lunii mai 1922, P.C.R. a luat măsuri în vederea unificării tuturor comitetelor de ajutorare a populației sinistrate din Rusia Sovietică. Cu prilejul unei ședințe a Comitetului de ajutorare, creat de P.C.R. la București, s-a hotărât centralizarea tuturor fondurilor colectate de clasa muncitoare într-un singur loc: Iași, organizației din această localitate revenindu-i rolul de Comitet Central. În perioada ce a urmat s-au creat noi organizații de ajutorare pe plan local.

În cadrul acestor acțiuni, între Comitetul Internațional de Ajutorare a victimelor din Rusia Sovietică și organizațiile similare din România, s-au creat legături strânse.

Presă muncitorească de la noi a publicat informații despre activitatea Comitetului internațional și inițiativele luate în acest sens de savantul norvegian Nansen; pe adresa organizațiilor din România, au fost trimise diverse materiale propagandistice: fotografii, ilustrând activitatea de reconstrucție a poporului rus, aspecte din agricultură, învățământ, sport, educație ș.a.m.d. De regulă, aceste materiale erau însoțite de note explicative în limbile italiană și franceză. Sesizate, autoritățile românești au trecut la confiscarea lor. Dar, măsurile restrictive nu au putut împiedica circulația lor. Autoritățile înseși semnalau în noiembrie 1922, distribuirea, contra cost, a unor asemenea materiale, cu prilejul serbării organizate de „Prietenii naturii”, în orașul Ploiești. Raportul preciza că banii strânși „sînt trimiși prin Germania, pentru ajutorarea celor înfometate!”.

★

Spriznul tovarășesc acordat de proletariatul internațional poporului rus, în perioada unor ani de grele încercări, a fost apreciat, la vremea sa, de către V. I. Lenin, care, într-o scrisoare adresată Secretariatului Ajutorului muncitoresc internațional, în decembrie 1922, sublinia că: „Ajutorul dat de clasa muncitoare internațională celor înfometate a permis în mare măsură Rusiei Sovietice să suporte grelele zile ale foametei din anul trecut și să învingă această foamete”.

Poporul român, clasa muncitoare din România, mobilizate de partidul comunist, în pofida unor mari greutăți determinate atât de propria sa situație economică, cât și de măsurile represive adoptate împotriva sa de guvernele burghezo-moșierești, a contribuit — alături de clasa muncitoare internațională — la ameliorarea situației populației sinistrate din Rusia Sovietică, înscriind o pagină nouă în cartea tradițiilor sale internaționaliste.

(urmare din p. 12)

ționa că pentru a o face eficace se impunea legarea tuturor chestiunilor teoretice de problemele practice, de realitățile economice, sociale și politice ale țării, ale maselor muncitoare de la orașe și sate.

În dimineața zilei de 12 mai 1921, tovarășul Cristescu, explicînd delegaților motivele absenței mele, a schițat concepția partidului asupra presei și propagandei. După ce a arătat condițiile grele în care apărea presa socialistă, el a relevat meritele propagandei în lupta pentru convocarea congresului partidului, a criticat greșelile și șovăielile din unele articole apărute în acea vreme, înfățișînd sarcinile de viitor ce reveneau presei și propagandei.

Apreciem adesea Congresul din mai 1921 ca pe un moment de răscruce în istoria țării, care a adus un suflu nou în mișcarea noastră muncitorească. Și pe bună dreptate. Dar pentru a înțelege și mai bine importanța Congresului din mai 1921 e firesc să-l privim nu ca un moment static, ci ca o verigă — cea mai importantă — a unui proces dinamic și complex, desfășurat în timp și pe o anumită zonă geografică. În fond, noul partid, elementele sale constitutive existau mai de mult în mișcarea noastră muncitorească; congresul, prin hotărârile sale, doar le-a certificat existența. Iată motivul pentru care acest congres poate fi considerat nu numai un moment de răscruce, dar și un act de înaltă ținută patriotică. Noul partid se baza pe o bogată experiență a trecutului, era puternic ancorat în prezentul țării și-i deslușea cu încredere viitorul. Congresul n-a fost deci un fenomen de întrerupere, ci o verigă de legătură între două etape ale mișcării muncitorești din România.

Între timp am urmărit cu intensă emoție evenimentele din 8-12 mai 1921. Am contribuit la lupta ce s-a dus de către tovarășii ce rămăseseră liberi după arestarea masivă a congresiștilor, pentru ca ziarul „Socialismul” să rămână organul partidului nou creat: Partidul Socialist-Comunist, cum s-a numit la început partidul nostru.

Partidul Comunist Român era constituit și avea să joace de acum înainte un rol excepțional în viața politică a țării.

Congresul din mai 1921 a marcat o dată istorică în viața poporului român.

**Interviu consemnat de Conf. univ. dr.
ION BABICI**

REVENIRE

Ion Felea și Marian Ștefan, autorii articolului *Preludiu la un mare act istoric apărut în nr. 3/1971, își cer scuze pentru eroarea strecurată la pagina 10, coloana 2, paragraful 3 și roagă pe cititori ca în loc de Lăzărescu să citească Lăzăreanu.*

Simpozion

NICOLAE BĂLCESCU

la Universitatea Columbia

Profesor RADU T. FLORESCU
Boston College—S.U.A.

În urmă cu exact un an, în zilele de 24-25 aprilie 1970, a avut loc, la Universitatea Columbia, din New York, un eveniment puțin obișnuit: timp de două zile un simpozion a fost în întregime dedicat unei personalități românești — Nicolae Bălcescu. Simpozionul a fost organizat de Institutul Central European al Universității. A fost pentru prima dată când o problemă referitoare la istoria României a fost dezbătută într-un forum academic american.

Căror factori li se datorează această „premieră”?

Așa cum se întâmplă adesea, diferite elemente au concurat la a crea climatul favorabil pentru această binevenită inițiativă. Amintim extinderea acordului cultural româno-american; înmulțirea cursurilor românești finite în universitățile americane (Universitatea Columbia figurind printre ele); acordul privind schimbul nemijlocit de profesori universitari între cele două țări; numărul mereu crescând al studenților și profesorilor americani care studiază probleme ale istoriei României, publicind rezultatele cercetărilor lor, cit și interesul studenților americani pentru Europa de răsărit în general, și pentru România în particular.

Inițiativa alegerii subiectului i-a revenit profesorului Istvan Deak — directorul Institutului Central European al Universității Columbia — iar ambasadorului Republicii Socialiste România la Washington, Corneliu Bogdan, meritul de a fi contribuit, asigurând participarea română, la reușita finală.

Interpretarea evenimentelor anului 1848 în Europa de răsărit — destul de sumar menționate în universitățile americane — avea nevoie de o reconsiderare, iar din punctul de vedere al istoriei României, Bălcescu era personalitatea ideală, prin prisma căreia această frământată perioadă putea fi pri-

vită în lumina ei adevărată. S-a căzut de acord ca, pe lângă cercetătorii americani și români, să fie invitat un istoric maghiar care să-l înfățișeze pe Bălcescu din perspectiva revoluției lui Kossuth, indisolubil legată de cea a românilor. S-a stabilit dinainte ca, în cadrul simpozionului, prezentarea studiilor pregătite anterior să alterneze cu discuții libere, în stilul seminarelor americane, unde opiniile se schimbă direct între cei interesați. De asemenea a fost solicitată la București, organizarea unei expoziții Bălcescu.

Când s-a întocmit lista participanților, Cornelia Bodea de la Institutul „Nicolae Iorga” din București — a cărei lucrare asupra caracterului unitar al revoluțiilor din 1848 din Moldova, Țara Românească și Transilvania stărnise un viu interes în cercurile academice americane — a fost aleasă pentru a prezenta ca istoric punctul românesc de vedere.

Au mai fost înscrise pe listă numele cunoscutului profesor Kossary de la Universitatea din Budapesta și a lui Radu T. Florescu de la Colegiul Boston, care și-a susținut doctoratul cu o teză despre istoria diplomației românești din sec. XIX, și a petrecut ultimii 20 ani predind sau scriind despre acest subiect în Statele Unite. Alegerea a încă doi specialiști americani s-a dovedit de asemenea potrivită: John C. Campbell de la Consiliul Relațiilor Externe, a cărui disertație de doctorat la Harvard este considerată ca una dintre cele mai complete lucrări străine despre generația pașoptistă, și profesorul Steven Fisher-Galați, de la Universitatea din Colorado, recunoscut ca una dintre cele mai remarcabile autorități istorice americane în problemele României. Profesorul Philip Moseley de la Universitatea Columbia, — apreciat pentru competența sa în

problemele Europei de est — a fost numit președinte.

Simpozionul s-a deschis la Biblioteca Universității Columbia în seara zilei de 24 aprilie. Expoziția Bălcescu, găzduită într-una din sălile bibliotecii, a prezentat vizitatorilor documente manuscrise, scrisori autografe, stampe și alte reproduceri comemorative, privitoare la viața lui Bălcescu și la episoadele cele mai importante ale revoluției de la 1848 din Țările Române, puse în acest scop la dispoziție de către Academia Română, Muzeul Bălcescu de la Bălcești și diverse biblioteci.

În dimineața următoare au fost citite lucrările pregătite în vederea acestui simpozion. Cornelia Bodea a schitat un magistral portret al omului Bălcescu. Concentrându-mă asupra principalelor episoade diplomatice din cariera lui Bălcescu, am demonstrat audienței că eroul român trebuie așezat în rîndul personalităților internaționale ale vremii, alături de Kossuth și Mazzini.

Îmi îngădui să citez din această comunicare: „Acum trei ani, în timp ce mă aflu în România beneficiind de o bursă Fulbright, m-am aflat în corespondența pașoptiștilor, aflându-mă la Academia Republicii Socialiste România. Această corespondență este vastă și, într-un sens, unică. Aș îndrăzni să afirm că avem o corespondență mai abundentă, privind revoluția de la 1848 din Țările Române și urmările sale, decît despre oricare alte revoluții din acest *annus mirabilis*. Faptul este explicabil: pașoptiștii români au fost numeroși, comunicativi, deosebit de talentați, amatori de discuții și împărțiți în diferite tabere risipite în vreo 10 orașe europene de la Londra la Constantinopol. Își scriau unul altuia, despre fiecare fapt, despre revoluție și despre planurile de viitor. În plus, mulți dintre ei au corespondat cu principalii oameni de stat, diplomați, ziaristi și pamfletisti din Europa occidentală. Numai lăncu Alecsandri, unul dintre cei mai puțin cunoscuți pașoptiști, fratele mai tînăr al poetului Vasile Alecsandri, ne-a lăsat 12 uriașe volume în manuscris de corespondență fascinantă pe care — scrisul fiind execrabil — le-am parcurs cu trudă...”

Și acum despre cea mai proeminentă figură dintre revoluționarii pașoptiști: „Bălcescu n-a fost numai un om principal. Integritatea sa a fost atît de mare, încît în virtutea ei el s-a impus ca un autentic conducător moral. Nimeni n-a îndrăznit vreodată să i-o pună la îndoială. Chiar pentru cei mai înclinați să acuze, Bălcescu a fost un fel de simbol pe care nimeni n-a cîntecat vreodată să-l atace. El nu a fost numai un luptător animat de idealurile naționale. Cei mai mulți dintre revoluționarii de la '48 au fost înflăcărați patrioți, dar el a gîndit întotdeauna prin prisma intereselor totalității celor ce vorbeau limba română. Ca militant pe tărîm social, Bălcescu a fost unul dintre

acei revoluționari care au încercat în mod serios să abordeze cruciala problemă agrară. A fost un democrat care n-a vrut să accepte constituții pe hîrtie; un realist care nu s-a lăsat niciodată îmbătat de propria sa elocință înflăcărată, un luptător care a încercat pe plan internațional să impună rîndurile scindate ale emigranților români, care a crezut în folosirea forței pentru păstrarea unui ideal, chiar atunci cînd rezistența devenise doar simbolică. El a fost totodată și un teoretician, un om de știință în domeniul politicii, un economist, un expert militar, un talentat autor de pamflete, ziarist și critic literar, și un bun istoric.

Ca istoric, Bălcescu a prevăzut inevitabilitatea finală a triumfului cauzei unității de stat a românilor. În ultimul an al vieții sale, poate chiar mai înainte, Bălcescu a știut că va muri. Este semnificativ că și-a cheltuit ultimele resurse de energie încercînd să sfîrșească o operă rămasă neterminată asupra lui Mihai Viteazul, domnitorul care dintr-o lovitură și probabil fără să-și dea el însuși seama de însemnătatea evenimentului, a unit cele trei țări române. Pentru Bălcescu, istoricul militant al sec. XIX, acest eveniment a devenit un obiectiv național, realizat în cele din urmă în 1918.

Bălcescu a fost un teoretician cu o înțelegere neobișnuită, aproape perfectă, asupra viitorului precum și un om de stat care a definit o jumătate de duzină de posturi cheie în guvernul revoluționar. El a organizat asociațiile revoluționare. Chiar numai sub raportul omnicompetenței merită să fie considerat demn de cei mari. În plus a fost diplomat, un diplomat mult prea conștient de limitele artei sale”. (Istoricul american se ocupă apoi de aspectele diplomatice ale participării lui Bălcescu la numeroase evenimente, începînd cu vremea primei sale sederi la Paris și sfîrșind cu perioada exilului în Italia, Franța, Anglia — n.r.)

Profesorul Kossary și-a îndreptat atenția asupra luptătorului pentru pace, Bălcescu, încercînd o simbioză între punctele de vedere maghiar și român. Ambii istorici americani, prof. St. Fisher-Galați și John Campbell l-au descris pe Bălcescu ca pe o figură reprezentativă a forțelor progresiste de la 1848, cu o viziune originală asupra viitorului Europei de răsărit. A urmat o vie discuție, la care au luat parte profesori și studenți, cuprinzînd numeroase aspecte ale temei Bălcescu precum și ale cercetărilor istorici americani asupra Europei de est și în special a României.

O opinie unanimă a fost că manifestări asemănătoare simpozionului Bălcescu ar trebui repetate mai frecvent atît în Statele Unite cit și în România. Profesorul I. Deak a apreciat desfășurarea simpozionului ca pe „una din cele mai bogate în informații, rodnice și stimulative manifestări care au avut loc la Institutul Central European al Universității Columbia.”

ATHENAIS

O POETĂ PE TRONUL BIZANȚULUI

Academician
VICTOR EFTIMIU

La 7 iunie 421, fiica profesorului atenian de retorică Leontios ieșea din capela imperială ca basilisă.

Încărcată de giuvaeruri prețioase, sub greaua mantie orientală a încoronării, ea străbătu încet biserica, ținând în mână luminări de ceară. Pe trepte se înșira o întreagă procesiune de senatori în mantale de aur, patricieni muiați și ei în aur, pe urmă toți curtenii îmbrăcați în veșminte bogat colorate, miniștri purtând hlamida roză, roșie și violetă, apoi eunuci îmbrăcați în mătase albă, după care urmau zece mii de paji în brocard albastru, zece mii în brocard verde și zece mii în brocard galben.

Athenais apără în fața poporului și își dădu capul pe spate într-o atitudine mândră, în vreme ce mii de glasuri o aclamau :

*„Gloria purpurei, bucuria lumii, aleasa lui Dumnezeu
Salve, fte, împărăteasă Despina Augusta !”*

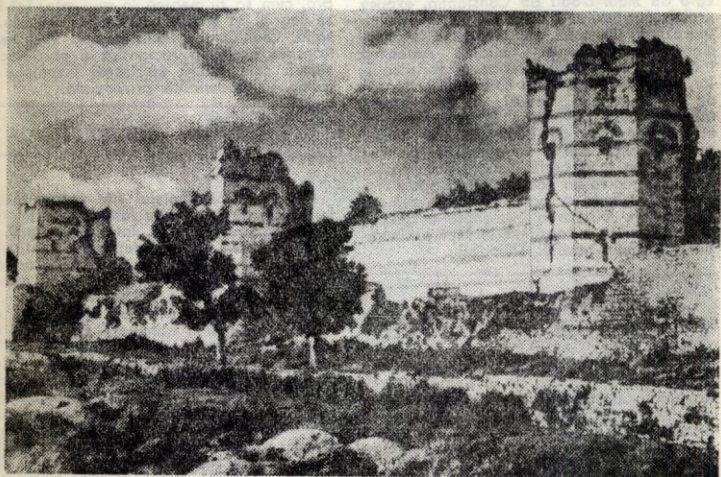
Și toate prapurile împărăției se închină în fața ei. Athenais avea pe atunci 20 de ani.

Cînd trecu pragul termelor, reprezentanții diferitelor pături ale populației imperiului acompaniară pe tinăra femeie în camera nupțială, unde o aștepta un soț ale cărui capricii erau atotputernice.

Acest adolescent, ascet și om de bibliotecă, ce purta rubine de culoarea singelui la urechi, era un estet complet, un vînător și arcaș iscusit, desăvîrșit sportiv, a cărui educație fizică o îndrumase însăși Pulcheria, Imperiul mergea bine, de vreme ce chiar în timp ce Bizanțul era atacat de huni, basileul își putea permite să se izoleze în bibliotecă sa cu aproape 120 000 de volume, unde citea, compunea versuri, sculpta, se ocupa de astronomie. Athenais îl ajuta foarte mult în îndeletnicirile lui artistice.

Tinăra împărăteasă crescuse mult în ochii soțului ei cînd, după victoria unui general al său asupra persilor, scrisese un poem eroic spre lauda învingătorului. Ea este și autoarea povestirii despre dragostea lui Cyprian pentru Iustina. Eroul își vinde sufletul diavolului, pentru a o cuceri pe aceasta din urmă. În veacul al cincilea, este astfel scris cel dintîi „Faust”. În prolog, eroul mărturisește că a „căutat să cunoască tot ce este pe pămînt, în împărăția cerului și în mările profunde, ca și corupția din inima omenescă”. A mai vrut să afle „natura variată a materiei și a metalelor prețioase, a pietrelor, mitul cosmosului”. Dar Cyprian este o operă bogată în idei și dezbatări aprinse, de un suflu foarte larg. Ea a străbătut veacurile, învingînd vicisitudinile soartei împărătesei, ca și ingratitudea posterității față de ea.

EUDOKIA

Lucrare monumentală, care timp de 1600 ani a sfidat asalturile barbare, zidul lui Theodosiu impresionează și astăzi prin măreția vestigiilor sale (detaliu)

Adorată,
dizgrațiată,
exilată

DESTINUL UNEI FRUMOASE ATENIENE

Prof. dr. NICOLAE BĂNESCU

La 1 mai 408, împăratul Arcadiu își încheia viața, după o lungă și zbuciumată domnie. Fiul său, Theodosiu II, un copil de șapte ani, proclamat dinainte augustus, primea o moștenire copleșitoare și n-avea lângă el, în afara celor trei surori — una singură mai mare cu doi ani decît dînsul —, nici o altă rudă din familia lui Theodosiu I cel Mare, spre a-i ocroti viața și tronul. În jurul său se frămînta o lume de ambiții și de intrigi, iar imperiul Bizanțului străbătea în acele zile una din crizele sale mari.

În aceste împrejurări nu e de mirare că împăratul Arcadiu s-ar fi gîndit — după cum ne lăsă să vedem anumite izvoare — să facă, prin testament, din regele lezdeger al Persiei, tutorele fiului său. Antiochos eunuclul, în grija căruia fusese dată, la început, educația micului împărat, a fost socotit în calitate de trimis al regelui persan, menit să exercite, în numele său, tutela. În

fruntea administrației imperiului se afla pe atunci un om cu calități deosebite, Anthemiu, prefectul Orientului (praefectus praetorio). Contemporanii săi i-au recunoscut, unanim, înșurările. Numele său se leagă de construcția Marelui zid ce înconjoară Constantinopolul, cunoscut și sub numele de „Zidul lui Theodosius”. În mai puțin de un secol de la întemeierea sa, „noua Romă” — cum era supranumită capitala Bizanțului — se mărise considerabil: cartiere întregi rămăneau dincolo de zidul clădit de Constantin, expuse urgiei „barbarilor”, care cutreierau acum, îndrăzneți, ținuturile, ajungând până în apropierea imediată a Capitalei. Anthemiu înălță, în 413, zidul interior al fortificațiilor, completat mai târziu cu un altul, flancat de 92 puternice turnuri, lucrare monumentală, ale cărei ruine impresionează și azi și care timp de 1000 ani a sfidat asalturile vrăjmașilor. Energicul om de stat respinse pe huri peste Dunăre, luă măsuri pentru organizarea unei flote în apele fluviului și restaură o seamă de orașe ruinate de năvăliri. Cîrmuirea înțeleaptă a acestui înalt demnitar a constituit în fapt o chează și a tronului micului Theodosius.

În umbra regenței

La 4 iulie 414, Theodosius ridica pe sora sa mai mare, în vîrstă de 16 ani, Pulcheria, la rangul de **augusta**, și aceasta luă în mîinile sale regența. Inteligentă, arătîndu-se pioasă și plină de virtute, Pulcheria se dovedea vrednică de misiunea ce-i revenise. Ceva din energia gloriosului bunic, Theodosius cel Mare, trecuse în vinele sale. Fără a fi suverană, ea a condus de fapt imperiul, alături de Theodosius, în tot timpul domniei acestuia. Un contemporan, istoricul ecleziast Sozomenos, îi face un călduros elogiu, afirmînd că era „înțeleaptă mai presus de vîrsta ei”. Cel dintîi act al său a fost înlăturarea eunucului Antiochos. Foarte instruită, vorbind și scriind grecește și latinește, lucru rar pe atunci la Constantinopol, Pulcheria a luat asupra-și educația tînrului său frate. Sub privirea-i severă — se spune — Palatul sacru, care adăpostise mai înainte o viață frivolă, s-a prefăcut radical. „Curtea” — după expresia unui scriitor contemporan — făcea acum impresia unei mîndștiri.”

Pulcheria dădu fratelui său cei mai buni dascăli, îi asocia ca tovarăș de studiu pe tînrul Paulinos, dintr-o familie nobilă. Theodosius fu crescut în principiile religiei creștine. El primi, în același timp, învățătura obișnuită a vremii, studiînd limbile greacă și latină, științele naturale, matematicile, astronomia. Iubitor de pictură și desen, își petrecea adesea timpul transcriind, într-o perfectă caligrafie, manuscrisele, și împodobindu-le cu frumoase miniaturi, înclinație

pentru care i se va mai spune și „caligraf-tul”.

Pulcheria nu uită nici exercițiile menite a desăvîrși o educație „cît mai imperială”: tînrul primi lecții de călărie și mînuirea armelor. Fu apoi inițiat, cu o meticulozitate dusă pînă la pedanterie, în arta ceremonialului de curte. Theodosius învăța cum să se așeze și să meargă, cum să-și poarte vestmintul, cum să-și stăpînească risul, ori, după trebuință, să ia o mină blîndă sau aspră, cum să primească în audiențe. Tot ea se îngriji, în sfîrșit, să dea fratelui său o soție. Cronicarul Malalas (sec. VI) ne-a transmis povestea romantică a acestei căsătorii care înălță pe tronul Bizanțului o frumoasă și instruită provincială.

Surîsul Fortunei

Augusta vorbi fratelui său despre multe fete, fiice de nobili sau familii împărătești; el, însă, ceru să-i afle, înainte de toate, o fată frumoasă, fără pereche la Constantinopol. Nu-l interesa de era nobilă, ori de singe împărătesc, ci „a oricui ar fi, numai fecioară și frumoasă să fie”.

Pulcheria trimise în toate părțile să se caute o asemenea frumusețe. Ca prieten al împăratului, Paulinos cutreieră ținuturile, dar nu află nici una care să răspundă dorinței tînrului împărat. Dar o împrejurare neașteptată aduse la curtea bizantină pe cea căutată: o fată — spune Malalas — de o frumusețe fără seamăn, inteligentă și instruită, cu numele de **Athenais**, fiica filozofului atenian Leontios. Acesta era unul din învățații care ocupau la Atena „tronul sofistilor”, cum se spunea învățămîntului public al artei oratorice. El strînsese o avere imensă și se îngrijiase să dea fiicei sale o învățătură aleasă.

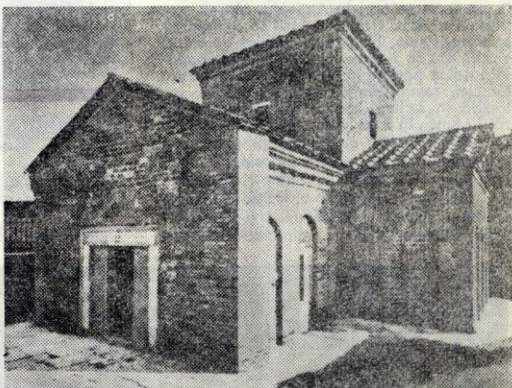
Însușirile deosebite ale fetei, frumusețea ei desăvîrșită făcuseră pe Leontios s-o creadă predestinată unui viitor strălucit. Avînd și doi băieți, el lăsă acestora, cînd fu pe patul de moarte, prin testament, întreaga sa avere. Athenais avea să primească numai o sută de monede de aur, „căci ei — motiva în testament totă — îi ajunge norocul său, care e mai presus de norocul oricărei femei”. Athenais se rugă însă de frații ei să nu-i răpească dreptul, să-i lase a treia parte din averea pîrîntescă — „fiindcă nimic n-am greșit, zicea dînsa, față de totăl nostru — și nu știu pentru ce m-a înlăturat de la parte cînd a murit și mi-a hărăzit norocul după moartea lui. Neînduplecați, frații o alungăți din casa pîrîntilor. O soră a mamei o primi la dînsa la Constantinopol, la o altă mîtușă. Ele o îndemnară să se plîngă la Curte împotriva nedreptății ce suferise. Astfel ajunse Athenais în audiență la Pulcheria. Avea 20 ani. Frumusețea ei deosebită, mișcărilor-i pline de grație, inteligența-i vioaie și elocvența cu care își pledă

cauza făcură o impresie adâncă asupra augustei. Aceasta puse câteva întrebări privitoare la copila ce o încintase, îi porunci să aștepte și alergă la fratele său, spunându-i: „Am aflat o fină foarte frumoasă, fără prihană, bine îmbrăcată, instruită, elenă, fecioară, fiică de filozof”. Împăratul, vădit interesat, se ridică îndată, chemă pe Paulinos, prietenul și confidentul său, rugînd pe Pulcheria să o aducă pe străină, pentru că, ascunși după o perdea, s-o privească. Dacă ar fi să dăm crezare cronicarilor, impresia a fost decisivă. Paulinos fu cuprins de admirație, iar lui Theodosiu i se aprinse iubirea pentru Athenais. Reținută la Curte, frumoasa ateniană fu botezată de patriarhul Atikos, primind numele creștin și imperial

monie cu Pulcheria, care continua să exercite asupra împăratului influența sa.

Împrejurări neașteptate rezervau însă norocoasei fiice a lui Leonțios o nouă bucurie. De la moartea lui Theodosiu cel Mare, tronul părții occidentale a Imperiului roman — „pars Occidentis” era ocupat de fiul său Honoriu, figură tot altă de steasă ca și Arcadiu, tatăl lui Teodosiu II. Sora lor, Galla Placidia, petrecuse acolo o viață nefericită. Căsătorită fără voie cu un rege vizigot, ea trăise, după asasinarea acestuia, în captivitate, și fusese apoi redată Curții din Ravenna. Recăsătorită cu generalul Constantiu, proclamat apoi **augustus**, ea a avut cu dînsul doi copii: pe Valentinian III și pe Iusta Grata Honoria. În septembrie 421,

Pentru Galla Placidia, figură impozantă a Imperiului roman de apus și care a avut un rol preponderent în viața politică a imperiului de la începutul sec. V, a fost construit la Ravenna un sumptuos mausoleu

de Eudokia. În ziua de 7 iunie 421, se celebră, cu fastul obișnuit, căsătoria lui Theodosiu II.

Aceasta e povestea romantică a căsătoriei frumoasei Athenais. Cronicarul Malalas mai povestește despre frica de care au fost cuprinși frații ei la știrea neașteptatei mări a prigonitei și generozitatea cu care aceasta i-a răsplătit. Chemîndu-i la Constantinopol, Athenais i-a înălțat însă în onoruri: „Dacă nu mi-ați fi făcut rău, le-ar fi zis ea, n-aș fi fost silită să vin aici și să ajung împărăteasă. Domnia, deci, voi mi-ați dat-o, căci norocul meu bun v-a făcut să greșiți față de mine, și nu pornirea voastră”. Paulinos, ca prieten ce-l asistase la căsătorie, a fost ridicat de împărat în mari demnități.

Visul basitisei

După un an, Athenais născu o fată, pe Eudoxia, și în anul următor fu proclamată solemn **augusta**. Ea trăi multă vreme în ar-

Constantiu căzu, la rîndul său, victimă unui asasinat. În urma intrigilor curții, Galla Placidia fu izgonită din Ravenna — reședința imperială — și își căută refugiul la rudele sale din răsărit. În vara anului 423, ea sosi la Constantinopol, unde fu primită cu simpatie. În curînd ajunse la curte vestea morții lui Honoriu. Theodosiu II, nepot de frate al lui Honoriu, devenea acum stăpînul momentan al Imperiului roman de apus. Soțul Placidiei nu fusese recunoscut **augustus** de curtea bizantină. Theodosiu și Pulcheria nutreau gîndul de a reuni, sub sceptrul lor, cele două părți ale imperiului. O împrejurare veni însă în ajutorul Placidiei. Un uzurpator, Ioan, funcționar obscur, îmbrăcase purpura la Ravenna. Curtea bizantină se decise atunci a recunoaște pe Valentinian III. Placidia fu proclamată **augusta** și tutore al copilului, care fu logodit cu Eudoxia, fiica perechii imperiale de la Constantinopol. Împotriva uzurpatorului Ioan fură trimise armate. Ioan fu executat, iar Valentinian III primi, la Roma, coroana imperială (23 octombrie 425). După 12 ani, el veni la Constantinopol pentru a-și celebra

căsătoria cu Eudoxia (octombrie 437), tot atât de frumoasă ca și mama sa.

Athenais-Eudokia își vedea fiica pe tronul glorios al celei dintii Rome. Visul ei se împlinise și ea se hotărî, cu asentimentul lui Theodosiu, să meargă în pelerinaj la Ierusalim, spre a mulțumi la mormintul lui Cristos pentru norocul fiicei sale. O îndemnase Melania, o nobilă romană călugărită și stabilită la Ierusalim.

Pelerinajul împărătesei

Împărăteasa se îmbarcă pentru călătorie în anul 438, însoțită de o impunătoare suită. În drum ea se opri la Antiohia. Marea metropolă a Asiei strălucea încă în plinătatea splendorii sale. Elenismul, cultivat de retori vestiți, era în floare. În mijlocul unei populații adinc pasionate de vechile credințe ale Greciei, reminiscentele educației dintii se treziră în sufletul răscolit al basilisei. Ea rosti atunci, în sala Senatului, de pe un tron de aur împodobit cu pietre prețioase, un discurs elocvent — una din acele strălucite improvizații deprinse în școala tatălui său — în care făcu elogiul orașului. Athenais smulse admirația antiohienilor și stîrnî entuziasmul tuturor, cînd, amintindu-și de ori-

ginea sa elenică, își încheie cuvîntarea printr-un vers din Homer: „Mindră mă simt de a fi din neamul și singele vostru!”

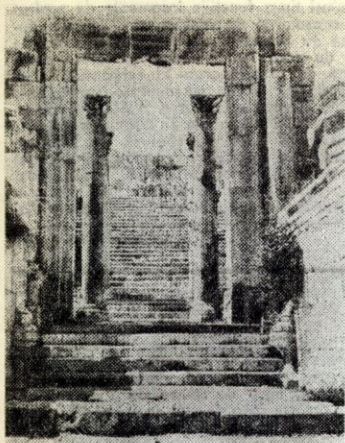
Antiohienii o răsplătiră, ridicîndu-i o statuie de aur în Senat și una de bronz în Muzeu. Împărăteasa îi coplesi cu binefaceri. La îndemnul său, Theodosiu construi în Antiohia o nouă biserică, restaură termele și lărgi zidurile orașului pînă la poarta din Daphne.

La Ierusalim, apariția Eudokiei a fost un mare eveniment. Ea a rămas acolo timp de un an, vizitînd, în tovărășia Melaniei, bisericele, adorînd moaștele atît de numeroase.

La întoarcerea sa la Constantinopol, află la curte aceeași atmosferă. Pulcheria era încă atotputernică; Kyros, un egiptean înstruit și dotat cu talent poetic, protejat de Eudokia, se bucura de favoarea împăratului; Paulinos se afla în postul de **magister officiorum**, una dintre cele mai importante funcții.

Hipodromul — locul marilor serbări publice, al spectacolelor cu gladiatori și, mai tîrziu, în timpul lui Iustinian și al Teodorei, al disputelor între facțiunile politice. Împăratului, care venea la spectacole însoțit de întreaga sa suită, i se rezerva aici un loc aparte (relief de pe obeliscul construit în cinstea împăratului Theodosiu, vezi și „Magazin istoric” nr. 2/1971)

În exilul său dureros, frumoasa împărăteasă Athenais-Eudokia va fi urcat, poate, și treptele acestui templu

Mărul nefast

Nu trecu însă multă vreme și norocul frumoasei Athenais începu să se întunece. Ceva neobișnuit, învâltit pînă azi în mister, năru deodată întreaga ei fericire. O întâmplare bizară, al cărei ecou îl găsim la istoriograful de mai târziu, e singura explicație ce aflăm despre această neașteptată și adîncă schimbare. Iată cum ne-o prezintă cronicarul Malalas:

„Mergînd împăratul la biserică pentru sărbătoarea Epifaniei, Paulinos nu-l putu însoți, fiind bolnav, el se scuză și rămase acasă. Un sărac oferi atunci împăratului un măr de Frigia de o mărime extraordinară. Theodosiu se minună, și împreună cu dînsul toată Curtea. El dăruî săracului 150 monede de aur și-i trimise augstei mărul. Aceasta, la rîndul său, îl trimise îndată lui Paulinos, ca prieten al împăratului. Dar Paulinos, neștiind că împăratul îl dase reginei, îl luă și-l trimise lui Theodosiu, pe cînd intra în palat. Împăratul îl recunoscu și-l ascunse. Chemînd pe Eudokia, o întrebă: «Unde e mărul pe care ți l-am trimis?» Ea îi răspunse: «L-am mîncat!» Theodosiu îi ceru să jure pe mîntuirea ei dacă l-a mîncat sau îl trimisese cuiva. Și ea jură: «Nu l-am trimis nimănui și l-am mîncat». Împăratul porunci să i se aducă mărul și i-l arătă. Și se minie asupra ei, bănu-

înd că trimisese lui Paulinos mărul fiindcă îl iubea și de aceea tăgăduise. Din această cauză ucise pe Paulinos. Și împărăteasa se mîni și se socotea insultată, căci se știa pretutindeni că din cauza ei fusese ucis Paulinos (care era, într-adevăr, un tînar foarte frumos); și ceru împăratului să-i dea voie să meargă la Locurile Sfinte, pentru a se ruga. Și el îi dăde voie”.

Înregistrînd faptul, cronicarul Theophanes ne spune că Eudokia iubea pe Paulinos, „ca foarte învățat și frumos”, și se întreținea adesea cu dînsul, căci contribuise la căsătoria ei. Totodată, el mai afirmă că Paulinos a fost mai întîi exilat în Capadocia și acolo, din ordinul împăratului, ar fi fost executat (în anul 444). Acesta să fie adevărul? Theophanes scrie trei veacuri mai târziu și nici o știre contemporană nu confirmă spusele sale.

Ceea ce se desprinde din această poveste e că prietenia Eudokiei pentru Paulinos a putut trezi bănuiele lui Theodosiu. Dușmanii basilicii s-au folosit de aceasta, spre a răci raporturile dintre ea și împărat. Imprudența ei a pierdut-o. Ambițiosul eunuc Chrysaphios, foarte influent pe lângă basileu, n-a fost, poate, străin de această intrigă. El a știut să despartă pe cele două auguste, spre a le scoate apoi, pe rînd, din afecțiunea lui Theodosiu, și a-și asigura atotputernicia.

Exilul

Dizgrațiată, bănuită (pe nedrept se pare), Eudokia se retrase în anul 443 la Ierusalim, de unde nu se mai întoarse. Uitărea se așternu asupra ei. Rar scriitorii rețin cîte o știre laconică în legătură cu dînsa. Ura lui Theodosiu a urmărit-o însă pînă în depărtatul exil. În anul 444, preotul Severus și diaconul Ioan, pe care Eudokia îi dusesese cu dînsa din Constantinopol, au fost executați din ordinul împăratului. Rănită în sentimentele sale, basilica se răzbună asupra guvernatorului Saturniu, asasinat la rîndul de oamenii ei. În însingurarea sa, fosta ateniană, educată în spiritul tradiției păgîne, se aruncă cu ardoare în brațele unei erezii la modă în acele părți, monofizitismul.

Theodosiu îi muri în anul 450. Pulcheria, proclamată succesoare, ridică în tron pe un fost ofițer trac, Marcian, oferindu-i mîna pentru o căsătorie platonice. În octombrie 451, avu loc vestitul Sinod de la Chalcedon, care stabilă simbolul credinței, și condamnă monofizitismul. Hotărîrile sale se izbîră de o îndărătnică rezistență în Palestina. Călugăria, numeroasă și puternică în acea regiune, se revoltă, alungă pe patriarh din scaun și ridică în locu-i un monofizit. În toată această mișcare, Eudokia a fost de partea răzvrătiților. Ea găsea, poate, în atitudinea sa, mijlocul de a se răzbuna împotriva Curtii care-i nimicise viața.

În singurătatea tristă a exilului, Athenais își căută mângierea în opere de binefacere și în ocupații literare. Ea clădi la Ierusalim biserici, mănăstiri, restaură zidurile cetății, lăsând acolo amintirea unei „noi Elene”.

Fiica lui Leontios avea înclinații poetice. În anii străluciți ai vieții sale de suverană, ea își auzese cerul său de oameni înstruiți, pe care știuse a-i proteja. Afară de Paulinos, Kyros din Panopolis, care deținea, în

același timp, funcțiile însemnate de prefect al orașului și de prefect al Orientului, fusese de asemenea sprijinit pentru însușirile lui de poet. Administrația sa fusese apreciată de contemporani. El extinsese zidul lui Theodosiu, ridicat numai spre uscat, de-a lungul Cornului de Aur și a Mării de Marmara. Lui i se datora și dispoziția ca atelierele din Constantinopol să fie iluminate seara, și, în parte, și noaptea, dînd astfel orașului fastul nocturn care-i lipsea. Cînd suspiciunea întunecă iubirea lui Theodosiu pentru soția sa, Kyros căzu și dînsul în diz-

(continuare în p. 79)

MIC GLOSAR

august: termen ce derivă din latinescul *augustus*, titlu acordat inițial obiectelor și locurilor „divine”, apoi decernat de către Senatul roman, pentru prima oară, împăratului Octavianus, în anul 27 î.e.n., care devine astfel un personaj sacru: *divi filius*. Cu acest prilej, Octavianus își va lua titlul de Imperator Caesar Augustus *divi filius*, titlu ce va fi purtat mai târziu de către toți împărații romani.

basileu: în grecește, *basileus*, termen ce designează un suveran puternic. La început, în vechea Grece, basileul era conducătorul de gîntă, fratrie sau uniune de triburi, mai apoi regele ereditar. Acest titlu a fost purtat de către regii persani și împărații și împărătesele bizantine.

Theodosiu I cel Mare: celebru împărat roman, figură impozantă a sfîrșitului de sec. IV e.n. În ianuarie 379, Flavius Theodosius, general în armata romană, este numit coîmpărat de către Gratian, care-l încredințează prefecturile dunărene și orientale. În anii 383-392, Theodosiu domnește împreună cu Valentinian II. După asasinarea acestuia (în anul 392) și după victoria de la Frigidus (în septembrie 394), Theodosiu rămîne singur la domnie. Este ultimul moment cînd Imperiul roman se află sub o conducere unică. Prin moartea lui Theodosiu, intervenită la 17 ianuarie 395, imperiul va fi însă divizat între cei doi fii ai săi: Flavius Arcadius și Flavius Honorius. Constantinopolul și Ravenna devin reședințe imperiale.

Flavius Arcadius: fiul lui Theodosiu I cel Mare, primul împărat al Imperiului roman de răsărit (*pars Orientalis*), viitorul Imperiu bizantin. Spre deosebire de tatăl său, Arcadius — ca și Honorius de altfel, a fost o figură

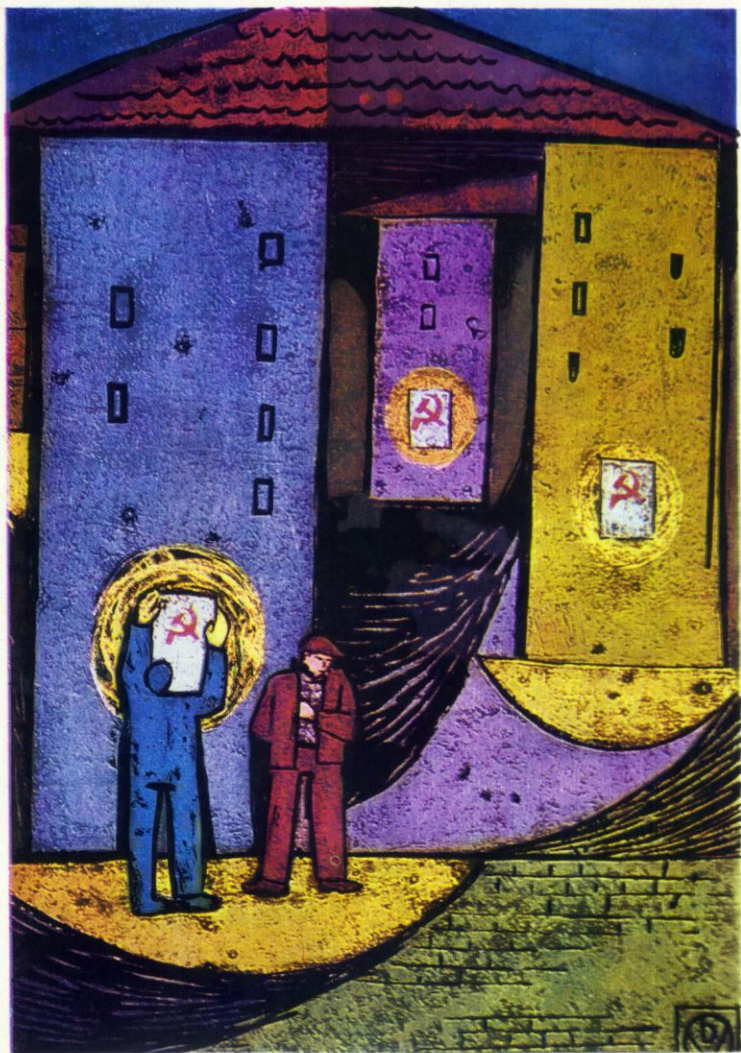
foarte ștearsă. Domnia sa, care a durat 13 ani (395-408), a fost tutelată de cîteva personalități remarcabile: Rufinus, Anthemius (prefectul pretoriului) și Eudoxia, soția sa. Fiul său, Theodosiu II, nu-și va depăși tatăl, spre deosebire de Pulcheria, fiica sa, care va ține în mînă frînele imperiului în tot timpul domniei lui Theodosiu II.

Flavius Honorius: fiul lui Theodosiu I cel Mare și împărat al Imperiului roman de apus (*pars Occidentalis*). În timpul său, Ravenna devine reședință imperială. Ca și în partea orientală a imperiului, condusă de fratele său, și în cea occidentală puterea reală este exercitată nu de către împărat, ci de către un general: celebrul și nu mai puțin viteazul Stilicon, general roman de origine vandală. Flavius Honorius a domnit 28 ani (395-423).

Valentinian III: doi ani după moartea, la Ravenna, a lui Honorius, tronul Imperiului roman de apus este ocupat de Flavius Placidus Valentinianus sau Valentinian III, fiul Gallei Placidia, sora lui Honorius și Arcadius și fiica marelui Theodosiu I. Pînă în anul 440, Valentinian va domni sub regenta mamei sale. În martie 455, fiul Gallei Placidia este asasinat. Trei luni mai târziu, în iunie 455, vandalii lui Genserici jefuiesc Roma.

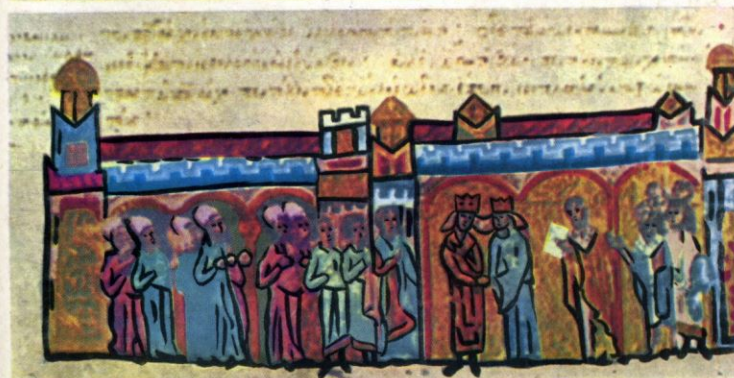
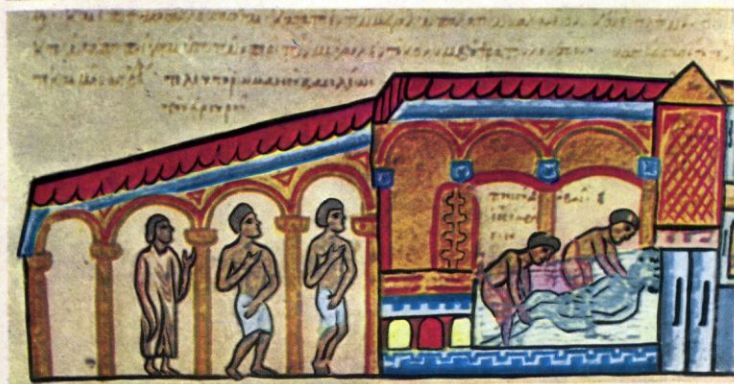
Ioannes Malalas: cunoscut cronicar bizantin. A trăit între anii 491-578 și a rămas celebru prin a sa: *Cronică universală* — o istorie a lumii, de la „creație” și pînă la sfîrșitul domniei lui Iustinian (565). Deși numai relatarea evenimentelor contemporane are o valoare documentară, cronică lui Malalas, scrisă de altfel într-o limbă simplă și accesibilă, s-a bucurat de succes multă vreme, servind ca model cronicarilor bizantini de-a lungul a mai multor secole.

E. P.

În anii grei ai ilegalității, comuniștii răspindeau cu prețul vieții cuvîntul înflăcărat al partidului. Tablou de Vasile Dobrian (*O solidaritate desăvîrșită*, p. 2)

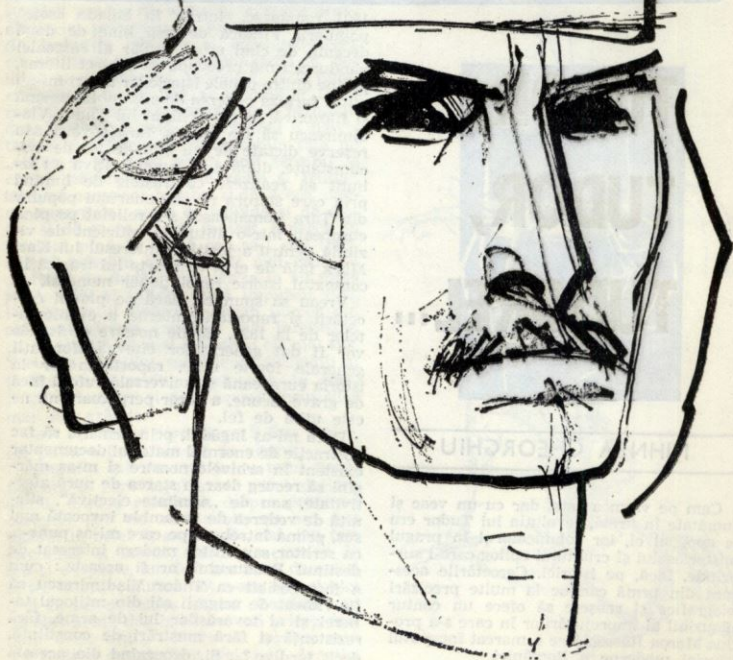

Athenais Eudokia va fi admirat și ea nenumărate comori ale artei bizantine : scenă de pe un mozaic și o miniatură din cronica lui Skilitzes (Des-
tinul unei frumoase ateniene, p. 27)

Guernica, celebra compoziție a lui Pablo Picasso, evocare a tragediei orașului spaniol distrus în 1937 de aviația hitleristă (**Solidari cu Spania Frontului Popular**, p. 13)

TUDOR DIN VLADIMIRI

Studiu de portret executat pentru „Magazin Istoric” de *Ch. Zamfir*

Acum 150 ani „un Theodor Vladimirescul, din neamul lui rumân dintre pandurii din părțile Cernețului și săzător cu casa sa la orașu Cerneți sud Mehedinți [...] s-au sculat la 18 ale lui genarie, marți noaptea, de au ieșit din București pe la locuri ferite...”

Așa povestește un cronicar al vremii începutul epopeii populare în fruntea căreia s-a aflat pandurul din Vladimiri Gorjului. Cei 150 ani ce au trecut de atunci, ne oferă o largă perspectivă asupra momentului istoric 1821. Ce rezonanță a avut el în epocă? Care i-au fost izvoarele și mobilitățile? Ce însemnătate a avut în evoluția politică a țărilor române? Cine a fost Tudor și cum se profilează personalitatea lui complexă pe fundalul reușitelor și nereușitelor sale? Despre toate acestea, „Magazin istoric” își propune să relateze în paginile ce urmează.

MIHNEA GHEORGHIU

Cam pe vremea asta, dar cu un veac și jumătate în urmă, revoluția lui Tudor era la apogeul ei, iar conducătorul în pragul misteriosului și cruntului epilog care-i surprinde, încă, pe istorici. Cercetările acestora din urmă conduc la multe precizări biografice și reușesc să ofere un contur plauzibil al împrejurărilor în care s-a produs Marea Răscoală ce a marcat începutul istoriei moderne a României.

Dar, ca scriitor, îmi permit să mă declar nemulțumit de varietatea ipotezelor care mai mult au încurcat decât au luminat istoria aceluia admirabil și surprinzător an

1821 românesc, intrat în balada eroică populară. Fîndcă de mai bine de două decenii, de cînd eroul titular al răscoalei pandurești mă preocupă ca subiect literar, puține dintre penele istoricilor noștri mi-au putut furniza vederea de ansamblu, umană și filozofică, în care chipul lui Tudor Vladimirescu să fie înseris, fără șovăiri sau rezerve dictate de nu știu ce fel de circumstanțe, după cum numai cîțiva au izbutit să realizeze contrastele de lumină prin care stătura revoluționarului popular din Țara Românească s-a reliefat pe plan european într-o atitudine suficient de vizibilă pentru a justifica interesul lui Karl Marx față de el și de soarta lui tragică în contextul istoric revoluționar mondial.

Vreau să spun că, dacă pe planul cercetării și raportării interne a evenimentelor de la 1821, cărțile noastre de istorie vor fi dat generațiilor cîteva informații generale foarte utile, raportarea lor la istoria europeană și universală suferă încă de grave lacune, a căror perpetuare nu ne este utilă de fel.

Dacă mi-aș îngădui, prin urmare, să fac abstracție de enormul material documentar existent în arhivele noastre și m-aș mîrgini să recurg doar la starea de pură afectivitate, sau de „afinitate electivă”, stîrnită de vederea de ansamblu invocată mai sus, prima întrebare pe care mi-aș pune-o, ca scriitor sau cititor modern interesat de destinul Pandurului, ar fi aceasta: cum a fost posibil ca Tudor Vladimirescu să fie ridicat de ucigașii săi din mijlocul taberei și al tovarășilor lui de arme, fără rezistență și fără muștrări de conștiință, decît tardive?... Și, decurgînd din, această chestiune, încă nelămurită, aș continua, adîncind investigația: a cui a fost vina tragicului sfîrșit al lui Tudor? — pentru ca, în cele din urmă, să acceptăm ipoteza an

marxistă care arată cum țarul Alexandru I a fost acela care „a trădat Eterii prin intermediul aceluiași Ipsilanti, punând la cale uciderea mișelească a lui Vladimirescu, căpetenia răsculaților valahi”.

Lăsând însă pe seama istoriei contemporane formularea răspunsurilor corecte, prefer să rămân la înfățișarea pe care în scrierile mele literare (două volume de poezie, un scenariu radiofonic, un film și două piese de teatru, ultima: *Zodia taurului*) am încercat s-o dau evenimentelor și eroului ales, iar în cele ce urmează voi cuteza doar să-i închipui un simplu portret, din câteva trăsături, într-o viziune pe care o declar personală.

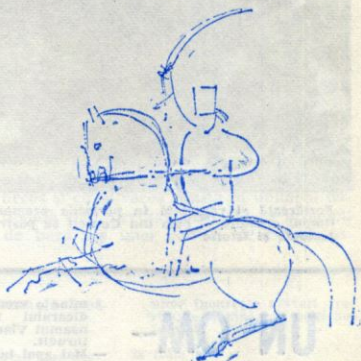
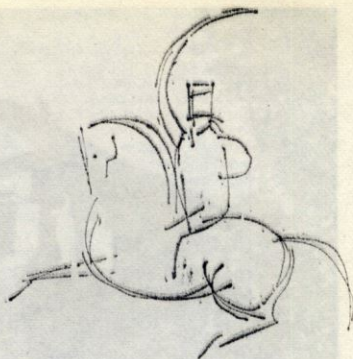
Ce fel de om va fi fost Tudor ?

La început a fost unul dintre acei bruni flăcăi (tradiția unei glume ar adăuga și pe blonzi după stăpânirea austriacă), desțepți, zdraveni și ambițioși pe care satele oltene i-au furnizat din veac târgurilor românești, în toate domeniile de activitate: economic, administrativ și cultural. Înzestrat cu inteligență, simțul umorului și spirit practic (în comerț), cu spirit organizatoric, pricepere și iuteală în decizie (în treburile militare și administrative), cu abilitate și darul convingerii (în politică și diplomatie), impulsiv, însă dotat cu putere de muncă și tenacitate întru realizarea scopului propus, dur și bănuitor, dar, în același timp, manifestând o naivitate și o slăbiciune inexplicabile față de „cin'se ia cu mine bine”, deci sensibil la cine-i măgulea calitățile reale și trufia; talentat, conștient de asta, și de aceea uneori superficial, setos de izbândă și de glorie, și de aceea uneori fantast, generos cu străinul pînă la risipă ca „să-l știe toți”, dar și meschin cîteodată și mai crud ca „șarpele de dudău” cu „cin'se ia cu mine rău”, fidel și infidel după impulsul firii, iată portretul tînărului oltean purces din obida și sărăcia condiției sale inferioare, ca să ajungă cît mai repede și cît mai sus. Trecerea timpului, experiența societății și învățătura intervin, bineînțeles, în corectarea defectelor și promovarea însușirilor mai sus arătate.

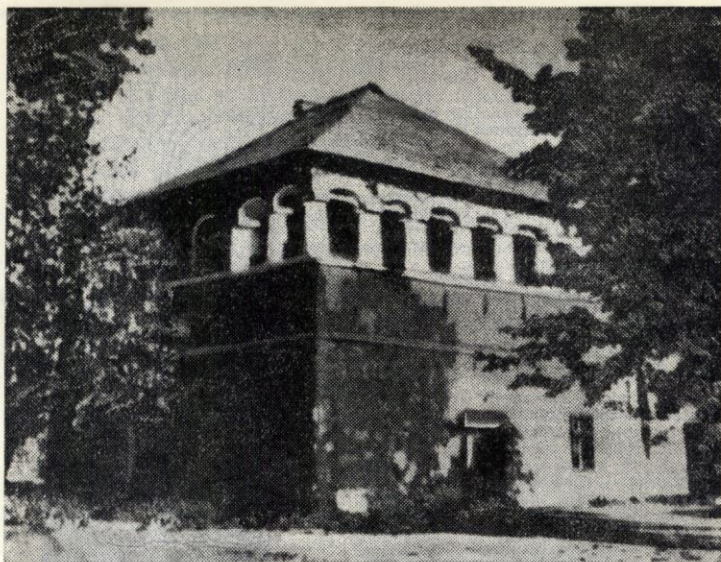
Cam așa mi se pare că va fi fost Tudor, cel puțin o bună bucată de vreme.

Biografia lui nu este întru totul necunoscută și personajul ar fi putut declara odată, dintr-o răsufelare, despre propria-i carieră: „eu nu sînt nobil, eu am fost logofăt la boier și slujbaş de stat, am fost circiumar și morar, am fost negustor de seu și de pește, am fost geambaș de cai și ofițer la ruși; numai hoț n-am fost și nici n-oi fi, iar mincinos numai cîteodată; eu nu sînt nobil, dar la război mă pricep mai bine decît alții...” Poate că replica asta n-a rostit-o cu adevărat niciodată, dar nici prea departe de adevăr n-ar fi, după... unii autori.

(Continuare în p. 41)

Cik Damadian: Suită de crochituri -- invitație la o viitoare statuie ecvestră a lui Tudor Vladimirescu.

Fortăreață și reședință în perioada premergătoare evenimentelor de la 1821, dar și în timpul acestora — cuia din Cerneți se păstrează și azi fiind, deopotrivă, monument arhitectonic și istoric

UN OM— UN DESTIN

1780*

- Tudor se naște din părinți moșneni, în satul Vladimiri din ținuturile gorjene. Asupra copilăriei sale, informațiile sînt puține și nesigure. Potrivit unei mărturii, ar fi învățat buchiile încă de timpuriu, de la un moșneag alături de care își petrecea o bună parte din timp.
- La vârsta de 10 sau 12 ani pleacă la Craiova, unde ră-

* Momentul nașterii lui Tudor nu este cunoscut cu precizie. Părerile istoricilor, bazate pe relații ale contemporanilor acestuia, se opresc mai-cu-seamă asupra anilor 1770 și 1780.

mine o vreme în grija condicarului Lupu, cu care neamul Vladimiresților era înrudit.

- Mai apoi intră în slujbă la boierul Ioan Glogoveanu din Craiova. Acesta, surprins de ușurința și rivna cu care Tudor deprindea felul lucrurilor, „l-a învățat carte cu cheltuiala sa pînă [...] a ajuns un cărturar foarte deștept”. Cîștigîndu-i prețuirea, boierul îi va încredința administrația moșilor Baia de Aramă și Glogova.
- La 18 ani, Vladimirescu se înscrie, potrivit tradiției județului, în corpul de oaste al pandurilor, lucru foarte însemnat pentru evoluția ulterioară a sa și a evenimentelor de la 1821.

25 august 1806**

- Tudor este vătăf de plai la Cloșani, funcție mărunță și, în cazul de față, cu atribuții mai ales grănicerești. Cu unele întreruperi,

** Menționăm că datarea este făcută după stilul fost în principate la vremea aceea, adică stilul vechi.

el va păstra această îndatorire administrativă pînă la sfîrșitul anului 1820, devenind, destul de repede, foarte cunoscut în cercuri largi din Oltenia. În acest răstimp s-a îndeletnicit, de asemenea, cu negoțul, arendășia și morăritul, călătorînd atît în țară cît și în afara ei și afirmîndu-se ca un element viguros al păturii mijlocii, aflată în plină ascensiune economică și politică.

- Izbucnirea războiului ruso-turc din 1806-1812 constituie un moment decisiv pentru Tudor. Un număr însemnat de panduri, recrutați din pătura privilegiată a țărănimii oltene, s-a înscris în corpul de voluntari organizat de generalul Miloradovici. Între fruntașii pandurii care s-au remarcat prin acte de bravură, se găsește și Vladimirescu, care deprinde, cu această ocazie, meșteșugul armelor.

17 aprilie 1808

- Printre-un atestat, generalul maior Isaiev arată că „boierul băstinas, slugerul Tudor Vladimirescu, de bună voie comandant peste o mie

Omul pornit din ograda unui țăran liber, ginere de preot, din Vladimirii Gorjului, ajuns porucic în regimentul de panduri („polcul valah de cazaci”) din războiul antiotoman (1806-1812), apoi funcționar provincial în aparatul de stat fanariot și boier de rang inferior în arhondologia românească, slugerul Tudor era inimos și harnic, dornic de învățatură și civilizație, exemplul străinilor cunoscuți de dinsul și al stărilor de lucruri de pe alte meleaguri, văzute sau aflate de la alții fiindu-i pildă și îndemn spre țelurile lui de propășire, la început personală, apoi generală.

Este mai de seamă să putem discerne astăzi nu atât evoluția critică a personalității sale în „anii de ucenicie”, în care biograful ar putea afla amestecate multe slăbiciuni omenesti și oltenesti, cât mai ales dezvoltarea acesteia din clipa în care creatorul și comandantul suprem al „Oastei Izbăvirii” și-a înțeles misiunea încredințată de nație și destin, iar după aceea să reușim a urmări și explica contribuția lui personală la cauza revoluției populare, la izbînda și la sfîrșitul ei prematur. Chestiunea s-ar deplasa oricum în sfera rolului personalității în istorie și merită o analiză mai aprofundată.

Dar pentru contactul uman cu drama personală a comandantului revoluției din 1821, pregătirea noastră sufletească, îmbogățită cu informații multiple din istoria omenirii ultimului veac și jumătate, e

aptă să-l înțeleagă pe Tudor ceva mai mult și poate ceva mai bine decît propriii lui tovarăși de arme, trecînd lesne peste ezitățile și izbucnirile lui de atunci.

În definitiv, motivele dramei lui, care capătă azi proporții istorice, au fost de *natură politică*, în același timp internă și internațională. Cu mijloacele reduse de informare și cu relațiile limitate de care dispunea în viața politică europeană, cu posibilitățile de mobilizare insuficiente și nesigure la care putea recurge în sprijinul țelurilor lui, cu o bază de mase enormă dar versatilă și cu cadre puține și de altă formație decît acelea pe care și le-ar fi dorit, Tudor era ținut să facă față unor sarcini istorice colosale pentru el însuși, pentru timpul dat și structura societății sale.

Soluția la care el s-a decis pe plan intern a fost organizarea militară a revoluției și a statului, pe baza unei legislații care să impună maselor gustul ordinei și al disciplinei, iar claselor privilegiate respectul „dreptăților Patriei” și teama vindeciei populare față de „averile rău agonisite”. În ce privește politica sa externă, Tudor a început prin a crede în sprijinul unei mari puteri „garante” în eventualitatea conflictului cu alți și a sfîrșit prin a înțelege că acesta e un teren politic alunecos și că salvarea constă în unitatea națională și în dreptatea socială ca principii de bază ale unei politici de esență pa-

de panduri la Cernetți, a oprit timp de un an de zile atacul turcilor asupra acestui ținut”.

24 mai 1810

— Colonelul Turcinilov arată că Tudor Vladimirescu, acum comandant al batalionului I de panduri, este „viteaz și neînfricat, întreprinzător în pericole și prudent”, adăugînd că „merită o atenție și o recompensă exemplară”.

10 martie 1811

— Tudor se îndreaptă spre Calafat în fruntea unui apreciazabil detașament, format din 6 000 panduri.

16 mai 1812

— La București se încheie pacea între Rusia și Turcia. Dovadă a aprecierii de care se bucura, Tudor este înaintat la gradul de locotenent (porucic), fiind decorat cu ordinul „Sfîntul Vladimir” și primind din partea țarului un inel pe care erau gravate inițialele T.W.P. (Tudor Vladimirescu Porucic).

15 iunie 1813

— Tudor este numit căpitan de panduri, spre a asigura

liniștea și ordinea în două județe.

22 noiembrie

— Intr-o scrisoare pe care Ștefan Legatovici o adresează lui Hagi Ianuș, Tudor Vladimirescu este socotit a fi „boier”, lucru care dovedește că la vremea aceea averea și influența lui erau apreciabile.

1814

— La Odesa se întemeiază societatea secretă Philiké Hetairia, al cărei țel era „unirea armată a tuturor creștinilor din Imperiul otoman pentru a face să triumfe Crucea asupra Semilunei”. Numărul adeptilor acestei societăți a ajuns în scurtă vreme să fie considerabil. Eteriiști scontau pe sprijinul țarului și se bucurau de adăziunea cuceritorilor ruși din Orient, care în mare majoritate erau de origine greacă.

2 iunie

— Din însărcinarea lui Nicolae Glogoveanu, față de familia căruia se simțea îndatorat, Tudor pleacă la Viena pentru rezolvarea

unor încurcate afaceri rezultate la moartea soției boierului.

28 iulie

— Procesul în care se găsesc cu autoritățile austriece în vederea apărării drepturilor lui Glogoveanu îl dă prilejul lui Tudor să-și pună în valoare iscusința sa într-ale „pravilelor”. Totuși, el rămîne cu atenția ațintită și asupra evenimentelor politice de la Viena. Scriindu-i boierului, Tudor Vladimirescu surprinde lapidar starea de așteptare și neliniște: „vremea pe aici este tăcere, nimic mișcare. Să așteaptă la octombrie din toate părțile miniștri pentru congres și vine și împăratul Rosiei. Să sună că atunci va fi ceva și pentru locurile acelea [Principatele române]”.

22 decembrie

— Tudor părăsește Viena după ce duse la bun sfîrșit toate treburile și afacerile lui Nicolae Glogoveanu

5 februarie 1815

— Afîind despre atacul adalilor care au incendiat Cer-

triotică (părăsind, la un moment dat, drumul aventurist al Eteriei lui Ipsilanti) în vederea asigurării începutului de independență și suveranitate la care năzuia, visînd mai departe la țara tuturor românilor, visul generos al iluminismului românesc: „lăcuiitori ai Țării Rumânești, veri de ce neam veți fi...”

La data aceea, în februarie-martie 1821, Tudor Vladimirescu abia trecuse de 40 ani. Feudalii locali, boierii fanarioți și cei autohtoni, reduseseră țara la o stare de sărăcie și înapoiere, indescriptibilă, comparabilă cu mizeria din cele mai năpăstuite țări subdezvoltate din istoria contemporană. Deasupra lor, jugul otoman își prelungea stăpînirea seculară, fără de lege și fără de milă, cu sprijinul tacit al marilor puteri coalizate în Sfînta Alianță ce-l înfrînsese pe Bonaparte și acum își împărteau Europa și lumea.

Ridicînd poporul asuprit împotriva acestei stări inumane, la lupta pentru dreptățile Patriei, trupele de panduri, conduse de slugerul Tudor, știau că adversarul lor era aproape invincibil, iar căpetenia lor mai știa că dacă nu va izbûti, sfîrșitul lui va fi crunt. Dar el a spus: „am îmbrăcat cămașa morții din clipa cînd am pîrșes din Vladimiri”. Așa a început revoluția.

Organizînd cu pricepere și hotărîre în-surecția armată, chibzînd cu intelectuali patrioți ai vremii vîltoarea legiur

a libertății poporului, o orînduire democratică după concepțiile înaintate ale timpului, înspirate din Revoluția franceză, Tudor Vladimirescu a ajuns victorios pînă în Capitală, unde a încercat să se instaleze. Dar scurtă i-a fost izbînda. Forțele adverse reunite, „atît cele politicești cît și cele bisericesti”, nu i-au dat răgazul să-și ducă pînă la capăt planurile „izbăvirii”.

Cu aprobarea și în numele Sfîntei Alianțe, o gigantică armată otomană de represie a trecut Dunărea, spre Bucu-rești, spre a nimici oastea lui Tudor și armata Eteriei, care se pregătea să elibereze Grecia subjugată.

În fața acestei primejdii, Tudor a ordonat mobilizarea generală:

„...Pentru ca să întîmpine răul pornit asupra patriei noastre, meșterul enginer Gheorghe Lazăr și Sinior Ott vor avea o mie de oameni în oraș și din satele dimprejur, pentru metereze, cu topoare, sape și lopeți. Căpitanul Călețeanu să pună tunul cel mare și cinci tunuri mici pe bastioane. Să se scoată armele aduse de la Horezu-Vilcea și să se împartă ostașilor și să se adauge, pe socoteala visteriei, cinci mii de fișieri de praf și cinci mii de cremeni de pușcă și zece mii de cartace de fier. Totul în grabă, adică nu mai mult sîroc decît 24 de ceasuri! Timpul și turcii nu așteaptă...”

nețul și au jefuit pe locu-torii, Tudor îi scrie lui Glo-goveanu: „eu numai cu pandurii Țării, făr' de nici un ostaș străin voi face de nu să va mîșca o lărbă din pămîntul Țării”. Apoi a-daugă: „mare milă am pentru sărăcii lăcuiitori ai Mehedințului [...] numai sufletu au mai rămas într-in-și”. Cu acest prilej Tudor pierde o bună parte a averii sale, pentru care multă vreme va cere despăgubiri de la domnie.

aprilie 1818

— Comitetul central al Eteriei își mută sediul la Constantinopol. Ca urmare a stării de eferescență în care se găsesc au poposit din Balcani, și grecii mai ales, numărul eteriștilor este în continuă creștere.

21 aprilie 1819

— Slujbașul Dimitrache Sache-larie înstăurește pe boierul Consta Petru despre „ne-supunerea și răzvrătirea ce au făcut” sătenii din jurul Islazului, care aveau inter-melate pricini de nemulțu-mire împotriva abuzurilor. Starea de revoltă a țărăni-lor, constant atestată docu-

mentar, indică un teren prielnic pentru ridicarea populară de mal țîrziu.

ianuarie 1820

— Eteristul Emanuel Xanthos este trimis la Petersburg pentru a-i oferi conțelul Capodistria — grec din Corfu și ministrul de Ex-terne al Rusiei —, comandă supremă a Eteriei. Acesta respinge însă propunerea, ca fiind incompatibilă cu poziția sa oficială.

12 aprilie

— Alexandru Ipsilanti, gene-ral în armata rusă și a-gheiotant al țarului, este numit șef suprem al Eteriei.

1 octombrie

— Între șefii eteriști are loc o constătuire secretă. Se discută diferite planuri de acțiune, între care nu lip-seau propuneri extrava-gante, ca, de pildă, ocupa-rea prin surprindere a Constantinopolului și cap-turarea sultanului. Deși s-a hotărît ca semnalul re-voluției să se dea în Mo-reea, Ipsilanti revine asu-pra acestei decizii și fixează,

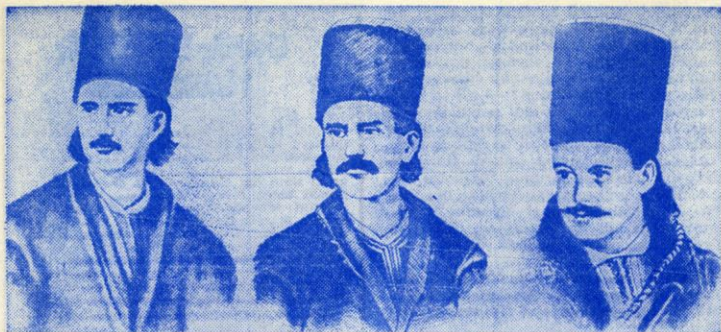
ca punct de început al răs-coalei, principalele de la Dunăre, scotînd pe sprî-jinul direct al țarului, dar și al boierilor români și greci care aderaseră la mișcare.

noiembrie

— Tudor Vladimirescu se gă-sește la București, urmă-rind cu încordare precipi-tarea evenimentelor. De mai mult timp el întreținea relații cu eteriștii greci și aderenții români al ace-s-teia, întrezărînd largi pos-bilități de colaborare în lupta pentru emancipare de sub jugul otoman.

ianuarie 1821

— Tudor Vladimirescu iscă-leste un acord de colabo-rare cu Iordache Olimpiotul și Ioan Farmache, coman-danți ai gărzii domnești și membri activi ai Eteriei. Un contemporan afirmă că obligația concretă a lui Tu-dor ar fi fost „...să dea [...] mină de ajutor lui [Ipsi-lanti] ca să se întesnească trecerea peste Dunăre a oștirilor Eteriei...”

a)

b)

c)

Eroul din Vladimiri a inspirat pe numeroși artiști plastici. Vă prezentăm trei din seria portretelor create în amintirea lui:

a) copie de C. Obedeanu, după cunoscutul tablou al lui Theodor Aman

b) portret din colecția Papazoglu

c) portret din colecția G. Olszewski (de autor anonim)

În vremea aceasta, boierii și marii negustori au fugit din țară, unii în Austria, alții în Rusia și alții au trecut la inamic, în frunte cu șeful clerului. Tarul Alexandru I l-a dezavuat și l-a degradat, retrăgându-l chiar ordinul „Sf. Vladimir”,

dobândit pe cîmpul de bătălie în războiul antiotoman, iar mitropolitul l-a afurisit ca „răzvrătitor”. Apoi Metternich, genul rău al coaliției puterilor imperiale, a pus la cale trădarea și suprimarea fizică a comandantului. Repet, Karl Marx scrie despre asta, arătînd cum împăratul, ținta urii decembristilor-martiri, „a trădat Eteria prin intermediul aceluiași Ipsilanti, punînd la cale uciderea mișelească a lui Vladimirescu, căpetenia răsculaților valahi”. Crîma impardonabilă s-a petrecut în luna mai 1821. Prea puțini dintre-ai lui au înțeles-o, fiindcă nici toți pandurii și țărăniile lui nu l-au înțeles.

13 ianuarie

— Tudor împrumută de la eteristul Pavel Macedonski 20 000 lei pentru nevoile apropiatei răscoală.

15 ianuarie

— Din porunca lui Alexandru Vodă Suțu, care era grav bolnav, se alcătulește dintre marii boieri cu „rîvnă și iubire de patrie” un comitet de obîlădure care să se ocupe de rezolvarea treburilor urgente ale țării. Trei dintre acești boieri, și anume Grigore Brîncoveanu, Grigore Ghica și Barbu Văcărescu favorabili unei mișcări de eliberare de sub dominația otomană și adversari ai regimului fanariot, convin că Tudor să ia conducerea insurecției, vestindu-l că „te-am ales să rădiei norodul cu armele și să urmezi precum ești povățuit”. Ei nu puteau fi însă de acord cu un program de reinnoire socială.

18-19 ianuarie

— În fruntea a 40 arnăuți și însoțit fiind de eteristul Dimitrie Macedonski, Tudor Vladimirescu părăsește Bucureștii, îndreptîndu-se spre

Oltenia, unde dispunea de o largă rețea de oameni devotați mișcării. Țărăni, nemulțumiți de excesiva fiscalitate, și pandurii, în rîndurile cărora era foarte cunoscut, reprezentau sprijinul esențial al mișcării.

19 ianuarie

— La Pitești, ceata este ajunsă din urmă de un curier care aduce știrea morții domnitorului Alexandru Suțu.

21 ianuarie

— Spre seară, Tudor sosește la Tg. Jiu și trece imediat la acțiune. Din ordinul său, și pentru a paraliza împotrivirea stăpînirii locale, este arestat Dinicu Oteteleșanu, unul din isprăvnicii județului.

22 ianuarie

— Delașamentul ajunge la mănăstirea Tîșmana, după ce în numai trei zile parcursese aproape 300 km. Mănăstirea este ocupată, devenind un punct de sprijin și o bază de aprovizionare.

23 ianuarie

— Depășind hotarele înțelegerii cu boierii și cu eteriștii, Tudor împrumută evenimentului un profund caracter social. La Padeș, în fața pandurilor și țăranilor adunați, el proclamă că „nici o pravilă nu oprește pre om de a întîmpina răul cu rău”.

— Prin „arzul” adresat înaltei Porți, Vladimirescu arată că pricina ridicării norodului sînt nenumăratele silnicii ale boierilor, care „...ne-au prădat ca niciodată mai înainte [...] înceit am rămas mai goi decît morții cei din mormînturi”. Eroul proclamă că s-a făcut simț de îndată, iar țărăniile „au alergat cu miile supt steagurile lui”.

23-28 ianuarie

— Pornind de la Padeș, în drum prin Baia de Aramă, Broșteni, pe lângă Cerneti spre Strehala, oastea lui Tudor își sporește rîndurile cu încă 1 500 panduri, dinaintea pregații de căpitani săi. Mănaștirile Tîșmana, Strehala și Motru

De atunci, istoricii români și străini au tot avut vreme să-l admire, ori să-l conteste, într-un joc de atribute și etichetări.

Judecându-l azi, ca urmași politicești adulți, și punându-ne din nou întrebarea: ce fel de om a fost Tudor? — mi se pare că răspunsul nostru nu mai poate fi decât infinit mai nuanțat în comparație cu unele concluzii de care pe-allocuri ne mai ciocnim în evocările simpliste și contradictorii pe care le-am moștenit. Drumul vieții lui n-a fost nici fără sinuozități și concesii, dar nici lipsit de intransigență și eroism. A fost drumul unui mare comandant care n-a mai avut răgazul și puterea să fie și un mare conducător de stat.

Memoria poporului e săpată în piatra cetăților de demult, e cioplită cu barda în troițele brâncușiene din cimitire și cîntată nemuritor în balade. Cîntecul acela, ca o doină legănată, pe care un mare poet l-a cules în veacul trecut, era bocetul mamei eroului din Vladimiri Gorjului și-l putem auzi și azi pe acolo:

*„Tudor, Tudor, Tudorel,
dragul mamei voinicel...”*

Ea își șteale copilul, pandurul mîndru care nu s-a temut de cele mai mari și mai temute împărății: Imperiul austriac, Imperiul țarist și Imperiul otoman, ca să ridice Țara Românească într-o oaste populară, izbăvitoare, în primele luni ale neuitatului an 1821, pentru libertatea socială și națională a acestui popor.

GRAFIA LUI TUDOR VLADIMIRESCU

„Luată ca grafie, scrisul lui Tudor Vladimirescu arată ordine în mintea autorului, și unitate în spirit. Este regulat, clar, luminos, armonios, mare, plecat spre dreapta, ca al unui om care pune în scrisul său nu numai ideea rece și impersonală, ci însuși sufletul său simțitor. Tudor Vladimirescu posedă marele talent de a-și putea exprima direct gândul. Captivează și interesează, dar mai ales, impresionează, prin aceea că nu renunță, niciodată și față de nimeni, la a fi el însuși, în accepția ideală a cuvîntului. Schitează portrete de oameni, de națiuni, povestește fapte, luptă și îndeamnă la luptă, ordonă supunere, el este același peste tot, în funcție de același înalt ideal organic al dreptății. Ideal etic și patriotic, nu învățat din cărți, ci trăit, din suferința proprie și a altora. De aceea, Tudor Vladimirescu nu trebuie să reprezinte pentru noi doar o vagă amintire istorică, la fel ca atâtea altele, presată între filele unui tom brăcut, într-o bibliotecă savantă. Ci trebuie să constituie o prezență de totdeauna, fundamentală în componența etosului românesc [...] Actual la 1821, a rămas actual pînă astăzi, și va rămîne actual mereu, căci durerea, revolta și dragostea de om, de neam și dreptate sînt atribute inerente ale existenței omenești...” *

* Emil Virtosu, *Tudor Vladimirescu. Pașii de revoltă*, ediția II revăzută și adăugită, București, 1944.

sînt bine întărite în vederea prezicibilei înfruntări cu turcii.

30 ianuarie

— „...te sfătuim pîrîntește și ca niște adevărați patrioți îți poruncim să te părăsești de asemenea fapte, păgubitoare țării, aducătoare de smînteală liniștei lăcuitorilor și pricinuitoare de mare nevoie asupră-ți” — îi scriau boierii din divan lui Tudor Vladimirescu, îndemnându-l să înceteze răscola și făgăduindu-i iertarea. În același timp, boierii, între care și cei „făgăduiți”, ce în tăină sprijiniseră ridicarea norodului, de teamă să nu fie suspectați de complicitate, se adresează sultanului, cerîndu-i acestuia să „chibzuiescă mijlocul cel cuvinčios spre apărarea țării dăspre acești tîlhari”.

4 februarie

— Răspunzînd scrisorii boierilor, Tudor face cunoscut că norodul l-a ales spre a fi „chilvernisitor pentru bi-

nele și folosul tuturor”. Cit despre răul cel adevărat: „Ziceți dumneavoastră că din arădăria mea să supără odihna lăcuitorilor; dar ei, după ce le-am citit în auz prea cinstita porunca dumneavoastră, cu un glas răspunseră că aceasta nu este nimic pă lîngă tiraniile cele cumplite care le pătîmesc de la dregători. Acestea i-au adus la o deznădăjduire, încît sînt bucuroși mai bine să piară cu toții decît să mai fie vii”.

— Un răvas pornit de la Tîntăreni din tabăra „slugerului”, socotește că „piste cincî mîle de oameni s-au adunat pînă acum: neguțători, sirbi, panduri; și peste tot ceasul vin necurmați”.

— Din însărcinarea „comitetului de obîlduire”, marele vornic Nicolae Văcărescu preia comanda trupelor trimise împotriva lui Tudor Vladimirescu.

11 februarie

— Tudor răspunde marelui vornic care-i învinuise că strică pacea și buncele rin-

duiele ale patriei: „ci pă semne dumneata pă norod, cu al cărora sînge s-au hrănit și s-au poilit tot neamul boieresc, li socotești nimic și numai pă jăfuitorii îi numeri patrie [...] Dar, cum nu socotești dumneavoastră că patrie să cheamă norodul, iar nu tagma jăfuitorilor?”

— Înainte ca Nicolae Văcărescu să poată acționa într-un fel împotriva răzvrătiților cantonați la Tîntăreni, „comitetul de obîlduire” îi recheamă la București, înlocuindu-l cu Constantin Samurcaș, „unul din membrii cei mai însemnați ai Eteriei grecești”. Acesta, în loc să lupte împotriva lui Tudor, îi trimite prin Hagi Prodan — căpitan al armăniților domnești (care va trece în tabăra lui Tudor) — 99 000 taleri pentru nevoile oastei.

Înainte de 16 februarie

— Vladimirescu alcătuiește Cererile norodului românesc, adevărat program de revendicări sociale și politice.

PRELUDIUL EPOCII MODERNE

DAN BERINDEI

Preludiu al revoluției din 1848, mișcarea revoluționară de la 1821 din Țara Românească a relevat criza sistemului feudal, marcând începutul procesului de formare a statului modern român. Integrată în ansamblul acțiunilor revoluționare potrivnice feudalismului și dominației statelor absolutiste, mișcarea revoluționară românească s-a impus prin particularitățile sale. Dând

dovadă de o deosebită luciditate, conștient de posibilitățile existente, dar și de limite, Tudor Vladimirescu, conducătorul ei, a știut să-i dea o orientare corespunzătoare condițiilor concrete și s-o adapteze situațiilor date.

Desfășurată în mai puțin de o jumătate de an, din iarnă pînă în vară (lupta pandurilor, ca și a unor unități eteriste, continuînd, izolat, pînă în toamnă), mișcarea revoluționară din 1821 a fost unul din momentele cele mai puternice ale izbucnirii populare împotriva regimului fanariot și un prilej de afirmare a poporului român pe plan european.

În cel de-al doilea deceniu al sec. XIX, situația economică, socială și politică a principatelor, criza sistemului feudal manifestată în toate sectoarele au pus la ordine zilei *revoluția*. Accentuarea *exploatarei boierești*, în condițiile creșterii cererii de cereale pentru piață și a menținerii regimului feudal, ca și *exploatarea fiscală*, intensificată și împletită cu nesfîrșite abuzuri, generaseră o stare de evidentă instabilitate socială. Tărănimea și mica orășenime, exasperate, luptau pentru înlăturarea opresiunii, în timp ce păturile mijlocii, în ascensiune, aspirau la cucerirea puterii ori, cel puțin, la obținerea ei parțială. Nici boierimea nu era lipsită de frământări lăuntrice. Doar o parte din ea susținea regimul fanariot decadent, în timp ce o alta plănuia înlăturarea dominației otomane și o oarecare modernizare a statului, văzînd în aceasta calea pentru

22 februarie

— În uniformă de general rus, Alexandru Ipsilanti, șeful Eteriei, trece Prutul și se îndreaptă spre Iași, însoțit de o gardă de 200 arnăuți care îl așteptaseră la graniță.

23 februarie

— Ipsilanti înștiințează „norozii țării Moldovei” că trece peste pămîntul moldovenesc, găsindu-se în drum spre Grecia, unde compatrioții săi „au înălțat de astăzi flămburii scăpării de sub jugul tiraniei...” Conducătorul Eteriei lasă să se înțeleagă că acțiunea sa este îndrapoape sprijinită de Rusia.

— Caimacamii lui Scarlat Calimachi, noul domn, sosesc la București acesta temîndu-se să vină în țară.

— Capodistria comunică lui Pini, consulul rus la București, că țarul dezavuează mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu.

24 februarie

— Aflînd de pătrunderea lui Alexandru Ipsilanti în Moldova, Tudor, care se găsea în legătură cu acesta, ridică tabăra și se îndreaptă spre București.

3 martie

— Inimitor de dreptate și disciplină, Vladimirescu ordonă executarea a doi dintre ostașii săi, care se făcuseră vinovați de jaf sau alte fărâdelegi.

— Anunțîndu-și pătrunderea în Țara Românească, Ipsilanti adresează și locuitorilor acestei țări o proclamație prin care face cunoscut că se îndreaptă spre Grecia spre a înălța steagul libertății. Printre altele, conducătorul eterist arată că „pe cît voi trece prin tînuțul iubitei patriei voastre, cea mai dintîi îngrijire îmi va fi acea ostășească bună orîndulală...”

4 martie

— Însoțit de 6000 pedestri și 2000 călăreți, Tudor își

face intrarea în Slatina, unde chibzuiește mai multe măsuri militare. Ioan Solomon — unul dintre căpitani săi — este trimis la Craiova spre a face noi recrutări în vederea previzibilei înfruntări cu turcii. Iordache Olîmplotul și Farmache primesc însărcinarea de a opri exodul boierilor spre Brașov.

10 martie

— Oastea răsculaților părăsește Slatina, îndreptîndu-se spre București prin Serbănești, Ciolănești, Vadul-Lat.

16 martie

— Popas la Bolintinul din Vale. Mai multe detașamente sînt trimise spre Cotroceni, Ciorogirla și Băneasa, spre a opri fuga boierilor care în acele zile părăseau în număr mare Capitala. Prin proclamația către locuitorii Bucureștilor se vestește că „oricare va fi la un glas și într-o unire

păstrarea puterii în noile condiții economico-sociale. Tensiunea din sinul societății românești reflecta contradicții profunde și necesitatea schimbării rînduieiilor existente — frîne evidente în calea progresului.

Mișcarea revoluționară din 1821 n-a fost o izbucnire spontană, ci rezultatul unei evoluții, al unor acumulări. De altfel, în decenii premergător, izbucniri succesive marcase un proces evolutiv spre puternica mișcare revoluționară. Și tot în acești ani, viitorul ei conducător, Tudor Vladimirescu, se impusese contemporanilor ca cel care, în mod firesc, trebuia să se așeze în fruntea ei.

Încercări de înfruntare a stăpînirii fanariote și a exploatații boierești mai fuseseră, dar nici unul dintre conducătorii lor nu s-a afirmat mai prestigios ca Tudor. Iubit și respectat de mase, recunoscut de o parte însemnată a boierilor ca fiind cel mai nimerit conducător al unei mișcări ce trebuia să ducă, în concepția lor, la eliberarea țării de sub dominația Porții, considerat de Eterie ca cel mai îndrituit a fi conducătorul legitim al forțelor insurecționale românești, Vladimirescu nu s-a impus numai în acea vreme, ci sfîrșind tragic, asasinat nedrept și mîsclește, a rămas peste veac *simbol* al luptei pentru libertate și dreptate. Exemplul său a animat generațiile următoare de luptători, iar numele său a fost cinstit și așezat în pantheonul spiritual al marilor personalități dăruite umanității de români. Mișcarea revo-

luționară din 1821 s-a înscris în istoria României ca un eveniment cu profunde consecințe, ca *începutul procesului istoric al constituirii statului modern român*.

„Pînă cînd să le fim robi?”

Bogată în conținut, mișcarea a urmărit o restructurare pe plan social. „D-oî trăi — a spus la un moment dat conducătorul ei — voi face 12 perechi de opinci din pielea a 12 boieri divaniți.” Proclamația de la Padeș, adevărată „chemare la război” împotriva claselor posedante și a oprimatorilor autohtoni și străini, a avut un profund ecou în rîndul maselor. „Nici o pravilă — se spunea, între altele, în proclamație — nu oprește pe om de a întîmpina răul cu rău! Șarpele, cînd îți iasă înaintea, dai cu ciomagul de-l lovești, ca să-ți aperi viața, care mai de multe ori nu se primejduiește din mușcarea lui! Dar pe balaurlui care ne înghit de vii, căpățenile noastre, zic, atît cele bisericesti, cît și cele politicești, pînă cînd să-i suferim a ne suge singele din noi? Pînă cînd să le fim robi?” Considerat — potrivit aprecierii unui consul străin — drept „salvator și zeu ocrotitor”, Tudor a știut să vorbească maselor în spiritul năzuințelor lor. „Aceste proclamații auzindu-le țărani chiar de la însuși Tudor — comenta mai tîrziu aghiotantul conducătorului răscoalei — au început cu toții a se scula și tot principatul a se clăti, aprinzîndu-se de entuziasmul răzburării,

cu creștinulscul norod, ce este pornit numai pentru dreptate, acela se va numi patriot. Iar vericare se va împotrivi binelui obștesc, acela ca un vrăjmaș se va socoti”.

17-18 martie

— După ce își împinge străjile pînă la Colentina și Copăcenii, Tudor își așază tabăra la Cotroceni și intră în tratative cu boierii prin Pavel Macedonski.

18 martie

— Încercînd să cîștige încrederea și simpatia bucureștenilor, Ipsilanti, care se afla la Mizil, se adresează acestora printr-o proclamație în care, printre altele, afirmă despre eteriștii săi că „mai înainte de a se vîrsa o picătură de singe dăci, mormîntul va acoperi trupurile noastre, ale tuturor”.

20 martie

— Tudor adresează locuitorilor Capitalei o stăruitoare chemare la unirea cerută de gravitatea momentului,

căci, dezavuat de țară și părăsit de marii boieri, trebuia să se pregătească pentru luptele cu oștile Porții. Caracterul patriotic al proclamației este evident: „Fraților! cîți n-ați lăsat să se stingă în inimele dv. sfînta dragoste cea către patrie, aduceți-vă aminte că sînteți părți ale unui neam: [...] Să ne unim dar cu toții, mici și mari, și ca niște frați, filii ai unia mamei, să lucrăm cu toții împreună, fieștecare după destoinicia sa, cîștigarea și nașterea a doua a dreptăților noastre”.

21 martie

— Intr-o zi cu soare de primăvară, urmat de panduri și multime de norod, Tudor Vladimirescu intră în București și, coborînd pe actuala Calea Rahovei, poposește la casele Zoilei Brîncoveanu, de sub dealul Mitropoliei.

23 martie

— Boierii declară că „pornirea d-lui slugeruții Theodor Vladimirescu nu este

rea și vătămătoare, nici în parte fieșcăruia, nici patriei, ci folositoare și izbăvitoare și norodului spre ușurintă”. El se leagă cu jurămint „că niciodată nu vom cugeta împotriva vieții și a cinstei d-lui și ne-om uni întru toate cugetările cîte se vor chibzui...” Tot cu jurămint se leagă și Tudor să respecte viețile și averile boierilor, adăugînd că „voi fi gata a mă război prin armele ostașilor ce oțelrulse, împotriva vrăjmașului ce se va arăta împotriva dreptăților țării...”

25 martie

— Ipsilanti sosește la Colentina, dorînd să pună stăpînire pe București. Tudor, însă, îl oprește să pătrundă în Capitală, oferindu-i pentru cantonament palatul lui Grigore Ghica, de la marginea orașului. Venind să-l viziteze pe șeful Eteriei, boierii români sînt dezamăgiți de numărul și organizarea trupelor acestuia, mai ales că

mai virtos cele cinci județe * și alergau cete de panduri sub steagul lui Tudor, strigînd *să trăiască dreptatea, să trăiască domnul Tudor!*"

* Este vorba de județele Olteniei.

Oastea lui Tudor trece Oltul (litografie de C. Isler)

de mai mult timp se știa că țarul nu-l va sprijini în nici un fel pe Ipsilanti. Intenția acestuia de a zăbovi în principate — lucru, de altfel, în dezacord cu repetatele lui proclamații — complica situația și așa destul de gravă. Întrevederea cu Tudor petrecută câteva zile mai târziu lângă Cișmeaua Mavrogheni s-a desfășurat într-o atmosferă de reciprocă neîncredere. Înțelegerea încheiată era fragilă, mai ales că abuzurile flagrante ale eteriștilor stîrneau serioase nemulțumiri între locuitori.

27 martie

— Boierii adresează, din dispoziția lui Tudor, ce căuta să preîntîmpine intervenția străină, scrisori prin care arătau Turciei, Rusiei și Austriei că evenimentele din principat sînt urmarea nenunțatelor silnicilor și a „pierderii dreptăților și a privilegiurilor ce din vechime au avut...”

31 martie

— Tudor își retrage trupele la

marginea orașului, legînd tabără la mănăstirea Cotroceni, pe care o fortifică puternic. Tot în vederea apărării Bucureștilor, pandurii ocupă Mitropolia, mănăstirile Radu Vodă și Mihai Vodă, care, fiind așezate pe înălțimi, ofereau însemnate avantaje strategice.

1 aprilie

— Temîndu-se să nu fie surprins de turci, simțind rezerva locuitorilor, Ipsilanti hotărăște retragerea trupelor sale către Tîrgoviște, unde se credea mai în siguranță.

5 aprilie

— Tudor cere mitropolitului și marelui vistier știri despre Moldova în vederea unei acțiuni comune, ca „unii ce sîntem de un neam, de o lege” și „fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor printipaturi, ajutîndu-ne unii pe alții”. Sînt luate măsuri energice pentru pregătirea rezistenței

În cursul desfășurării ei, mișcarea revoluționară din 1821, în ciuda condițiilor destul de complicate, generate de conjunctura politică internă și internațională, de necesitatea unei atitudini conciliante față de boierime, a evidențiat țeluri sociale precise, care, în cazul consolidării mișcării, s-ar fi accentuat nefîndoielnic.

În revendicările „norodului românesc” formulate de Tudor la București, în februa-

„căci precum se vede lucru, făr'dă arme nu o să ne putem izbăvi țara”.

14 aprilie

— La sugestia lui Tudor Vladimirescu, boierii trimit lui Ipsilanti o scrisoare în care acuzau pe eteriști că „ne-au promis că vin numai în trecere pe la noi și acum se întăresc pe pămîntul țării noastre, disprețuiesc guvernul legitim, distrug orînduilele, calcă în picioare datorile ospitalității, cer lucruri imposibile de la un popor lipsit, și, într-un cuvînt, își bat joc de o țară care i-a primit cu brațele deschise”.

18 aprilie

— Stolnicul Constantin Borănescu și pitarul Ionită — Jianu sînt trimiși „din partea țării” la Silistra, să trateze cu turcii. Negocierile nu progresează, căci Tudor refuză să se unească cu turcii împotriva Eteriei, după cum nu primește nici să depună armele.

La București, cu pandurii săi (litografie de K. Danielis)

rie 1821, se prevedea, între altele, înlăturarea boierilor și călugărilor greci, confiscarea și împărțirea averilor boierilor asupritori, micșorarea dăjdiilor, desființarea vămii din orașe și sate — fiindcă „neguțătoria au încetat cu totul” —, acceptându-se menținerea vămii de la hotare; încetarea numirii în dregătorii prin plata unor sume

de bani, acestea urmînd a se efectua numai pe merit, stăvilirea abuzurilor etc. etc. Se mai prevedea ca țara să țină, scutiți de dări, și cu leafă ușoară, 4 000 pan-

1 mai

— Oștile Porții pătrund în țară, îndreptîndu-se, pe trei direcții, spre Iași, București și Craiova.

8 mai

— Tudor ia în considerare eventualitatea unei rezistențe în București, dar neputînd să se bizuie pe sprijinul lui Bimbașa Sava și ținînd seamă de forța armatei otomane, se decide definitiv pentru retragerea în Oltenia în vederea organizării unei împotriviri în mănăstirile fortificate.

15 mai

— Cînd oștile sultanului ajung la patru ceasuri distanță de București, Tudor își ridică tabăra spre a feri Capitala de represaliile înspăimîntătoare care ar fi urmat luptei.

18 mai

— În apropiere de Găești, Tudor primește de la Iordache Olimpiotul o scrisoare prin care era somat să-și

oprească marșul. Dorind să evite o ciocnire dezastruoasă pentru Iordache, căci pandurii aveau „de patru ori mai multă putere decît din sul, și mai virtos tunuri”, Tudor acceptă pentru a doua zi o întîlnire la conacul de la Golești.

19 mai

— Voind să organizeze rezistența în Oltenia, care oferea excelente condiții naturale, Tudor refuză să-i atace pe turci. La Golești se ajunge totuși la un acord prin care cei doi se angajează să se sprijine reciproc în cazul unui atac dușman.

21 mai

— Profitînd de un complot al unora dintre căpitani nemulțumiți de energia pedepsire a jafurilor și neșpunerii, Iordache Olimpiotul îi ridică pe Tudor din mijlocul taberei sale, în cluda acordului încheiat.

27 mai

— La Tîrgoviște, în urma unui

simulacru de judecată, Tudor Vladimirescu este ucis de către Vasile Caravia, din dispoziția lui Ipsilanti. Semnificativă, pentru starea de spirit a norodului, este discuția pe care Chiriac Popescu, unul din căpitani lui Tudor, ar fi avut-o cu un bătrîn care spunea că „fără Tudor nu veți rămînea în țară de astăzi încolo nici șapte zile, căci numai el cunoștea duhul pandurilor și putea a li ține cîrma, dar, de este dînsul adevărat pierit, vor fugi toți pandurii pe la casele lor și voi fără pandurii noștri nu puteți stăru în țară, ci vă veți răsiipi pe la alte țări străine”.

29 mai

— Pandurii luptă cu succes la Drăgășani împotriva turcilor. Din cauza numărului mare al acestora, sînt totuși nevoiți să se retragă. Oastea începe să se risipească, datorită confuziei în care se găsea după neașteptata dispariție a lui Tudor Vladimirescu.

Pandur (desen fantezist de C. Obedeau)

duri. Adresându-se „nu boierilor, ci țărănilor”, conducătorul mișcării a răspuns revendicărilor acestora, a știut să acționeze „cu mare politică”, fără a forța lucrurile. Ținând seama de rolul pe care-l avea în Europa Sfânta Alianță, el a căutat să țină în preajma sa și o parte din clasa boierască, dar nu ascultind pe acești boieri, ci făcându-i să-l asculte.

Mișcarea din 1821 nu se impune însă, în perspectiva istoriei, numai prin aspectele ei sociale, premergând evenimentelor pașoptiste și pregătindu-le, ci și prin aceea că ea a răspuns și țelurilor de eliberare națională. Deși, la începutul mișcării, Tudor seria pașei din Vidin că „arădicarea noastră nu este pentru altceva nici într-un chip, decît numai asupra boierilor, care ne-au mîncat dreptățile noastre”, în realitate s-a urmărit de la început realizarea eliberării naționale. Lucrul acesta îl va arăta „adunării norodului” Tudor însuși la Slatina, declarînd pandurilor că „nouă ne vor ajuta rușii ca să luăm cetățile de pe pămîntul țării noastre și apoi ne vor lăsa liberi și cu legile noastre”.

Deci: recuperarea pămîntului românesc al raialelor dunărene și independența, iată țelurile naționale, măturisite public de Vladimirescu. La acestea se adăugau țeluri și mai largi, dacă ținem seama de gîndurile lui Tudor privind conlucrarea politică a Țării Românești cu Moldova. „Urmează să știm, scria el, cele ce se fac acolo și să le vestim ceste de aici ca, fiind la gînd și într-un glas cu Moldova, să putem

5 iunie

- Trupele eteriste, cărora li se adăugase un număr de panduri, pornesc în marș spre Drăgășani.

7 iunie

- A doua bătălie de la Drăgășani furnizează o ultimă probă a incapacității lui Alexandru Ipsilanti, care, părăsindu-și ostașii ce se retrăgeau în derută, se refugiază în Transilvania, unde este arestat și închis în cetatea Munkács. Comportarea pandurilor în această bătălie a fost de asemenea remarcabilă, căci fără intervenția lor oastea eteristă ar fi fost distrusă cu totul.

16 iulie

- Pandurii se împotrivesc, la Slobozia, puhoiului turcesc; sînt însă înfrinți de către dușmanul mult superior numeric. La sfîrșitul lunii iulie, luptele de amploare se sfîrșiseră, turcii

lichidînd apoi ultimele puncte de rezistență.

La 1 iulie 1822, Înalta Poartă numește domni al Țării Românești și Moldovei pe Grigore Dimitrie Ghica și Ioan Sandu Sturdza, boieri pămîni

teni. Se pune astfel capăt practicii de-a se alege voievozi din Fanarul Constantinoplei pentru principatele de la Dunăre.

Cronologie alcătuită de
Alexandru CERNATONI

Fișier bibliografic

- NICOLAE IORGA : Izvoare contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu, Cartea Românească, București 1921.
- EMIL VIRTOSU : Tudor Vladimirescu. Glose, fapte și documente noi (1821), Editura Casei Școalelor, București, 1927.
- Documente privind istoria României. Răscoala din 1821, Ed. Acad. R.P.R., București, 1959.
- Istoria României. Vol. III, Ed. Acad. R.P.R., București, 1964.
- ANDREI OTETEA : Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în țările românești. 1821-1822, București, 1945.
- DAN BERINDEI, TRAIAN MUTĂȘCU : Aspecte militare ale răscoalei populare din 1821, Editura Militară, București, 1962.
- S. I. GIRLEANU : Răscoala populară condusă de Tudor Vladimirescu (1821), Editura Științifică (Colecția „Orizonturi”) București, 1966.

cîştiga deopotrivă dreptățile acestor „prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții.” Este cert că între țelurile de viitor ale conducătorului mișcării revoluționare din 1821 se înscriseră cucerirea neafrînării și formarea unui stat românesc unitar, constituit pe noi baze sociale, și în cadrul căruia urma să se țină seama de interesele maselor.

Un proces istoric ireversibil

Cunoscînd „trebile războiului”, el însuși fiind „om al războiului”, cum îl caracteriza Chiriac Popescu, unul dintre căpitani ai lui Tudor Vladimirescu, a imprimat mișcării revoluționare din 1821 trăsături care fac ca ea să nu se încadreze în rîndul răscoalelor spontane, ci în rîndul mișcărilor revoluționare, desfășurate pe baza unor planuri unitare de acțiune și executate de o oștire revoluționară disciplinată. Prin aceasta mișcarea revoluționară de la 1821 se deosebește de o răscoală feudală și se încadrează primei etape a revoluției burgheze. Legătura între această mișcare din 1821 și revoluția burgheză-democratică din 1848 este evidentă și pe drept cuvînt cea dintîi a fost considerată preludivul celei de-a doua, iar Tudor Vladimirescu a fost așezat alături de Ștefan cel Mare și de Mihai Viteazul, printre marii conducători ai poporului în momente de însemnătate crucială, și între marii slujitori ai ideilor de dreptate socială, unitate și neafrînare.

Mișcarea revoluționară din 1821 a pus capăt regimului fanariot și a creat condițiile pentru dezvoltarea pe mai departe a luptei de eliberare socială și națională a românilor. Ea a dovedit că în țările române o forță revoluționară era capabilă să dețină puterea politică.

Preludivul revoluționar din 1821 nu a putut fi întrerupt, lupta de eliberare n-a putut fi înăbușită, iar ideile eliberării au cuprins, în etapele următoare, mase din ce în ce mai largi. Simbolul lui 1821 s-a impus urmașilor ca o călăuză în lupta pentru cucerirea libertății, iar mișcarea revoluționară desfășurată sub conducerea lui Tudor Vladimirescu a reprezentat unul din pilonii de constituire ai statului modern. Pandurii au declanșat, prin lupta lor, un proces istoric ireversibil, pe care oștirile represive nu l-au putut stăvilii decît temporar, cursul său urmînd de fapt neîntrerupt, marcat, în deceniile următoare, de marile momente din 1848, 1859, 1877 și 1918. România modernă s-a născut astfel din adînci frămîntări și, în cadrul acestora, evenimentele revoluționare din 1821 se impun prestigios, ca unul din momentele esențiale ale acestui proces istoric.

Mișcarea revoluționară din 1821 se detașează prin măreție și însemnate consecințe, impunînd peste veac cînstire și prețuire.

PRIMA

La 19 septembrie 1879, ziarul „Columna lui Traian” al lui Bogdan Petriceicu Hasdeu anunța: „În anul viitor, 1871, se împlinesc tocmai 50 de ani cînd România a scuturat dominațiunea [...] Fanarioșilor. Un comitetu va publica peste puțin timp o programă și va deschide o subscripție semiseculară a jubileului lui Tudor Vladimirescu”.

Aniversarea, inițiată de marele cărturar, a avut loc la 24 ianuarie 1871, și a fost organizată de societatea „Românismul” în mod solemn, într-un cadru restrîns, la sediul său din strada Minerva. Evenimentele din 1821 au fost evocate de Grigore Tocilescu, istoric și arheolog de prestigiu, personalitate apropiată lui Hasdeu. Întrunirea publică a avut loc mai tîrziu, abia la 6 iunie, pe platoul de pe dealul Cotrocenilor. Manifestația s-a desfășurat pe locul unde, în martie 1821, Tudor își așezase tabăra, unde „se făcea divan [...] se da jălbi [...] se împărțeau puștile, slujindu-i boierii ca unui domn”. La această sărbătoare au participat, după aprecierea ziarelor vremii, cîteva mii de locuitori din Capitală și din suburbii.

La adunare, Bogdan Petriceicu Hasdeu a omagiazat figura „martirului ideii naționale” care „căzu victimă sublimului tipăt de renaștere”. Apreciînd momentul 1821 în istoria noastră națională, vorbitorul l-a subliniat astfel importanța: „...cu anul 1821 se începe istoria modernă a României, cu anul 1821 se curmă veacul nostru de mijloc, [...] cu anul 1821 se redesteaptă din dureroasă letargie conștiința națională a ramurii de pe țărmul Dunării”. Inițiatorul sărbătoririi lui Tudor și-a încheiat cuvîntarea cu o superbă metaforă: „Lăcustele sînt mari, cotropesc, mîncîcă, distrug, dar se găsește totdeauna, la un moment predestinat, cite un plugar ca domnul Tudor”. Rostite într-o adunare publică, într-un an tulburat de manifestări antidinastice și la numai cîteva pași de cuibul „lăcustei” (la palatul de la Cotroceni), cuvintele lui Hasdeu sînt edificatoare.

Mișcarea din 1821 a fost evocată și de juristul George Missail, de mai multe ori deputat al fracțiunii liberale și independent, grupare fidelă lui Simion Bărnuțiu. Oratorul a subliniat consecințele mișcării pandurilor, în ciuda asasinării conducătorului și a aparenței ei infringerii. „Dacă revoluțiunea lui Tudor nu a fost îmbeșugată în fapte, ea fu în rezultate” [...]. „Sub punctul de vedere social, aprecia G. Mis-

CINSTIRE

sail, ea se poate numi zdruncinarea disperată a țăranului, deși împrejurări fatale nu lăsară ca tocmai țăranul să se folosească de mișcarea națională făcută de domnul Tudor."

Cauzele ridicării pandurilor la luptă au fost sesizate de Gr. Tocilescu. El a încercat o descriere a procesului de aservire a țăranimii: „De la Mihai Viteazul încoace, boierii formează o castă privilegiată și, întemeindu-și puterea și fericirea lor pe robirea gloatelor, începură a înghiți proprietățile, libertatea individuală a țăranilor, prefăcându-l în servi". Într-o viziune proprie Tocilescu a evocat influența mișcării lui Horea asupra celei conduse de Tudor Vladimirescu, reliefând semnificația acestor mișcări de caracter social și național. „Lumina trecu de peste Carpați aici; singele de acolo încălzi singele nostru; căci era singe românesc, fruntea ni se lumină, inima ni se purifică." Eroul anului 1821 îi apare lui Tocilescu ca o verigă din lanțul marilor moșteniri ale neamului: „înțelepciunea lui Mircea în capul său, curajul și bărbăția lui Mihai în inima sa [...]". Astfel, după un veac de suferințe și de înge-nuncheare — nota Gr. Tocilescu — Tudor fu înțeles bărbat care-și puse încrederea în însăși națiune, și cu puterile ei proprii încercă ca s-o mîntuie de umilirea și ticăloșia în care căzuse. Mișcarea națională din 1821 mai are încă o însemnătate: ea a arătat clasei stăpînitoare, că poporul român nu mai voește a fi condus de bici și despotism, și că în sinul lui răsăr la nevoie oameni ca Tudor Vladimirescu, cari seriu cu sabia drepturile omenirii călcate în picioare și știu să moară voioși pentru ele".

Manifestarea prin care s-a comemorat o jumătate de secol de la moartea eroică a lui Tudor Vladimirescu a avut un puternic ecou în rîndul opiniei publice din țară.

În ciuda minusurilor sale, izvorite din limitele ce existau în concepțiile organizatorilor ei, manifestația din anul 1871 a avut meritul de a fi fost prima cinstire publică a mișcării revoluționare de la 1821 și, totodată, un pios omagiu adus celui care a știut să înțeleagă idealurile poporului său, identificîndu-se cu ele.

Liviu ROTMAN

OMUL EPOCHI SALE

DUMITRU ALMAȘ

Cu modestie, în scrisoarea către bivel-vornicul N. Văcărescu din 11 februarie 1821, Tudor Vladimirescu se caracteriza pe sine încadrîndu-se în masa poporului: „Că eu alta nu sînt, decît numai un om luat de cîtră tot norodul țării cel amărît și dosădit din pricina jăfuitorilor, ca să le fiu chîvernisor în treaba cererii dreptăților! Iar tagma jăfuitorilor, căci nu le place una ca aceasta, au rădicat arme de moarte asupra patrii și a ticălosului norod! O, ce mare jale!"

„Tot foc, puțin la vorbă
și voinic la inimă"

S-a ridicat Tudor prin rîvnă, muncă, strădanie și învățatură, la oarecare rang social și la oarecare stare materială. Contemporanii îl zugrăvesc ca pe un bărbat bine clădit, „om al războiului, îndrăzneț și tot foc, puțin la vorbă și voinic la inimă și la suflet, nelenevos, cu multă minte sănătoasă și curajos". Sever și uneori chiar crud, ca orice suflet dospit în suferință și clocoțitor de amară revoltă.

La Tudor, iubirea de oameni se manifesta și prin ura față de asupritorii oamenilor. În culegerea de documente a lui C. D. Aricescu găsim o declarație semnificativă pentru temperamentul lui Tudor și pentru neostoita lui ură împotriva boierilor jefuitori ai norodului: „Îi voi scurta de-o palmă pe acei pe cîți sînt boieri divaniți; îi voi umplea apoi cu pae și-i voi trimite plocon din partea țării la Curțile împărătești, unde or să fie negreșit puși la Muzeu; căci acolo e locul lor, lingă hiarele sălbatice". „Stă drept ca un soldat, scrie Dăscălescu — alt con-

temporan — marțial, impunător, cu «aer de comandir». Un bărbat mândru și voluntar, energic, hotărât, ambițios, reflexiv dar și furtunos. Vorbea scurt și repede, poruncitor și răstit; elocvent și convingător». „Cînd îl frigea cărbunele ce-l avea ascuns în inimă, scăpa cîte o vorbă desperată asupra tiraniei” — mărturisește Zilot Românul, completînd portretul Vladimirescului.

Din analiza scrisorilor rezultă că Tudor nu era un simplu țărăn, naiv, lipsit de cultură, cum au crezut unii, ci un bărbat cultivat, încercat într-ale vieții, setos de cunoaștere. Știa limbile rusă și germană. Nutrea un mare interes pentru pravili și avea multe cunoștințe juridice. Culesese ample informații despre tot ce se întîmpla în epocă. Și dovedea un adevărat talent de scriitor, cu exprimare clară, bogată, liberă, expresivă, impetuoasă, elocventă. A cunoscut adînc, prin trăire, soarta poporului și a țării sale. Știa că boierimea era hrăpăreată și trîndavă, zgîrcită și lașă, nepăsătoare și ușuratecă, dacă era vorba de soarta țării, dar vanitoasă și temătoare de propria-i soartă, mereu primejduită de streangul ori iataganul poruncit de sultan. Umblînd cu treburi de negoț, ori lucrînd în administrație ca vâtaf de plai, Tudor vedea cum boierii își plimbau giuvaericele și mătăsurile în trăsuri luxoase, meșterite la Viena, cum lîncezeau zile și nopți pe sofale, fumînd, bînd cafea, parfumîndu-și barba și moțîind; iar cînd se adunau la sindrofii, birfeau, jucau cărți, pierdeau averi și... se-nfiorau de groaza știrilor sosite de la Istanbul ori de la

Curtea domnească: „Pe cine a mai su-grumat sultanul? ...Pe cine a mai scurtat de cap domnul?” Din jaful țării și pe seama poporului își consumau și-și refăceau averile.

„Nu există popor mai asuprit de un guvern despotice și mai strivit de biruri și de angarale decît țărani din Moldova și Tara Românească, scria Wilkinson [...]”³ Într-o țară bogată, cu o natură minunată de frumoasă, călătorul nu întîlnea decît colibe sărace și bordeie asemeni vizuinelor. Paralel cu jaful boieresc se exercitau prădăciunile otomane. În 1815, în urma unei incursiuni a adalților, cu mîhnire și minie Tudor scria, din Orșova, boierului Glogoveanu: „Hoțomanii de la Adacale au prădat lumea du pe la noi; și de la mine și de la dumneata au luat toate bucatele și tot ce au găsit, însă și pe oameni i-au pedepsit tare. Cernetul l-au ars tot, numai cîteva case de cele boierești au mai rămas pînă acum, pe unde sînt ei închiși, dar cînd vor ieși, le vor arde, nu cred că vor scăpa nici acelea. Apoi, din nechiverniseala stăpînitorilor țării noastre, vezi cîtă prăpădenie ni se pricinuieste. Ci vor lua plată dumnezească! [...] Adalții au început a lua și robi oameni, spre a mai mare bătaie de joc”⁴.

Cu avînt eroic, prețuit și de comandanții armatei ruse, Vladimirescu a organizat cete de panduri și a luptat din 1806 pînă

În această casă din Vladimiri Gorjului s-a născut Tudor Vladimirescu

KARL MARX

...Dar Vladimirescu era patriot român. El nu s-a adresat boierilor, ci țăranilor. Cum a auzit despre cele dintîi mișcări ale lui Ipsilanti, a și chemat la arme pe țăranii din munții Otteniei; cobori cu dinșii la Craiova, adună poporul și îi făcu cunoscute planurile sale de eliberare. În cîteva zile era stăpîn pe întregul banat al Craiovei [...] Țăranii alergau în masă în jurul său, nu-l mai numesc decît Tudor Vodă (principele Tudor) [...]

(Însemnări despre români, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964)

În 1812 alături de poporul sîrb răzvrătit împotriva pașei din Belgrad. În 1810 colonelul Jeltuhin, comandant al unui regiment rus, adevărate, printr-un act oficial, că Tudor, în ziua de 9 august 1809, cînd tirgusorul Cerneți fusese atacat, și-a împlinit „datoria de militar ca cel mai bun ofițer”; și că „a fost trimis și în munți pentru a goni pe turci; acolo a re-purtat, prin stăruința sa, un frumos succes”.

Tudor Vladimirescu trăia realitățile dure ale vremii sale. Le trăia și le vedea profund nedrepte și voia să le transforme după chipul altor realități, cele revoluționare, care își făceau loc în lume, de mai bine de un sfert de veac, începînd cu revoluția franceză.

Vremea Marseizezilor

Epoca era frămîntată și contradictorie. Revoluționarii francezi creaseră pentru progresul întregii omeniri „Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului”. Lansaseră lozincă răsunătoare revoluționară: „Libertate, egalitate, fraternitate”.

În sunet de Marseizeză și Carmagnolă, armatele republicii iacobine învinseră contrarevoluția monarho-feudală, deșteptînd un nepotolit elan revoluționar. Un general din revoluție — Bonaparte, ajuns împărat — Napoleon, a extins lupta dintre revoluție și contrarevoluție pe plan european. Lumea era cuprinsă de „duhul tulburător”, de „cugetul nesupunerii franțuzești”, cum califica mitropolitul Veniamin Costache starea de spirit a vremii. Napoleon fusese înfrînt. Și, începînd din 1815, forțele contrarevoluționare ale Sfintei Alianțe dominau Europa, în numele principiului „restaurației” și al „legitimității”. Metternich, sufletul Sfintei Alianțe, cerca să înăbușe orice zumzet de democrație ori libertate. Revoluția cu al ei „morbus democratic” devenise în concepția cancelarului Austriei o „hidră”, un „vulcan”, un „flagel social”.

Țarul Alexandru I era socotit „jandarmul Europei” contrarevoluționare. „Trebuie să luptăm împotriva liberalismului și

a democrației — repeta la infinit Francisc I, împăratul Austriei —, deoarece azi întreaga lume se destramă și urmărește constituții fanteziste.”

Dar dincolo de jandarmii monarhilor restaurați, popoarele se mișcau fără răgaz: sîrbii își continuau lupta lor antiotomană; grecii transformau peninsula și insulele într-un adevărat lanț vulcanic; italienii intensificau mișcarea carbonară; tineretul german protesta împotriva sistemului lui Metternich; în Spania renăștea mișcarea revoluționară din vremea lui Napoleon; în Rusia se iniția curentul revoluționar al decembristilor; în America Latină se intensifica bătălia grea și complexă pentru scuturarea jugului colonial. Furtuna revoluției, stăvilită o clipă, se stîrnea din nou, pretutindeni. La sfîrșitul anului 1816, consulul francez la București, Farmont, scria către ministrul său: „poporul român așteaptă cele mai mari binefaceri de la o revoluție, pe care o crede apropiată și o dorește”. Deci, și în țările române fre-măta spiritul revoluționar. De remarcă că, de multe ori, mișcările revoluționare erau conduse de ofițeri sau foști ofițeri. De pildă: generalul Guglielmo Pepe, colonelul Rafael de Rigo, San Martin, Simon de Bolivar, Pestel, Alexandru Ipsilanti. Printre aceștia, în Tara Românească se afla și Tudor Vladimirescu, ca un om perfect încadrat în epocă, ideologic și politic.

„Ci mult au fost, puțin au rămas”

A călătorit mult Tudor. „Eu m-am aflat tot călătorii prin străinătate, după cum este știut”, nota el în 1815. Și călătoriile îi dădeau așum perspective. Îi lărgeau orizonturile, îi puneau în contact cu spiritul epocii. Cînd începea celebrul congres, în 1814, Tudor se afla la Viena. Aici a avut prilejul să cunoască multă și febrilă lume. Dar a văzut congresul nu din șaloanele de la Schönbrunn ori Belle-Vedere, unde se pornea șirul balurilor —, ci din stradă, la rînd cu cei mărunți. „Sună că atunci va fi ceva și pentru locurile acelea [țările române], scria Tudor în 28 iulie

Intr-un moment de grea cumpănă pentru izbînda a tot ceea ce năzuiise, Tudor Vladimirescu, pictura dramatică, Folsorul casei Goleștilor unde — potrivit tradiției — Tudor și-ar fi trăit ultimele clipe

1814; ei mult au fost, puțin au rămas⁴. Aici, în Viena, și-a completat el cunoștințele. A intrat în legătură, desigur, cu o samă de revoluționari, inițiați în metodele de luptă conspirativă, de esență carbonaristă, caracteristică vremii. În martie 1821, consulul rus din București, Pini, trimitea un raport la Laybach, în care el îl numea pe Vladimirescu „carbonar”⁵. Și cred că nu numai pentru a spori panica lui Metternich, care suferea de coșmarul carbonarismului.

Dar putea reacțiunea să ia cele mai drastice măsuri, puteau mitropolii din țară să răspîndească amenințătoare „cărți de blestem” împotriva celor care boleso de „sataniceasca socotintă a răzvrătirii de norod”. Pătruns de „arzimea focului” revoluționar, Tudor își vedea de drumul său. „...În toată viața mea sînt hotărît a sluji și a mă jărfi pentru binele patriei mele”, declara el, patetic, într-o scrisoare către Divan din 4 februarie 1821⁶.

Mizeria în care viețuia poporul, sila, nedreptatea, umilinta socială și națională i-au dat putere, cum spunea el, să îmbrace „cămașa morții”. A îmbrăcat-o pentru popor, pentru cei mulți, ca să-l ajute a se mintui de „tiraniile cele cumplite care le pățimesc”⁷.

A cunoscut și secretul organizării Eteriei. Se păstrează legămîntul încheiat cu Iordache Olimpîiul și cu Ioan Farmache! „Să ducem prin cea mai dîrză activitate la îndeplinire planul nostru cel spre

CONTEMPORANI DESPRE EL

MIHAI CIORANU (unul dintre aghiotanții lui Tudor Vladimirescu)

„...Tudor, prin lucrările sale, și prin jertfirea lui către patrie, a ridicat un drept al nației [...], acest drept este unul din cele de competență, este încetarea Fanarioților de a se mai sui pe tronurile Prințatelor și ridicarea tronului pentru eternitate, încât să se nuce în viitor numai Domnii dintre Români, după vechile ei tractaturi; [...] dacă boerii fărați dupe atunci s-ar fi unit

cu Tudor, nici Tudor nu ar fi fost omorît, și lucrurile în Prințipate ar fi luat cu totul altă față [...]. Cu toate acestea, oricît de trist și de nenorocit a fost sfîrșitul acestei revoluții, tot Tudor a fost acela care, după împlinirea truției strămoșești, a ridicat cel dintîi stindardul național: el a doborât pe Greci de pe tronurile Prințatelor și a reasezat pe Români pe tronurile patriei lor, și, negreșit, nația ar fi mers mult mai departe dacă aceia ce se ziceau stîlpii ei, nu i-ar fi stătu împotriva”.

F. G. LAURENÇON (preceptorul familiei lui Alecu Vodă Suju)

„[...] avea spirit natural și anumită dirzenie de caracter care-l țineau oarecum loc de cunoștințe. Pe cit de puțin respectat și de temut era Ipsilanti de soldații săi, pe atît era Tudor de ai săi. De aceea eu inclin să cred că, fără catastrofa nemiloasă care i-a

curmat așa de repede zilele, și-ar fi atins scopul și, noul Masaniello”⁸, ar fi fost poate mai norocos și ar fi domnit în Țara Românească.”

SCARLAT DĂSCĂLESCU

„Netăgăduit este că era om de inimă și hotărît, poate și ambițios, și din aceste calități se naște vitejia. Cine știe ce ar fi fost într-altă sferă, într-o altă epocă, cu spiritul mai cultivat, un asemenea om! Avea stîrfă de om mare, dar timpul, locul și mijloacele i-au lipsit.”

I. P. LIPRANDI (ofițer rus și autorul unor interesante memorii în legătură cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu)

„...Tudor a fost închis în temnița mitropoliei, iar cunoscutul criminal Caravia a fost

* Masaniello (Tommaso Aniello) — conducătorul revoltei populare din anul 1647 de la Neapole.

obștescul folos și anume ca prin puterea armelor noastre să ne eliberăm de sub jugul apăsător al barbarilor [...] Și pentru aceasta să jertfim nu numai averea, onoarea, armele, și tot ce va fi necesar iscusinței unei astfel de întreprinderi, ci și scumpa noastră viață până la ultima picătură de sînge”¹⁰.

„Pînă nu vine iarna, primăvară nu se face”

Vladimirescu a gîndit și a făptuit revoluționar. „Pînă nu vine iarna, primăvară nu se face”, se exprima el metaforic. A crezut, ca și alți oameni ai vremii, fruntași revoluționari din această parte a Europei, în generozitatea, în înțelegerea, în sprijinul țarului Alexandru I. Aștepta încă îndreptarea relelor de la împărați și despoți luminați. S-a amăgit întru acest ajutor ca și Horia, ca și Voltaire, sau Diderot, ca și Alexandru Ipsilanti, conducătorul Eteriei, ca și Capodistria însuși, într-un anume fel.

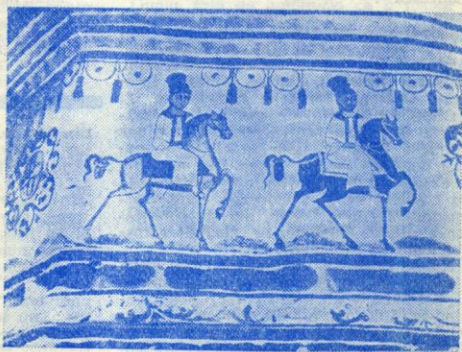
Tudor Vladimirescu a pornit răzvrătirea poporului în ianuarie 1821, o dată cu grecii, după înfrîngerea italienilor și în plin avînt al revoluției spaniole, din 1820-1823. Acest capitol de istorie națională se situează în istoria universală, concomitent cu epoca revoluțiilor din timpul Sfintei Alianțe, revoluții care au clătinat puterea acestei coaliții internaționale. De la 17 la 21 ianuarie, a străbătut drumul pînă la Padeș. Aici a lansat celebra sa chemare la luptă.¹¹

În *Cererile norodului românesc*, formulate de Tudor în februarie 1821, se găsesc și se difuzează prețioase idei sociale, politice și economice. De pildă, ideea secularizării averilor mănăstirești, aceste bunuri „rămînînd pe sama țării”, „să lipsească cu totul pravilniceasca Conducă a domnului Caragea”, „nefiind făcută cu voință a tot norodului”; să se desființeze vămile; să se reducă dăjdiile, havaeturile vitelor și ale mărfurilor; „toate dregătoriile țării, atît cele politicești, cît și cele bisericești, de la cea mai mare pînă la cea mai mică”, să se scadă, și „să nu se mai orînduiescă prin dare de bani”, „pentru ca să poată lipsi jafurile din țară”; „toate dările preotești să se seacă, rămîind după cuviință”¹².

Oastea libertății

În condițiile specifice țării noastre, Tudor Vladimirescu a organizat o oaste revoluționară, o „adunare a norodului”. Drept nucleu i-au slujit cetele de panduri. Olenii l-au întovărășit cu promptitudine, cu elan și îndrăjire revoluționară. Cetelor de panduri și gloatelor revoluționare din Oltenia li s-au alăturat și numeroși țărani transilvăneni, precum menționa un corespondent al ziarului „Wiener Allgemeine Zeitung”¹³. La jumătatea lui martie 1821, cînd a ajuns la Bolintin, Tudor comanda peste 16 000 luptători, „care cu toții trag drept la București, unde este să se adune toată țara cu mic cu mare”. Avea și 7 tunuri. La 17 martie, cînd și-a așezat tabăra la Cotroceni, a primit vizita priete-

însărcinat să-l ia în interogatoriu. Acest scleratul a supus pe Tudor la tot felul de chinuri, numai pentru a afla unde a ascuns banii, căci credea că are sume mari de bani. Iar descoperirea lor interesa pe toți mai mult decît acțiunile lui Tudor. Vladimirescu a suportat totul cu o tărie neobisnuită, răspunzînd că nu are nimic și spunînd că el „a venit acolo pentru ca, unindu-se cu eteriștii, să lupte împotriva împotrivă turcilor”. În cele din urmă, după două zile de cele mai crude chinuri, au anunțat pe Tudor că-l trimit la divan și, legîndu-l, au țesut noaptea afară din oraș. Apropiindu-se de riul Dimbovița, Caravia l-a împușcat cu pistolul, apoi l-au tăiat; i-au tăiat capul, iar trupul i l-au aruncat în riul [...] Astfel a fost curmată, prin trădare, viața lui Tudor...”

Amintirea pandurilor lui Tudor Vladimirescu a rămas vie în memoria poporului, intrînd în tradiție. Ne-o dovedește și această frescă de pe o biserică din nordul Olteniei, reprezentînd panduri călări

nului său, episcopul Ilarion de la Argeș, și a lui Alexandru Filipescu-Vulpe, cămașă domnescă, care i-au adus vestea că țarul Alexandru dezaprobă mișcarea lui revoluționară. Cu toată lovitura primită, Tudor și-a stăpinit emoția și minia. A rămas hotărât să intre în Capitală, fără zăbavă. Vestea lumea că va fi totdeauna gata, cu întreaga-i oaste, la lupta „împotriva vrăjmașului” care s-ar împotrivi „drepătăților Țării”.

Și, în 21 martie, zi senină de primăvară, pandurii lui Vladimirescu au făcut o impunătoare defilare pe străzile Capitalei, dovedind ordine, disciplină, dîrzenie, chiar măreție. Bucureștenii au privit, emoționați și entuziasmați, un spectacol nemaivăzut: o oaste, o falnică oaste revoluționară, rînduită în numele dreptății și al libertății. Bucuria poporului din București n-a fost mai mică decît a poporului madrilez, cînd pe străzile capitalei iberice au defilat soldații lui Rafael de Riego. Și nici spaima boierilor români nu se va fi arătat mai prejos decît spaima granzilor din jurul lui Ferdinand VII.

Impresia a fost atît de puternică și de categorică, încît mitropolitul Dionisie, care în februarie îl afurisise din amvon, acum, împreună cu boierii rămași în București, s-a adresat țarului Alexandru cu o întîmpinare, unde se arată că mișcarea lui Tudor Vladimirescu urmărea un scop patriotic. Îl ruga să dea instrucțiuni baronului Stroganoff, reprezentantul Rusiei la Istanbul, să intervină pe lângă sultan să îngăduie această mișcare populară. Într-o altă misivă, mitropolitul îl ruga pe Metternich să aibă o atitudine de înțelegere și de bunăvoință față de cele petrecute în Țara Românească¹⁴.

Ca un priceput organizator, Tudor și-a înfiripat și o cancelarie, trebuitoare să-i poarte actele și să-i țină corespondența. Aici au intrat Ilarion, episcopul Argeșului, căpitaniî Dirzeanu, Chiriac, Popescu, Izvoranu, Orășanu, Iordache Oteteleșanu. El au împlinit și rolul de cronicari. Grămățic sau secretar al acestei cancelarii a ajuns Petrache Poenaru, tînăr în vîrstă de numai douăzeci de ani, trimis mai apoi sol la Congresul de la Laybach. Corespondența cu pașalele de la Dunăre i-a ținut-o armeanul Martinac Bohor, Ilarion, cunoscător al limbii franceze, i-a alcătuit corespondența cu diplomații ruși.

Nu i-a lipsit lui Vladimirescu nici ideea unirii cu moldovenii, pentru că — spunea el — fiind „de un neam și de o lege”, cuvine-se să acționeze uniți, solidari cu muntenii, „fiind la un gînd și într-un glas”; ajutîndu-se reciproc, să dobîndească „deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi”.

„Nu se poate altfel”

Tudor a avut o clară intuiție a forței miniei populare. S-a temut de puterea ascunsă a intrigilor și a lașității. Și, aprig

În 1808, la Prejna, de unde se presupune că ar fi fost tatăl eroului de la 1821, Tudor a ridicat, împreună cu Gh. Duncea, o biserică pe care a înzestrat-o cu 30 stîmjeni de pămînt. Potrivit inscripției, aflată pe tabloul votiv (pe care vi-l prezentăm), cîtorul era atunci „Biv vel Sluger Theodor, comandîr”

din fire, n-a cruțat abaterile de nici un fel. Le-a sancționat cu sancțiunea capitală. Cînd în Slatina unii arnăuți s-au dat la jaf, Tudor a întrebat „adunarea poporului” ce li se cuvine. Răspunsul a fost: „Asemenea oameni cu moartea să se omoare”. Și au intrat în sama organului de pedeapsă numit „garda uciderii”, comandată de căpitănel Chiriac. Într-o zi, prietenul Ilarion l-a întrebat: „Cum poți lua viața unui om?” Tudor și-a justificat severitatea: „nu se poate altfel, căci o oaste fără ascultare e mai rea decît o haîtă de lupi flămînzi”¹⁵. De bună seamă, pe Vladimirescu l-a frămîntat mult gîndul cum să ajungă la limanul visat. Chinuit de îndoieli, de neliniști, lovit de vrăjmașii, otrăvit de violențele și lașitățile din juru-i, el ros-tea ades întrebarea: „Trăi-voi oare să scap țara din ghearele străinilor?”

N-a putut evita intervenția armatei otomane, chemată de marii boieri. Ea lovea și călca în picioare opera sa. La 29 mai 1821, când s-a retras cu cetele din București, într-un fel de trist exod, a vrut să cruțe orașul de un pirjol otoman. Poate a greșit. Sigur este că nu a capitulat. Din Cotroceni a dat o proclamație care suna ca un bu-cium de chemare la un obșteșc asalt, întru cucerirea libertății naționale: „De acum, frați ai noștri creștini, panduri, bulgari, sirbi, trebuie să desertăm pușca noastră în carne de turc, de vor năvăli pe noi”.

N-a mai apucat să lupte.

În curajoasa lui ridicare, Tudor n-a fost scutit de greșeli. N-a încropit un program clar și ferm și poate s-a încrezut prea mult în boierii care i s-au arătat prieteni. N-a știut să întrețină raporturi ferme, limpezi cu Eteria. A avut nenorocul ca legăturile cu această organizație revoluționară să-i fie mijlocite printr-un om lipsit total de scrupule: Iordache Olimpiotul. Dacă ar fi să-l credem pe Liprandi, doar pe sfert, acest Iordache „a luat bani de la amândoi (de la Ipsilanti și de la Vladimirescu — n.a.) și i-a înșelat pe amândoi. Singurul mobil al tuturor acțiunilor sale a fost lăcomia lui infernală de bani”¹⁰.

A șovăit Tudor în atitudinea față de stăpânirea otomană. A avut încredere prea mare în făgăduielile amăgitoare ale unor monarhi. Și încă multe, multe altele. Dar toate aceste limite și erori nu-s numai ale lui, ci și ale epocii. N-au lucrat mult mai bine și fost-au înfrinți și generalul Pepe, și Santore de Santarosa, și Rafael de Riego, și decembriștii; la fel și cei ce s-au făcut vinovați de uciderea lui: Iordache Olimpiotul și Alexandru Ipsilanti.

Tudor era unul din cei „ieșiți pentru mare folos obșteșc”, cum spunea el însuși, și o lege a progresului îi impunea să încerce a vesti primăvara. Chiar dacă avea să aducă nu o victorie, ci doar un nou martiriu al dreptății și libertății.

ȘI-AU FĂCUT SINGURI DREPTATE!

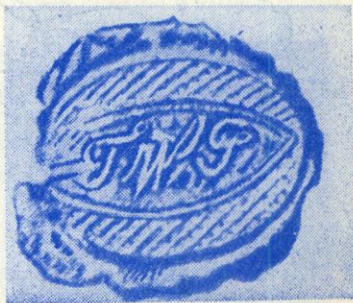
S. I. GÂRLEANU

Tudor Vladimirescu a pornit din București spre Oltenia în noaptea de 18 spre 19 ianuarie 1821, cu o ceată de vreo 40 ar-năuți, puși la dispoziție de spătarul Grigore Brîncoveanu*. La marginea Capitalei i s-a alăturat Dimitrie Macedonski. Acesta, ca și fratele său, Pavel, se distinsese în războiul ruso-turc (1806-1812) și avea gradul de porucic în armata rusă.

Cu rău să pierdem pe cei răi

Pentru a camufla scopul adevărat al ple-cării sale în Oltenia, Tudor a căutat să creeze impresia că merge să potolească nemulțumirea locuitorilor de pe moșia lui Gugiș, față de hotărnicia ce o făcuse cu

* Vezi și lucrarea Tudor Vladimirescu. Viața și fapta sa, de același autor, apărută recent în Editura Enciclopedică Română.

Pecetea de pe inelul lui Tudor Vladimirescu, cu insemnele sale

¹ Documente privind istoria României. Răs-coala din 1821, vol. I, Buc. 1959, p. 258.

² Aricescu C. D., Acte justificative la istoria revoluționară română de la 1821, Craiova, 1874, p. 123.

³ Wilkinson, W., An account of the Prin-ci-polites of Wallachia and Moldavia, Lon-don 1820; Andrei Oțetea, Tudor Vladimi-rescu, Buc. 1945, p. 67.

⁴ Col. Hurmuzachi, vol. XVI, p. 1010.

⁵ Documente I, p. 82.

⁶ Idem, p. 353.

⁷ Idem, p. 299.

⁸ Idem, p. 227.

⁹ Idem, p. 299.

¹⁰ Idem, p. 193.

¹¹ Documente V, p. 291.

¹² Documente I, p. 273.

¹³ Vezi „Revista Arhivelor”, 1927, p. 174.

¹⁴ Col. Hurmuzachi, IV, Suplim. I, pp. 319-320.

¹⁵ Aricescu C. D., Op. cit, pp. 217-218.

¹⁶ Documente V, p. 291.

șase luni în urmă. În trei zile, Tudor, cu toată „soțita” (suita), a ajuns la Tg. Jiu, unde a înălțat pe ispravnicul de Gorj, Dinicu Otețeanu. După această primă măsură, care urmărea să-i facă inofensivi pe cirmuitorii locali potriviți, Tudor a trecut la mănăstirea Tismana, de unde a trimis ordine pentru mobilizarea plăieșilor și stringerea proviziilor. În dimineața zilei de 23 ianuarie, Tudor a coborât în satul Padeș (actualmente în comuna Călugăreni, jud. Gorj — n.r.), unde de îndată a venit prietenul său, Dumitru Girbea, cu 100 oameni. Aici, la Padeș, Tudor a lansat cea dintâi proclamație revoluționară, chemînd pe locuitori să se înroleze în „Adunarea cea orînduită pentru binele și folosul a toată țara”. Proclamația constituia un apel înflăcărat la acțiune pentru deznădăcinarea răului și încetarea robiei, împotriva căreia trebuia luptat cu orice fel de arme de care se putea dispune.

„Fraților locuitori ai Țării Rumânești, veri de ce neam veți fi!

Nici o pravilă nu oprește pre om de a înfrîmpina răul cu rău! Șarpele cînd îți iasă înainte, dai cu ciomagul de-l lovești ca să-ți aperi viața, care mai de multe ori nu să primejduiește din mușcătura lui! Dar pre bălaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atît cele bisăricești, cit și cele politicești, pînă cînd să-i mai suferim de a ne suga singele din noi? Pînă cînd să le fim robi?”

Și, după aceste întrebări, se dă răspunsul, arătîndu-se că scopul Adunării este de „a face bine”. „Dar aceasta nu să face pînă nu să strică răul. Pînă nu vine iarna, primăvara nu să face!” Intrucît de acest rău sînt vinovați cei de la cîrma țării, locuitorii să vină „cu toții, cu rău să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine”.

Cine a mai pronunțat vreodată pînă atunci în Țara Românească o asemenea chemare nemîi locită la lupta de emancipare prin forțe proprii, chemare talmăcită prin comparații atît de plastice luate din viața

Pe o pecete în tus negru ni s-a păstrat această imagine, stilizată, a lui Tudor Vladimirescu și a inițialelor sale

omului de la țară? Nu se auzise ceva asemănător pe aceste plaiuri!

Acțiunea era deci îndreptată de la bun început împotriva marii boierimi.

Efectul proclamației de la Padeș s-a făcut simțit îndată, căci țărani au început cu toții a se scula, cetele de panduri alergînd sub steagul lui Tudor, și strigînd: „Să trăiască liberatea, să trăiască Domnul Tudor!”

Agitația în lumea satelor a fost stîrnită de trimișii lui Tudor, „oameni dintr-ai Adu-

Dramatica scenă a prinderii lui Tudor, așa cum a înfățișat-o pictorul Costin Petrescu (colecția de tablouri a mănăstirii Căldrușani)

nării" —, care citeau public textul proclamației și obțineau adeziunea unor sate întregi la acțiune. Sătenii nu mai dădeau ascultare organelor cîrmuirii, nu mai luau în seamă privilegiile stăpînilor. Atît în aceste prime zile ale răscoalei, cît și mai tîrziu, țărănii vor întreprinde o serie de acțiuni locale, atacînd direct moșiile, conacele, pivnițele, pătelele și pădurile boierilor, izgonind pe arendași de pe moși și pe zapcii din plăși. Astfel, de pildă, locuitorii din Baia de Aramă, „prin silnică revoluție", cum se spune într-un document, și cu ajutorul lui Dumitru Gîrbea, și-au făcut singuri dreptate. Pe moșiile mănăstirilor Cozia Nucetul, Arnata, Motru, locuitorii se ridicaseră și ei la luptă. La Radovanu, locuitorii au nimicît via boierului și au prefăcut-o în izlaz. La Birca, se arată într-un document, „rămînii s-au răscolat ca să-și ia livezile pe care le-au avut mai înainte".

După ce focul răscoalei a cuprins și Muntenia, acțiuni asemănătoare s-au înregistrat chiar și în Moldova. Boierii arătau că încă din luna aprilie au apărut în sate diferiți „răzvrătitori" și că locuitorii au început a se agita. Un document arată că în Moldova locuitorii „au luat niște vînturi în capul lor", de nu pot fi potoliți.

De la început răscoala a făcut progrese rapide în Oltenia. În trei zile, la Padeș s-au strîns 600 panduri. Numărul lor s-a mărit după aceea prin înfrîngerea zapciului (grad corespunzînd căpitanului — n.r.) Vasile Strîmbeanu la Baia de Aramă și prin alăturarea zapciului Ghiță Cuțui la Broșteni. Apoi a fost prins Paul Nicoliceanu la Ciovrînșani, un vechi vrăjmaș, devotat asupritorilor otomani, pe care Tudor l-a închis la Strehaia, unde a și fost executat, primindu-și astfel răsplata și pentru faptele sale ticăloase din trecut.

La sfîrșitul lui ianuarie, cînd a ajuns la Cerneți, Tudor avea o oaste de 1.500 oameni. El a continuat înaintarea, înfrîngînd rapid sau atrăgînd de partea lui forțele ocîrmuirii trimise împotriva sa. Mănăstirile fortificate Motru, Tismana și Tîntăreni au fost cucerite și transformate în tabere și puncte întărite ale răsculaților.

Astfel, propovăduind slobozenie și ușurare de sarcini, Tudor a izbutit să ridice în picioare toată Oltenia și să strîngă o armată căreia nici o forță locală nu-i mai putea rezista.

Tabăra lui Tudor se afla la Tîntăreni. De acolo, el a pus stăpînire pe Crasna, Polovragi, Hurezu, Bistrița și Cozia, stabilind a rețea de puncte întărite în munți, consolidînd situația oamenilor săi în Tg. Jiu.

Spaima cîrmuirii

Cîrmuirea din București la început a subapreciat mișcarea pornită în frunte cu Tudor Vladimirescu și a socotit-o drept o acțiune haiducească, iar pe Tudor drept un „tilhar",

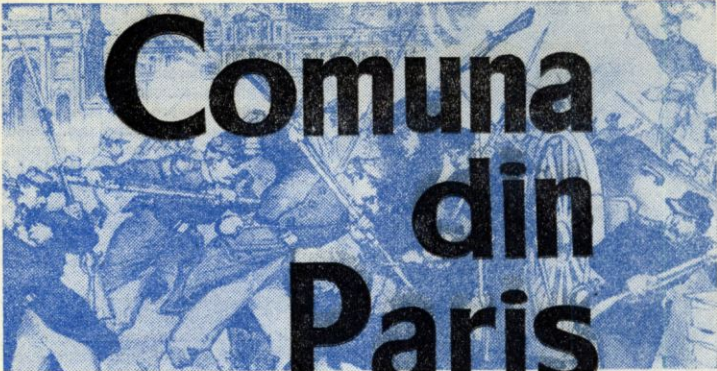
adică haiduc, ca aceia care s-au mai ivit în trecut și au fost făcuți inofensivi prin trimiterea unor simple potere. Stăpînirea era reprezentată de comitetul de obîlăduire instituit de domnitorul Alexandru Suțu, care a rămas organ suprem al puterii caimacamlor. Boierii din comitet au stabilit măsurile împotriva răscoalei de îndată ce au luat cunoștință de agitația țărănilor și de progresele rapide ale răscoalei. Neliniștea a crescut mai cu seamă la aflarea știrii că Tudor dispune de o oaste de 1.500 oameni.

Atunci comitetul și-a adus aminte pe loc de vitejii panduri din Oltenia, care „în multe rînduri s-au cunoscut izbăvitori și apărători ai țării de rele" și, pentru a le obține concursul și de data aceasta, același comitet și-a propus: „cu cît mai în grabă să-i izbăvim de sub jugul dăjdiilor". Măsură tardivă, care nu dovedește altceva decît că boierii erau derutați. În aceeași zi (30 ianuarie), comitetul înștiința Poarta despre izbucnirea răscoalei, cerînd ajutor. Apoi scrise și lui Tudor, osîndindu-i faptele și somîndu-l să înceteze răscoala, ca să i se acorde iertare. Tudor respinse categoric învinuirile aduse arătînd că „știindu-mă norodul pe mine dintr-alte vremi că sînt un adevărat fiu al patriei mele, cu silnicie m-au luat a le fi și la vremea aceasta chivernisitor pentru binele și folosul tuturor".

Așa a început marea mișcare din 1821.

Unul dintre monumentele ridicate în memoria lui Tudor Vladimirescu este și cel din Tg. Jiu

Comuna din Paris

CONSTANTIN ANTIP

(Urmare din numărul trecut)

Comuna din Paris s-a afirmat ca un guvern, ca o putere de stat nouă. Așa cum apreciază Marx, ea „însemna în esență un guvern al clasei muncitoare, rezultatul luptei clasei producătoare împotriva clasei apropiatoare, forma politică în sfârșit descoperită în cadrul căreia se putea înlăunțuiri eliberarea economică a muncii”.

Experiența unei noi puteri

Comuna a nimicit vechiul aparat de stat cu angrenajul lui birocratic și a dat la iveală instituții noi, al căror principiu fundamental îl constituia slujirea intereselor maselor populare. Proclamând responsabilitatea în fața poporului, eligibilitatea și revocabilitatea funcționarilor și magistraților de orice grad, inclusiv a ofițerilor Gărzii naționale, Comuna a pus bazele democrației revoluționare de esență proletară, inițiativă de importanță istorică mondială. O comisie executivă — cu rolul de a controla îndeplinirea hotărârilor Comunei — și alte nouă funcționând ca niște departamente ministeriale colective — Interne și Securitate, Relații Externe, Armată, Justiție, Muncă, Finanțe,

Aprovizionare, Servicii Publice, Învățământ — au asigurat conducerea Parisului. Conducătorii lor — delegații — s-au întrunit zilnic pentru a lua, prin vot deliberativ, decizii referitoare la compartimentele lor și au dat, tot zilnic, seamă Consiliului Comunei asupra măsurilor luate și aplicate de ei. Comuna a desființat și vechiul sistem militar, înlocuind armata permanentă cu poporul înarmat (serviciul militar în Garda națională, obligatoriu pentru toți bărbații între 18-40 ani), a decretat despărțirea bisericii de stat, a introdus învățământul laic, obligatoriu și gratuit. Dar nu numai atât. S-a avut în vedere o reformă a programelor școlare pentru a asigura fiecărui elev o pregătire multilaterală, acordându-se atenție studiului științelor, îmbinării teoriei cu practica, extinderii învățământului profesional, întăririi caracterului educativ al instrucțiunii publice. Într-o petiție semnată de celebra comunardă Louise Michel se cerea ca învățământul să fie integral, „adică să dezvolte la același individ concomitent, atât spiritul care gîndește, cit și mina care execută”.

S-au adoptat o serie de măsuri de ordin social-economic, care aveau în vedere îmbunătățirea situației mării majorități a populației și vizau, totodată, îngrădirea posibi-

Proclamația solemnă a Comunei — 28 martie 1871

lităților patronatului, intervenția statului în raporturile dintre capital și muncă, transformarea însăși a orînduirii bazate pe proprietatea privată într-o orînduire întemeiată pe proprietatea colectivă.

În acest scop a fost anulată plata chiriilor pentru perioada octombrie 1870-aprilie 1871, a fost suspendată vânzarea obiectelor amanetate la Muntele de pietate (și care aparțineau, de regulă, muncitorilor — îndeosebi șomerilor — și micilor comercianți scăpătați), a fost prelungită scadența polițelor pe o perioadă de trei ani fără a se percepe dobînzii, au fost rechiziționate locuințele libere și atribuite celor ce suferiseră de pe urma bombardamentelor, s-au votat pensii pentru văduvele membrilor Gărzii naționale, uciși „pentru apărarea drepturilor poporului” etc.

Așa cum se apreciază în lucrarea *Comuna din 1871* de Jean Bruhat, Jean Dautry și Émile Tersen, decretul din 16 aprilie privind inventarierea fabricilor și atelierelor părăsite sau închise de proprietarii lor și trecerea lor asociațiilor cooperatiste ale muncitorilor care au lucrat în aceste fabrici și ateliere reprezenta, în fond, o încercare de a transfera mijloacele de producție în mii-

nile proletariatului; decretul din 27 aprilie, care interzicea amenzile și reținerile din salariu, atingea direct prerogativele patronilor, după cum interesele capitalului erau îngrădite și prin introducerea controlului de stat și muncitoresc asupra unor întreprinderi, asupra îmbogățitorilor de război ș.a. Comunarilor li se reproșează pe bună dreptate că s-au oprit în fața Băncii Franței. În loc să pună stăpînire pe ea s-au mulțumit cu primirea unor subvenții și împrumuturi de aproximativ 7 milioane de franci, în vreme ce lui Thiers, cînd situația s-a schimbat, Banca i-a pus la dispoziție aproape 260 milioane.

Declarația Comunei către poporul francez, din 19 aprilie 1871, a proclamat „sfîrșitul lumii vechi, guvernamentale și clericale, al militarismului, al funcționarismului, al exploatării, al speculei la bursă, al monopolurilor, al privilegiilor care generează sclavia proletariatului, nenorocirile și dezastrele patriei”.

Măsurile adoptate de Comună au pus în evidență confruntarea curentelor din sînul ei, polarizate, în principal, în două aripi — fiecare încorporînd diferite nuanțe, *majoritatea* (dominată de revoluționarii mic-burghezi) și *minoritatea* (dominată de elementul muncitoresc), între care o demarcație strictă nu este posibilă. Majoritatea a fost absorbită mai mult de acțiunea în domeniul politic, minoritatea a accentuat îndeosebi pe aspectele sociale. N-a fost permanent victorios numai punctul de vedere al majorității; multe din hotărîrile Comunei au fost influențate sau au dat expresie directă părerilor minorității. Pozițiile celor două fracțiuni au suferit modificări, corecturi — ca urmare a activității largi a sindicatelor și cooperative-lor muncitorești, a cluburilor și comitetelor republicane din arondismente, a mișcării feminine și a tineretului. În desfășurarea evenimentelor, proletariatul s-a manifestat ca forță principală, ca apărător al propriei cauze, al intereselor fundamentale ale poporului, al libertății și independenței naționale. Intuiția maselor trezite în chip genial, după caracterizarea lui Lenin, și-a pus amprenta asupra evoluției Comunei în ansamblu.

Între Paris și Versailles — o mie de leghe

Tocmai această largă adeziune a maselor radicalizate ale Capitalei au făcut ca ecoul Comunei din Paris să străbată întreaga Franță, concretizîndu-se în încercări, unele

temporar izbutite, de a organiza comune la Lyon, Marsilia, Bordeaux, Toulouse, Saint-Etienne, Narbonne, Limoges, Creusot. „Nu lăsați să fie asasinat Parisul și Republica!” — glăsuiau afișele răspindite în Lyon.

Declarând nule actele guvernului de la Versailles, punind sub acuzare pe membrii acestuia, în frunte cu Thiers, adoptând măsuri politice, economice, sociale, culturale care depășeau cadrul unei municipalități, Comuna din Paris a vizat să opună o au-

Paris — remarcă, la 28 martie, republicanul Floquet —, dar la o mie de leghe în ceea ce privește opiniile”.

Impotriva Comunei, Thiers organizează forțe pentru „a restabili puterea legitimă”. Apelează la bonapartiști, monarhiști, la întreaga reacțiune; reface unitățile militare pe care le are la dispoziție, se dispensează de regimentele nesigure, dislocându-le în provincie sau chiar în Algeria, aranjează cu prusienii readucerea prizonierilor francezi și încorporarea lor în armata versailleză, care

Demonstrație la Londra în sprijinul Comunei din Paris

toritate pe scară națională celei deținute de Adunarea versailleză. Opoziția dintre Paris și Versailles a fost ireductibilă*.

„Versailles-ul se află la cinci leghe de

* Concilierea nu era posibilă și toate tentativele întreprinse în acest sens de primari sau diferite organizații au suferit un total esec. Singurul caz în care Comuna a încercat să ducă negocieri cu Versailles-ul a fost acela de a-i fi predat pe Blanqui (arestat la 17 martie) în schimbul arhiepiscopului de Paris, deținut ca ostatic de Comună. Thiers a refuzat categoric: „A-l reda pe Blanqui insurecției ar însemna a-i trimite o forță egală cu un corp de armată.”

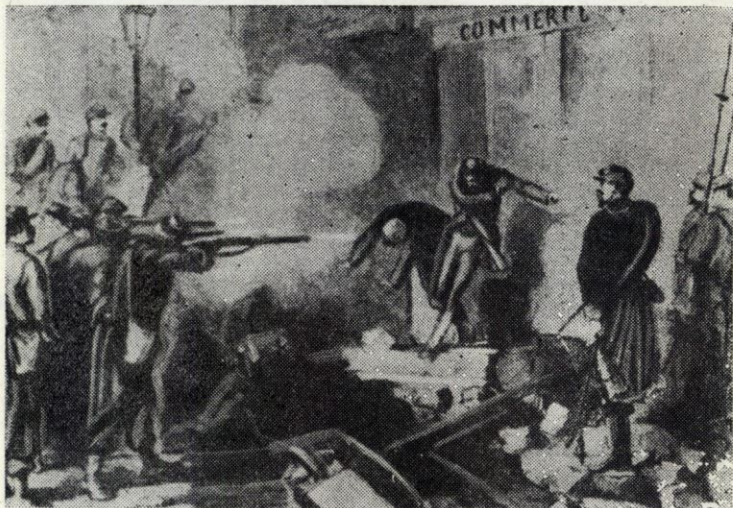
va atinge cifra de 170 000 oameni. „Este aproape singurul ministru și vrea să fie și singurul general-comandant — notează, referindu-se la Thiers, vicontele Aragonnès d'Orcet, ofițer versaillez. Ziua face politică, noaptea face strategie”.

Thiers se folosește chiar în Paris de o coloană a 5-a. Diferite redacții și cafenele se transformă în veritabile centre de conspirație; în cartiere, vechi ofițeri grupează pe adversarii Comunei; numeroși spioni, diversioniști și sabotori acționează în profitul

versaillezelor, printre care destui aventurieri strecurați în Garda națională, ca Raoul du Bisson, fost general al regelui Ferdinand al Neapolului, sau Ganier d'Abin, fost general al armatei regelui Siamului...

La 2 aprilie, versaillezii se consideră în măsură să pornească la atac. Zuavii generalului Charette flutură drapelul alb al Bourbonilor și strigă „Trăiască regele!” Comuna începe să înțeleagă că lăsase să-i scape timp prețios în favoarea forțelor ostile, în loc să pună accentul pe pregătirea

caută să-și concentreze puterile : constituie Comitetul salvării publice, organ cu largi competențe asupra delegaților și comisiilor ; generalilor comandanți le sînt atașați comisari civili. Mai mult de o lună, Parisul se confruntă pe calea armelor cu Versailles-ul, apără cu dăruire noul regim social-politic instaurat la 18 martie. Superioritatea cantitativă în oameni și armament a dușmanului, copleșește pe comunarzi. Rînd pe rînd cad forturile Parisului : Issy la 10 mai, Vanves la 14 mai... La căderea serii, în 21 mai, cinci corpuri de armată versailleze pătrund în

Insurgenții erau executați fără nici un fel de judecată

apărării și a unei riposte armate ferme. Chiar a doua zi, peste 40 000 federați trec la contraofensivă. Dar aceasta se încheie cu o înfrîngere. Muncitorul Duval, general al Comunei, este împușcat, iar înflăcărutul Flourens, despre care și dușmanii spuneau că este „viteaz ca un erou și învățat ca o enciclopedie”, cade sub loviturile de sabie ale unui jandarm.

Cu începere de la 12 aprilie, versaillezii imprimă atacurilor lor un caracter permanent. Dar Parisul, pentru a doua oară asediat, opune o rezistență eroică. Comuna

oraș. Celor 100 000 soldați și ofițeri ai lui Thiers, luptătorii Parisului li se împotrivesc cu înverșunarea disperării.

De ultimele baricade

Regimentele versailleze trebuie să cucerască stradă cu stradă, baricadă cu baricadă. O săptămînă, denumită pe drept „singeroasă”, continuă această înclăștare pe viață și pe moarte. La 28 mai, versaillezii sînt obligați să smulgă din stăpînirea comu-

narzilor cimitirul Père-Lachaise, mormint cu mormint; supraviețuitori; luptei finale, purtate la baionetă împrejurul bustului lui Balzac, sint măcelăriți la zidul, ce va fi denușit al Federațiilor, unde de atunci, în fiecare an, clasa muncitoare franceză aduce omagiul său glorioșilor ei predecesori. La ora 3, ultimele focuri se trag în cartierul Belleville, pe strada Ramponeau, iar mareșalul MacMahon afișează proclamația: „Locuitori ai Parisului, ...ordinea este restabilită...”. În cadrul acestei „ordini”, „săptămâna singeroasă” este continuată cu masacrul generalizat, cel mai mare din istoria Franței, după părăirea istoricului Lavissee. Dreapta franceză caută cu febrilitate pe adversarii săi în rindul francezilor, ca și în rindul voluntarilor străini veniți din țările Europei: din Belgia, Germania, Italia, Polonia, Portugalia, România, Rusia pentru a apăra cauza Comunei — expresie emoționantă a solidarității internaționaliste a celor ce muncesc. Dind friu șovinismului, reacțiunea încearcă acreditarea ideii că insurecția pariziană ar fi opera străinilor, deși numărul acestora nu depășise două mii. Încă la 16 mai, ziarul „Le Figaro” cerea „...ca toți membrii Comunei, ai Comitetului Central și ai altor instituții de aceeași natură [...], ca toți polonezii suspecți, toți valahii bizari care au domnit două luni asupra celui mai frumos și mai nobil oraș din lume, să fie duși împreună cu aghiotanții lor, cu colonelii și alte haimanale cu eghileți (șnururi care împodobeau uniforme militare — n.r.), după o judecată sumară, din închisoarea în care vor fi închiși, pe Cimpul lui Marte spre a fi împușcați în fața poporului adunați”. La peste 70.000 se cifrează numărul victimelor represaliilor barbare patronate de Adunarea reacționară. În fața plutoanelor de execuție, comunarzii pășesc cu fruntea sus, demn, afirmându-și și în ultimele clipe credința lor nestrămutată: „Trăiască Republica democratică și socială!”, „Trăiască Comuna!”

Comuna din Paris a făcut imposibilă restaurarea monarhiei în Franța, a dat un puternic avertisment regimurilor reacționare

din celelalte țări, a stimulat mișcarea republicană din Europa, lupta pentru libertăți și drepturi democratice, a redeșteptat încrederea forțelor de stînga de pretutindeni în puterea de creație a revoluției, a dat un nou impuls propagării ideilor socialismului.

Și acum, la celebrarea jubileului marelui eveniment intrat de o sută de ani în conștiința universală, răsună cu aceeași proșpetime cuvintele inspirate ale lui Karl Marx: „Parisul muncitorilor, cu Comuna lui, va fi în veci sărbătorit ca vestitorul glorios al unei societăți noi. Numele martirilor lui sint gravate în marea inimă a clasei muncitoare”.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

Karl Marx, La guerre civile en France 1871; **Marcel Cachin**, Comuna din Paris 1871; **Georges Bourgin**, Les premières journées de la Commune; **Jean Bruhat**, Jean Dautry și Emile Tersen, Comuna din 1871; **Pierre Dominique**, La Commune; **Georges Laronze**, Histoire de la Commune de 1871; **P. O. Lissagaray**, Histoire de la Commune de 1871; **Frédéric Lock**, La Commune, deuxième siège de Paris 1871; **D. Rosenzweig**, Comuna din Paris; **C. Tales**, Istoria Comunei din Paris 1871; **A. I. Lurie**, Figuri de militanți ai Comunei din Paris; **André Rossel**, 1871, La Commune ou l'expérience du pouvoir; **Général Vte Aragonnes d'Orce**, Froeschwiller, Sedan et la Commune, lettres et souvenirs; **Général Ducrot**, La défense de Paris (1870-1871); **Un Berliinois (A. Borchardt)**, Littérature française pendant la guerre de 1870-1871; **Jules Claretie**, Portraits contemporains; **Paul Deschanel**, Gambetta; **Ch. de Mozade**, Monsieur Thiers; **Ernest Lavissee**, Alfred Rambaud, Histoire générale du IV-e siècle à nos jours, tome XII (Le monde contemporain 1870-1900); **Jules Troussel**, Histoire d'un siècle, tome onzième (1870-1873); **Jacques Bainville**, La Troisième République 1870-1935; **Alexandre Zévats**, Histoire de la Troisième République (1870-1926); **Jerzy W. Borejsza**, Entre deux périodes de l'histoire universelle: les années 1870-1871.

ANTHONY EDEN

MEMORII

Conducându-mă în urmă cu câteva luni în tradiționala sală de mese a celui mai celebru colegiu din Oxford, Christ Church College, profesorul Dimitri Obolensky îmi atrăgea atenția asupra lungului șir de portrete ce străjuiesc pereții imensei încăperi. Sint ale foștilor absolvenți ai colegiului care au ajuns să joace un rol important într-un domeniu sau altul al istoriei Marii Britanii. Ultimul dintre ele îl înfățișează pe Anthony Eden, Earl of Avon care și-a trecut aici doctoratul în limbi orientale acum aproape cinci decenii. Gazda mea îmi argumentă că pictura era neizbutită. Într-adevăr. Sir Anthony Eden rămâne însă una dintre figurile reprezentative ale politicii și diplomatiei burgheze engleze în sec. XX, îndeosebi pentru partidul conservator. Cariera lui Eden, strălucitoare, a avut un sfârșit fulgurator și lamentabil. Prim-ministru al Angliei între 6 aprilie 1955 și 9 ianuarie 1957, Eden a fost înghițit de criza Suezului după cum scriau ziarele în momentul retragerii sale, referindu-se la consecințele aventurii agresive împotriva Egiptului în toamna anului 1956. Tot atunci mulți comentatori opinau că Sir Anthony Eden se potrivea perfect pentru rolul de vioară a doua și mai puțin pentru cel de solist.

Etapela carierii lui Anthony Eden sînt în cea mai mare parte legate de istoria diplomației britanice din deceniile 3, 4, 5 și 6 ale veacului nostru. Devenit la numai 26 ani unul dintre cei mai tineri membri conservatori ai Camerei Comunelor (în circumscripția electorală Warwick-Leamington, care a fost tîeful său electoral din 1923 pînă s-a retras din viața politică în 1957), distinsul, elegantul și energicul Anthony Eden s-a remarcat curînd în lumea politică și parlamentară. Începînd din 1926 cînd este secretarul parlamentar al ministrului de Externe Austin Chamberlain, viața sa se desfășoară mai ales pe coordonatele diferitelor posturi în aparatul Foreign Officeului, al cărui titular ajunge în decembrie 1935. Părăsește acest post în februarie 1938 dar revine în guvern în septembrie 1939 la Dominioane iar în Cabinetul național, condus din mai 1940 de Winston Churchill, redevine ministru al Afacerilor Externe, după câteva luni în care a fost secretar de stat la Ministerul de Război. Marele șef conservator (de care din 1952 Eden va fi legat și prin alianță de familie, a doua sa soție, Clarisa, fiind nepoata lui Churchill) avea să scrie regelui George V în plină bătaie a Angliei: „Dacă mor sau sînt rănit, Anthony să-mi ia locul”.

În 1952, Eden este iar ministru de Externe (în 1945 conservatorii pierduseră alegerile trecând cîțiva ani în „opoziția maiestății sale”) și în 1955 este numit premier. În 1954 Eden a jucat un rol proeminent la Conferința de la Geneva pentru restabilirea păcii din Indochina, fiind unul dintre cei doi copreședinți ai acestui important for internațional care a statuat acordurile pentru Laos, Vietnam și Cambodgia. Se spunea în anii războiului că Eden este englezul care călătorește cel mai mult. Nu știu în ce măsură afirmația poate fi în întregime autenticată, dar cert este că secretarul Foreign Officeului a îndeplinit extrem de numeroase și importante misiuni la Moscova și Washington, în Balcani și în multe alte regiuni ale lumii.

Memoriile sale, traduse în numeroase țări, și pe care „Magazin istoric” le prezintă acum pentru prima oară cititorului român, retrasează evenimentele la care liderul conservator britanic a luat parte, îi exprimă concepțiile, îi apără interesele personale și de partid, de clasă și naționale, îl scuză sau îi acuză pe alții. Este cazul relațiilor dintre fostul ministru de Externe Eden și fostul premier Neville Chamberlain. Deși amîndoi stîlpi ai conservatismului britanic și cu o esență politică comună, Eden și Chamberlain erau exponenții a două curente diferențiate în ceea ce privește orientarea politicii externe și a raporturilor dintre Marea Britanie, Germania hitleristă și Italia mussoliniană. Titularul Foreign Officeului era conștient de pericolul pe care imperialismul fascist îl reprezenta în ultimă instanță pentru Anglia și Imperiul britanic, preconizînd o politică de întărire a forțelor, pe cînd primul ministru era adeptul cel mai înfocat al conciliatorismului cu orice preț față de dictatorii fasciști.

Acesta a fost și motivul despărțirii pe care Eden o relatează în paginile ce urmează. Imprejurările demisiei lui Eden au fost dramatice. În ianuarie 1938 președintele S.U.A., F. D. Roosevelt a adresat o scrisoare lui Neville Chamberlain propunînd o conferință internațională pentru discutarea evoluției situației, ca urmare a creșterii agresivității puterilor fasciste. Premierul englez a propus amînarea proiectului american pînă va obține, prin noi concesii, din partea sa, o ameliorare a relațiilor cu Italia, pentru a se putea sprijini pe ea. Eden se afla în acest timp în Franța. La înapoierea la Londra și-a exprimat deschis dezacordul cu punctul de vedere al primului ministru.

Vineri 18 februarie 1938 au avut loc convorbiri la Downing Street 10 între primul ministru, Eden și ambasadorul italian, contele Grandi. O întrunire specială a Cabinetului a fost convocată pentru sîmbătă 19 februarie. O altă întrunire a Cabinetului a avut loc duminică, 20 februarie, după amiază. Mai tîrziu în aceeași seară Eden a trimis primului ministru demisia. El și-a explicat poziția la Camera Comunelor în 21 februarie, arătînd pericolul continuării liniei conciliatoare în relațiile cu puterile fasciste și arătînd cît de grav este conflictul care-l opune primului ministru a menționat: „În astfel de ocazii numai individul însuși poate să-și fie judecător; nici un om nu poate păzi conștiința altui om”.

Atunci cînd, înainte de a demisiona, Eden a expus lui Chamberlain dezacordul față de orientarea acestuia și i-a atras atenția asupra urmărilor funeste pe care ea le poate avea, primul ministru i-a replicat: „Du-te mai bine acasă și ia o aspirină”. În același moment Eden îi apărea lui Winston Churchill — după cum scria acesta în amintirile sale — drept un om care prin atitudinea sa întruchipa speranța de viață a națiunii britanice.

Și acum iată propriile păreri ale autorului memoriilor alături publicate despre pregătirile agresorilor fasciști în 1938 și despre propria sa atitudine.

„...m-am trezit, la vârsta de 40 ani, fost ministru de Externe”

În seara de 20 februarie 1938 m-am trezit, la vârsta de 40 ani, fost ministru de Externe. Dimineața următoare, sculindu-mă din somn, mi-am dat seama că aceasta era cea dintâi zi, după mai bine de șase ani, în care nu trebuia să lucrez ca ministru. M-a cuprins un sentiment de frustrare și am simțit o mare amărăciune la gândul că trebuia să părăsesc Ministerul Afacerilor Externe. Mă bucurasem de fiecare clipă de muncă acolo, fusese însăși rațiunea mea de existență. Acum pe lângă părerea de rău că aveam să revăd arareori prietenii cu care lucrasem atîta vreme, aveam și convingerea, scuzabilă sper, că aș fi fost capabil

să-mi îndeplinesc sarcinile dacă aș fi putut proceda așa cum doream.

Demisia mea

Și totuși, sentimentul dominant era ușurarea că nu mai făceam parte din guvern. Demisionasem deoarece nu puteam fi de acord cu politica externă dusă de Neville Chamberlain și colegii săi. Păreri — în special ale celor mai în vîrstă dintre ei — contraziceau din ce în ce mai mult opiniile mele. Fiecare amănunt constituia obiectul unei tirgăuiei în cabinet înainte de a putea deveni un factor al politicii noastre externe. Era o situație imposibilă.

ÎN GUVERNUL „OMULUI CU UMBRELĂ”

Conform unei legi adoptate în 1966 și care fixează la trei decenii durata secretului de stat asupra dezbaterilor din ședințele Consiliului de Miniștri, la începutul acestui an au devenit accesibile publicului și, în primul rînd istoricilor, documentele oficiale ale guvernului britanic din anul 1940, Extrasele care au văzut pînă acum lumina tiparului în paginile presei londoneze prezintă un deosebit interes: să nu uităm că este vorba — poate — de cel mai critic an din întreaga istorie a Angliei.

După cum se știe, pînă la 10 mai 1940, prim-ministru a continuat să fie Neville Chamberlain, „omul cu umbrelă”, principalul promotor al politicii de împăciuire cu Hitler și unul dintre cei patru semnatari ai nefastului „pact de la Munchen”, din septembrie 1938. Nu e de mirare, deci că toți cercetătorii arhivelor recent deschise semnalează frivolitatea, lipsa simțului de răspundere, ba chiar fantastica inconștiență a celor care țineau în minile lor destinul Marii Britanii, așa cum reiese din procesele verbale ale reünirilor lor.

Astfel, la 22 ianuarie 1940, guvernul își manifesta „adîncă sa preocupare” față de obiceiul luat de B.B.C. (Radiodifuziunea britanică) de a da mai întîi titlurile știrilor și apoi conținutul lor în amănunțime. De ce această nemulțumire? Pentru că datorită noului sistem... „veștile proaste erau anunțate de două ori”. După ce au analizat problema în „fel și chip, miniștrii

au convenit, cu toată gravitatea, să atragă atenția conducerii B.B.C.-ului asupra „dezavantajelor pe care le prezenta inovația adusă de crainicii radiojurnalului”.

De-a dreptul verosimile apar discuțiile purtate în jurul unor teme de maximă importanță, ca de exemplu: care general francez avea în subordinea sa Corpul expediționar britanic de pe frontul de Vest? Așa cum o demonstrase experiența primului război mondial, trupele engleze aflate în Franța trebuiau să asculte de directivele unui comandant din armata țării gazdă. Dar abia după șase luni de la izbucnirea ostilităților, s-a putut în sfîrșit lămuri guvernul de la Londra că soldații și ofițerii săi trebuiau să asculte nu de ordinele generalului Gamelin, comandantul suprem al forțelor armate franceze de uscat, ci de cele ale generalului Georges, aflat în fruntea trupelor de pe frontul de Nord. E drept că, într-o conversație cu un reprezentant oficial al Marii Britanii, Gamelin adăugase: „Și, bine înțeles, eu dau instrucțiuni generalului Georges”. Comențind confuzia care domnea în această privință, istoricul J. W. M. Thompson remarcă, nu fără amărăciune: „Îți vine să te întreb dacă pe atunci exista măcar un om care să știe *cine* comandă *cui*”.

Situația capătă uneori tonalități tragice. În martie 1940 guvernul prezidat de Chamberlain constată că „dacă forțele germane vor rămîne în viitoarele șase luni mai mult sau mai puțin inactice [...] și

Trebuia acum să hotărâsc care va fi activitatea mea politică. A continua să particip la dezbaterile din Camera Comunelor în următoarele săptămâni* nu putea avea nici o consecință decisivă. Cabinetul iuase o serie de hotărâri și acum urmau să vorbească evenimentele. Dat fiind că încercarea de a negocia cu Mussolini și Hitler nu dăduse rezultate demne de luat în considerare, era momentul de a preciza caracterul politicii externe britanice și de a încerca o influențare a ei.

Acțiunea mea a găsit ecou la partidele laburist și

* Eden era deputat în Parlament.

liberal, la fel ca și în al meu (conservator — n.r.) și am fost îndemnat să formez un nou partid, în opoziție cu politica externă a d-lui Chamberlain. Am luat sugestia în considerare în următoarele câteva luni**, dar am părăsit ideea ca nefiind practică. În cadrul partidului conservator, eu și cei care îmi împărtășeau vederile, reprezentam o minoritate; aproximativ 30 deputați în dezacord cu aproape patru sute. Era de așteptat ca numărul nostru să crească dacă

** În lunile ce au urmat s-a vorbit chiar de un grup Eden care nu s-a conturat ca fracțiune politică, rămânând mai degrabă o formație politică de club (n.r.).

evenimentele ne-ar fi dat dreptate, dar cu cât avea ruptura să fie mai deplină cu atât noii converși aveau să întirzie să ni se alăture.

Partidul laburist, deși împotriva lui Chamberlain și gata de a se pronunța împotriva dictatorilor, nu era încă pregătit să facă față consecințelor, în special reinarmării căreia a continuat să i se împotrivească până la izbucnirea războiului. Mulți liberali erau încurcați în aceleași contradicții. Astfel de elemente dispare nu puteau forma un partid. Aceste păreri erau împărtășite de lord Cranborne, — care, ca subsecretar la Ministerul Afacerilor Externe, demisionase împreună cu mine — și de cei

dacă importurile de petrol ale Reichului [...] se vor menține la un nivel ridicat, Germania va reuși să păstreze stocurile sale de combustibil la un punct cu mult superior celui critic". Plecând de la asemenea premise, se trage concluzia că „dificultățile Germaniei în materie de aprovizionare cu petrol vor crește dacă noi o vom putea determina să întreprindă operații mai active” (sublinierea noastră). Soarta s-a dovedit însă de o ironie necrutătoare: la mai puțin de o lună după formularea amintitei concluzii, Reichul nazist avea să ocupe Danemarca și Norvegia, pentru ca la 10 mai 1940 să declanșeze Blitzkriegul pe frontul de Vest. Din păcate „activizarea operațiilor” s-a produs la inițiativa lui Hitler și, de pe urma ei nu au sporit dificultățile Reichului în aprovizionarea cu combustibil, ci a avut loc uimitor de rapidă zdrobire a forțelor franco-britanice.

Spre sfârșitul lunii aprilie, cu toate că zvonurile despre o iminentă invazie nazistă în Belgia și Olanda deveniseră din ce în ce mai insistente, guvernul Chamberlain nu știa încă precis cum vor reacționa, într-o astfel de eventualitate, generalul Gamelin și forțele armate franceze. În schimb, primul ministru a adresat colegilor săi o cuvântare care, în gura conciliatorului nr. 1, căpăta o involuntară dar excepțională savoare, sunând ca o predică a luptului moralist: „Politica guvernului belgian se bazează pe presupunerea că, făcând concesii Germaniei, ar mai putea evita o antrenare în război. Ar fi de dorit să punem capăt acestei stări de spirit [...]”. Dar nimic nu arată că, măcar atunci, Chamberlain și-a luat osteneala să reflecteze la ceea ce de mult ar fi fost de dorit

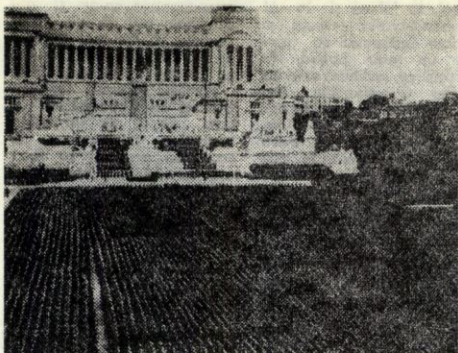
— ca el însuși să fi pus capăt propriei sale stări de spirit, care-l îndemnase să facă Reichului concesii după concesii.

Arhivele conțin o scurtă notă referitoare la dramatica zi de 10 mai: după ce aflase de declanșarea ofensivei germane pe frontul de Vest și după ce violentele interpellări din Camera Comunelor îi dăduseră limpede de înțeles că Parlamentul nu-l mai considera demn de a rămâne în fruntea guvernului, Chamberlain „a ajuns la concluzia că cel mai indicat ar fi să prezinte imediat regelui demisia sa”.

Dar conciliatorismul nu a sucombat definitiv o dată cu ieșirea protagonistului său de pe avanscena istoriei. În iulie 1940, după ce Pétain semnase armistițiul cu Reichul nazist, Hitler a ținut un discurs în care s-a declarat gata să încheie „o pace onorabilă” cu Anglia, sperând astfel să lichideze printr-un subterfugiu grosolan pe ultimul său inamic în Occident, înainte de a se aventura în agresiunea antisovietică. După cum arată documentele oficiale, Chamberlain și Halifax, care erau în continuare membri ai guvernului, au încercat să-și convingă colegii să-l folosească pe Mussolini ca „intermediar” în tratativele de pace cu Führerul. Dar poporul britanic nu era dispus să capituleze în fața barbariei naziste. Conformându-se cerințelor opiniei publice, Churchill și ceilalți miniștri au respins categoric orice tentativă de angajare a unor negocieri.

Aspectele inedite pe care le dezvăluie un de an arhivele oficiale demonstrează că va mai trece o bună bucată de vreme înainte de a putea fi scrisă o istorie completă a celui de-al doilea război mondial.

Nicolae MINEI

În timp ce în Marea Britanie Chamberlain și ceilalți conciliatori nu știau cum să mai supralitezeze negocierile cu dictatorii fasciști, aceștia nu-și pierdeau vremea întinzându-și pregătirile de agresiune. La Roma, în Piața Venetiei, squadrele poliției fasciste jurau credință lui Mussolini

cifiva conservatori, cu care amîndoi păstram legătura. Între timp m-am hotărît să plec în străinătate și să petrec un timp la vila surorii mele de la Cap Ferrat în sudul Franței.

Ambițiile lui Hitler

În ziua demisiei mele, Hitler a vorbit în Reichstag. Discursul său era o recunoaștere fățișă a faptului că Germania va cere în scurt timp mai multe teritorii. El a vorbit despre două țări vecine ale Germaniei, proclamînd că pe teritoriile lor s-ar afla peste zece milioane de germani. Era clară aluzia la Austria și Cehoslovacia. Deși îl ridica în slăvi pe cancelarul austriac, dr. Kurt von Schuschnigg, pentru că se străduia să îmbunătățească relațiile cu Germania, Hitler nu pomenea o vorbă despre independența Austriei.

Cît timp funcționasem la Foreign Office am insistat mereu asupra faptului că, orice „aranjament” cu Germania trebuie să fie de natură atotcuprinzătoare și să includă dezarmarea. Aceasta era în acord cu principiul: „dacă nu că-

pătăm, nu dăm”. Era, de asemenea, motivul pentru care spusese colegilor mei, în ziua demisiei, că ar trebui să adoptăm o atitudine mai categorică în privința unor concesii coloniale. Ațutudinea mea nu era pe placul unora. De exemplu, Robert Barrington Ward, redactor șef-adjunct al ziarului „The Times”, scria despre mine, într-o notă, în seara demisiei: „Efectiv, el nu are tragere de inimă pentru nici un fel de convorbiri directe cu puterile dictatoriale”.

Documente germane și engleze de politică externă, publicate după război, arată că guvernul britanic, în timpul anului scurs între demisia mea și intrarea naziștilor în Praga, a încetat să aplice principiul meu, și a fost gata să negocieze cu Hitler bucată cu bucată. Rareori au fost adunate atît de repede raunile amare ale unei politici greșit concepute.

Între timp, Sir Neville Henderson, ambasadorul nostru la Berlin, nu părea să prevadă vreo dificultate imediată. El mi-a scris din Berlin, exprimîndu-și regrete formale în legătură cu demisia mea, dar adăugînd că

ea i-ar putea ușura situația, deoarece germanii m-au privit întotdeauna ca pe un „Deutschenfresser” (un mincator de germani — n.r.) Prin germani, Henderson înțelegea fără îndoială pe Hitler și naziștii săi.

În acest stadiu, Hitler încă spera că Austria îi va cădea în mînă de la sine, putrezind pe dinăuntru. El urmărea ca administrația austriacă, deja înțesată de naziști, să fie uzată, pînă la aplicarea unei „soluții pașnice”, violența fățișă avea să fie folosită doar dacă alte metode ar fi eșuat. Fără nici un scrupul, Hitler i-a spus asta lui Schuschnigg la Berghesgaden în ziua de 12 februarie 1938. Cancelarul austriac, care credea că salvase independența țării sale acceptînd o „stabilire a relațiilor de bună vecinătate”, nu s-a lăsat învins fără luptă.

Fapt îndeajuns de straniu, în ultimele mele zile ca ministru de Externe, l-am văzut pe ministrul austriac la Londra, la 17 februarie, dar memorandumul pe care mi l-a înmînat nu era în nici un sens alarmant și nici nu lăsa să se vadă în vreun fel violența și duritatea comportării lui Hitler față de Schuschnigg. Motivul acestei minimalizări a adevărului odios este obscur. În Germania nu fuseseră încă întreprinse pregătiri militare deschise și s-ar putea ca Schuschnigg și ministrul său să se fi gîndit că a înfățișa Angliei alt de cîrînd „brutala realitate ar fi putut avea drept rezultat un protest care să sporească aversiunea lui Hitler împotriva guvernului austriac.

La 24 februarie, Schuschnigg a insistat, într-un discurs public, asupra necesității ca independența Austriei să fie păstrată. De îndată s-a dezlănțuit o campanie de agitație și agresiune nazistă menite să atingă punctul culminant peste o lună. Reacția lui Schuschnigg a fost viguroasă. El nu voia să cedeze Austria și, la 9 martie, a

anunțat că în duminică viitoare se va ține un plebiscit, astfel încît poporul austriac își va putea decide soarta dovedind dacă, așa cum Hitler repetase adesea, marea majoritate a austriecilor tinneau după o anexiune a țării lor de către Germania. Principiul autodeterminării urma astfel să fie inteligent folosit în defavoarea lui Hitler.

Era tocmai momentul în care Ribbentrop (numit ministru de Externe al Reichului — n.r.) își făcea vizitele de rămas bun ca ambasador în Anglia. În ziua decisivă, la 11 martie, el lua parte la o masă oferită în cinstea sa în Downing Street nr. 10, unde Chamberlain i-a dat pentru Hitler un mesaj pe care Ribbentrop l-a relatat după cum urmează :

„A fost din toldeana dorința sa (a lui Chamberlain) să clarifice relațiile anglo-germane. Acum s-a hotărît să realizeze această năzuință. Mi-a cerut să-i spun Führerului că aceasta era dorința sa sinceră și fermă”.

Ribbentrop a răspuns primului ministru prin obisnuita sa placă despre bunele intenții ale lui Hitler, dar această euforică atmosferă nu a durat prea mult. Înainte să se sfîrșească dejunul, au sosit știri despre intenția Germaniei de a invade Austria în cazul cînd plebiscitul preconizat de Schuschnigg nu ar fi fost anulat.

Lord Halifax a arătat că atunci cînd Chamberlain i-a vorbit ambasadorului nazist despre extrema gravitate a situației, Ribbentrop a răspuns că nu era la curent, dar că se va reîntoarce la ambasadă și va lua legătura cu Berlinul. Mai tîrziu, cînd lordul Halifax l-a convocat pe ambasador, un secretar a intrat cu un mesaj care anunța că Schuschnigg demisionase și că Arthur von Seyss-Inquart (șeful naziștilor austrieci — n.r.), era acum cancelar.

În timp ce norii se adunau deasupra Austriei, eu am rămas în sudul Franței,

Hitler își începe fatalul „Drang nach Osten”, străbătînd străzile Vienei

cîitind zierele franceze și ascultînd postul de radio Viena. Într-o zi, deschizînd aparatul, am auzit transmisia directă a intrării lui Hitler în orașul Linz, lozincile scandate de mulțime „Ein Volk, ein Reich, ein Führer” și discursul frenetic prin care Hitler proclama Anschlussul. Schuschnigg se dovedise curajos dar nu putuse face nimic și nimeni nu-l ajutase. Franța se zbătea în crize ministeriale. Mussolini se decisese pentru alianța cu Germania și, în orice caz, nu ar fi avut puterea să-l oprească pe Hitler, în vreme ce în Anglia aceste acte n-au făcut decît să frizeze temporar optimismul conciliatoriilor.

Ambasadorul nostru la Berlin, Henderson, a telegrafiat la 12 martie că „...s-a făcut tot ce s-ar fi putut face, cu excepția amenințării directe cu forța, pentru a salva pe austrieci de consecințele actului nebensic, prost conceput și prost pregătît, al doctorului Schuschnigg.” Erau termeni

jignitori la adresa austriecilor și a bravului lor conducător, a cărui crimă fusese aceea de a fi sugerat că poporul său ar trebui să-și hotărască singur viitorul. Pentru vina că a înțeles adevărata amenințare fascistă, așa cum nu a reușit ambasadorul britanic la Berlin, doctorul Schuschnigg avea să facă șapte ani de închisoare. În loc să reclame cu vehemență eliberarea lui, Henderson l-a calomniat.

Patrusprezece ani mai tîrziu, pe cînd eram din nou ministru de Externe și oaspetele guvernului austriac la Viena, mi-am reamintit că omologul meu, dr. Figl, mereu atît de prietenos și bine dispus, era o altă victimă zvîrlită în 1938 într-un lagăr de concentrare. Adesea supus unui tratament barbar, el a stat acolo pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Hitler a rezervat cele mai crude represalii pentru cei care, în țara sa de baștină, i s-au împotrivit cu un curaj deosebit.

În martie 1938, invadarea cu succes a Austriei ar fi trebuit să demonstreze, chiar și celor mai obtuzi, pericolul în care se afla Cehoslovacia. Guvernul nazist nu se zgîrcea cu promisiunile, Goering făgăduind pe cuvînt de onoare doctorului Vojtech Mastny, ministrul ceh la Berlin, că „evenimentele din Austria nu vor avea o influență dăunătoare asupra raporturilor dintre Reich și Cehoslovacia”. Germania, afirma el, nu dorea decît să-și îmbunătățească relațiile cu vecinii săi. Erau cuvinte cărora n-ar fi trebuit să li se acorde nici o încredere, mai ales că erau însoțite de un avertisment dur, în presa nazistă, referitor chiar la demisia mea.

„Acum trei săptămîni, cu ocazia schimbării din Ministerul Afacerilor Externe, primul ministru englez a anunțat o politică realistă și a susținut în mod repetat că va adopta o atitudine de bun simț. Germania se întreabă dacă după interludiul de luni el va reveni la aceasta”.

Cu alte cuvinte, Chamberlain trebuia să se dezintereseze de ceea ce se întimpla în Europa centrală.

Guvernul francez nu a întârziat să se sesizeze și să treacă la acțiune. La 15 martie, ambasadorul său la Londra, Charles Corbin, l-a vizitat pe lordul Halifax, vorbindu-i despre pericolul unui atac german asupra Cehoslovaciei. El se temea că dacă guvernul britanic nu va preciza ce ar face în eventualitatea unui asemenea atac, tăcerea sa va fi luată în toată Europa ca o lipsă de interes și o acceptare tacită a oricărei agresiuni. Rezultatele ar putea fi dezastruoase și guvernul francez spera că Anglia va fine seama de aceste pericole.

Răspunsul a fost călduț. La 24 martie, guvernul englez anunța Parlamentul că ia notă de promisiunile pe care Germania le făcuse

Cehoslovaciei iar Chamberlain a repetat definirea obligațiilor britanice, adăugînd că în materie de pace și război, nu era vorba numai de obligații legale o dată izbucnit, era puțin probabil ca războiul să se limiteze la cei ce-și asumau asemenea obligații.

Aceste cuvinte ar fi avut mai multă greutate dacă pregătirile noastre de a da ajutor țărilor din Europa ar fi fost într-un permanent progres, dar noi dădusem înapoi. Pe vremea cînd păraseam ministerul, primul-ministru acceptase tratative militare cu Franța. Din nefericire, ele nu și-au atins scopul urmărit de mine, anume de a face pregătiri comune și de a pune stavilă Berlinului. Acest eșec se datora în parte indiferenței manifestate de comandamentul nostru suprem, din momentul în care a încetat presiunea Foreign-Officeului.

Guvernul britanic ar fi putut pune capăt acestei confuzii. Dată fiind îngrijorarea creată de evenimentele din Austria, opinia publică engleză ar fi putut fi pusă în stare de alarmă din a sprijini poziția guvernului francez. Hitler ar fi putut fi avertizat că, deși ocuparea Austriei slăbise Cehoslovacia din punct de vedere militar, Anglia era gata să se alieze cu Franța, dacă aceasta va fi nevoită să-și îndeplinească obligațiile tratatului încheiat cu Praga. Cu alte cuvinte, guvernul englez ar fi trebuit să adopte o poziție de pa-

In acet ani premergători furtunii agresiunii fasciste pînă și pe străzile New Yorkului pătrunseseră drapelul cu embleme naziste

care, dacă Hitler continua să aplice tactica intransigenței, să poată da Cehoslovaciei o garanție asemenea celei pe care avea s-a dea un an mai tirziu Poloniei. După acordarea garanției, s-ar fi putut discuta într-un mod rezonabil problema germanilor sudeți, cu aliații francezi și cehi.

Dar nu exista nici o speranță în acest sens, Chamberlain fiind prea absorbit de intențiile sale de a se înțelege cu dictatorii și de a fi arbitru în toate neînțelegerile. Nimic nu era mai străin de el decît ideea de a-i convinge pe englezi că evenimentele din Europa centrală îi priveau și pe ei. Dacă acum Hitler înghițea Cehoslovacia, iar mai tirziu Polonia și chiar Rusia, știam că va avea drept de viață și de moarte asupra Angliei și Franței și nu va depinde decît de el să ne dăpustească, oricînd va dori, împotriva Occidentului.

După cum arată discursurile și scrisorile sale, Chamberlain nu credea pe atunci că era de dorit sau că era posibil de pus în practică o politică de coaliizare a popoarelor rămase libere, pentru a rezista lui Hitler și Mussolini. În consecință, primul ministru și colegii săi au cheltuit mult timp și multe intenții bune în

„...critica pe care o aduc politică externă a lui Chamberlain este că rușna sa prea evidentă de a cădea de acord cu dictatorii încurajează tendințele lor agresive”

efortul de a rezolva ceea ce considerau o problemă locală de ordin național în Cehoslovacia.

Dacă citești documentele din această epocă constăți cu tristețe că politica engleză oscila între presiuni asupra cehilor, pentru a face mai multe concesii în ceea ce privea autonomia sudeților germani, și palide avertismente aduse Berlinului pentru a nu împinge lucrurile prea departe. Fi- rește, germanii au luat în considerare presiunile asupra cehilor și au ignorat avertismentele.

**„Aș dori ca regele Dane-
marcei să știe că Anglia
nu are nevoie să implore
pacea”**

După ocuparea Austriei, primul ministru a continuat să se ocupe de Mussolini. El scria în jurnalul său, la 19 martie:

„Este tragic să te gîndești că, (Anschlussul) ar fi putut fi prevenit dacă l-am fi avut pe Halifax la Externe, în locul lui Anthony, pe vremea cînd îi scriam scrisoarea lui Mussolini...”

Aceasta arată că primul ministru n-a înțeles că poli-

tica lui Mussolini era dictată de setea de putere. O dată angajat în Etiopia și Spania, Mussolini nu putea să mai apere Austria și a renunțat la interesele sale acolo de dragul ajutorului nazist în Spania, făcînd acest tîrg din necesitate. De asemenea ar fi trebuit să fie evident pentru Chamberlain că Mussolini și Ciano priveau de sus și cu dispreț negocierile cu englezii. Riv- na noastră era privită de către Duce ca o ilustrare a decadenței (Jurnalul lui Ciano exprimă bine acest punct de vedere):

„Chamberlain este mai intere- sater decât noi în ajunge- rea la un acord — aceasta este cartea pe care a pus ca miză tot viitorul său poli- tic, poate chiar și pe cel al întregului partid conser- vator”.

Același zel desfășurat pentru obținerea unui acord a slăbit protestele engleze împotriva intervenției Italiei în Spania. Din moment ce doream atât de mult o în- țelegere, de ce ar fi acordat atenție liderii fasciști pro- testelor noastre? O dovadă am avut-o în martie cînd lordul Halifax s-a decis să protesteze împotriva raidu- rilor aeriene, împotriva Bar- celonei. După cum relatează Ciano, lordul Perth, amba- sadorul nostru la Roma, l-a înmînat o notă atrăgînd atenția asupra bombardam- mentelor recente și adău- gînd că ele ar putea prej- udicia continuarea convor- birilor anglo-italiene. Ciano a răspuns cu nevinovăție că operațiile erau inițiate de generalul Franco și nu de guvernul italian; dar nota în jurnalul său:

„Adevărul despre raidurile asupra Barcelonei este că au fost ordonate lui Valle de către Mussolini... Franco n-a știut nimic despre ele și a cerut ieri să fie sus- pendate, de teama unor complicații internaționale... Mussolini... n-a fost foarte îngrijorat cînd l-am infor- mat despre demersul lui Perth. De fapt el m-a de- clarat că este încîntat că măcar o dată italienii să în-

spăimînte lumea prin agre- sivitatea lor...”

E ciudat că regimul fas- cist a fost considerat demn de a sprijini vreo politică și e umilitor că miniștrii bri- tanici s-au dat peste cap să capete acest sprijin.

Am sosit în Anglia la 4 aprilie, cu cîteva zile înai- nte de a fi duse la bun sfîrșit convorbirile angio- italiene. Conform acestora, Mussolini garanta că-și va evacua voluntarii din Spania dînd o asigurare că nu ur- mărea o poziție privilegiată acolo. De asemenea, prami- tea să-și retragă din Libia trupele care aveau acolo probabil rolul de a ne pune cuțitul în coastă. Marea Bri- tanie accepta ca fasciștii să-și construiască fortificații în bazinul mediteranean, fiind de acord să nu fortifice Ci- prul fără consultări prea- labile; era o condiție sur- prizătoare, dat fiindcă pre- gătirile lui Mussolini nu ur- mau să întîmpine nici o opreliște. Promiteam să ri- dicăm la Geneva problema recunoașterii de jure a cu- ceririi Etiopiei de către Italia, dar nici o clauză a acordului nu urma să fie tradusă în practică înainte de rezolvarea problemei din Spania. Această condiție n-a fost respectată. Nu se preconiza nimic ferm în privința propagandei ostile care era pur și simplu de- scrisă ca fiind contrară „bu- nelor relații”, astfel încît ea a continuat deși mai puțin fătis.

Mi-am expus punctul de vedere asupra acestor lu- cruri într-o scrisoare par- ticulară adresată lui Rupert Beckett, directorul ziarului „Yorkshire Post”: „Cred că guvernul a procedat greșit inițiind convorbirile de la Roma, în condițiile în care a făcut-o și continuînd con- vorbirile de la Berlin, după întrevăderea lui Hitler cu Schuschnigg la Brechstega- den. Dată fiind mentalitatea celor doi dictatori, aceste acțiuni au fost interpretate de ei drept dovezi de slă- bicune...”

În rezumat, critica pe care o aduc politicii externe a

lui Chamberlain este că rivala sa prea evidentă de a cădea de acord cu dictatorii încurajează tendințele lor agresive. Regina Elisabeta II scria odată ambasadorului danez: «Aș dori ca regele Danemarcei să știe că Anglia nu are nevoie să implore pacea».

În problemele interne, poziția guvernului nu este mai puțin îngrijorătoare. Programul nostru de înarmare este foarte nepotrivit cu pericolul pe care îl înfruntăm. Dacă avem de gând să trăim alfel decât în suferință, este necesar în următorii câțiva ani, un efort național la o scară comparabilă cu cea din țările dictatoriale. Pentru aceasta este nevoie de un conducător recunoscut de întreaga țară. Neville Chamberlain nu are nici una din calitățile necesare. El este în esență un om de partid, prețios în lupta de partid, dar lipsit de imaginație și de personalitate pentru a avea un ecou mai larg.

Din aceste motive cred că n-ar fi bine să se acorde sprijin activ guvernului în forma sa actuală — eu cel puțin nu-l pot acorda — deoarece sint convins că este incapabil să facă față situației, poate cea mai gravă prin care trecem de secole încoace...

La 29 și 30 aprilie, au avut loc la Londra convorbiri oficiale anglo-franceze. Documentele engleze, date acum publicității, arată cum s-a deschis zăgazul nenorocirilor care, nu mult după aceea, aveau să se abată asupra noastră. Miniștrii francezi au plecat nemai-păstrând nici o iluzie: Anglia nu dispunea de o putere armată care să susțină pozițiile franceze și pe ale noastre. Primul ministru a refuzat să angajeze țara în trimiterea unei armate pe continent și a admis că forța înfrimă care ar putea fi trimisă nu va fi în întregime mecanizată. Lordul Halifax a declarat oaspeților că, în situația militară existentă, ar fi imposibil să se păstreze un stat ceh,

dacă Germania se va decide să „întreprindă acțiuni ostile”.

Potrivit procesului verbal oficial Chamberlain „s-a întrebat dacă tabloul era atât de întunecat cum îl zugrăvea Daladier (primul ministru al Franței). În ce îl privea, el se îndoaia serios că Hitler dorea cu adevărat să distrugă statul ceh sau mai degrabă un *stat* ceh. Se mai îndoaia că în momentul de față Hitler dorea să anexeze districtele sudete la Germania, și era de părere că motivul pentru care Henlein (șeful nazistilor sudeti — n.r.) nu ceruse în discursul său alipirea la Reich, era că primise instrucțiuni de la Berlin să n-o facă”.

Ca răspuns la această avalanșă de profeții ăsurice, Daladier a remarcat, pe drept, că dacă politica comună a Franței și Marii Britanii va fi inspirată de sentimente de slăbiciune, singurul rezultat va fi o precipitare a unei violente și mai mari și o asigurare pe mai departe a succesului în folosirea metodelor de forță. El se temea că timpul lucra împotriva noastră, dacă permitem Germaniei cite un nou succes la fiecare câteva luni, sporindu-i puterea materială și politică cu fiecare pas înainte. Dacă această situație se prelungea, țări care acum ezitau vor fi constrinse să se supună hegemoniei și atunci, așa cum ne avertiza *Mein Kampf*, Germania se va întoarce împotriva Occidentului.

Erau vremuri foarte grele pentru cei ce credeau că înțeleg situația internațională mai bine decât guvernul. Un optimism confuz domnea în cercurile oficiale.

Înarmarea noastră nu progresa, pe baza principiului că nu trebuia să stînjinească comerțul normal și că șomajul era încă ridicat. Chiar și docila Cameră a Comunelor din acel timp era nemulțumită de slabele rezultate în echiparea țării cu o forță aeriană adecvată.

Curând după aceasta m-am dus la Cameră pentru

prima oară după dezbaterile legate de demisia mea. Am ocupat locul din colț, pe banca a treia, dedesubtul coridorului, unde seadeau de obicei miniștrii demisionați. Puțin mai târziu, liderul majorității parlamentare a partidului conservator, căpitanul Margesson, m-a anunțat că primul ministru ar dori să-mi vorbească. Am așteptat un moment pentru ca plecarea mea din Camera să nu fie prea strîns legată de discuția cu Margesson și m-am prezentat în cabinetul primului ministru. Chamberlain m-a primit cu multă abilitate și, în cursul convorbirii s-a exprimat, plin de optimism spre marea mea surprindere, în legătură cu arena internațională, în special despre relațiile cu Mussolini. Acordul cu Italia, credea el, va intra curînd în vigoare. Spera că atunci voi putea să revin în guvern, desigur nu la Foreign Office, ci la vreun alt departament care mi-ar fi pe plac. Făcea aluzie la amicalitate.

Eram stînjinit de aceste avansuri, căci nu remarcasem nimic în situația internațională de natură să mă facă să cred în ameliorarea pe care o vedea primul ministru. În același timp nu doream să fiu nepolitic față de o invitație care era evident prietenoasă în intenție. Am răspuns că deși nu dispuneam de sursele sale de informație, încă nu descopisem îmbunătățirea menționată de el în raporturile anglo-italiene. Chamberlain m-a asigurat că această ameliorare există într-adevăr, așa încît eu am adăugat: „Poate că ar fi mai bine să vedem mai întîi cum se vor desfășura evenimentele. Dacă viitorul e atât de promițător pe cît îl vedeți, vom putea, dacă dorim, să discutăm din nou”. Primul ministru a acceptat bucuros. Am plecat uluit de acolo, dar am păstrat pentru mine cele ce gîndeam și războiul a izbucnit înainte ca Chamberlain și cu mine să fi avut o nouă conversație.

(Va urma)

CULTURA ROMÂNEASCĂ ÎN CIRCUIT EUROPEAN

Destinul unei opere istorice

ALEXANDRU DUȚU

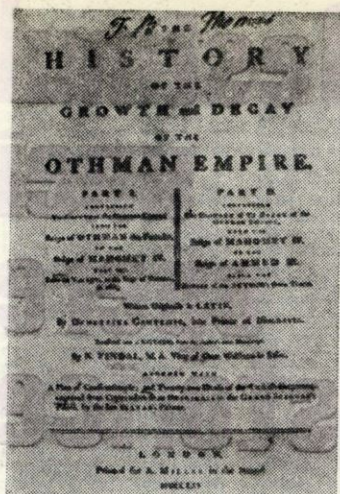
Retras în Rusia, în preajma aliatului său, Petru cel Mare, Dimitrie Cantemir lucra în 1716 la trei mari opere, toate elaborate în latină: *Descriptio Moldaviae*, *Incrementa atque decrementa aulae othomanicae* și *Vita Cantemirii*. Din notele cuprinse în cea de-a doua lucrare se deduce că redacta concomitent *Descrierea Moldovei* și *Istoria otomană*. Utilizând o limbă de circulație științifică internațională, savantul principe exilat urmărea să prezinte Europei istoria țării pe care o condusesse, dominată de un imperiu intrat pe panta decăderii; dreptul Moldovei la independență apăsătoare într-o argumentare deplină, iar eliberarea ei ca o posibilitate apropiată. Principele pleda, în același timp, propria sa cauză, înfățișând istoria familiei sale și explicând motivele ce-l determinaseră să se ridice împotriva Porții otomane.

Din cele trei lucrări, *Istoria otomană* a cunoscut în secolul al XVIII-lea un succes răsunător. Datorită faptului că răspundea unei stringente necesități, ea a intrat, la scurt timp de la redactare, în circuitul valorilor culturale europene. Cercurile politice, istorici, dar și un public mai larg, doreau să se inițieze în istoria imperiului, care, după ce înspăimântase continentul, începea să dea vădite semne de slăbiciune: se deschidea chestiunea orientală. La succesul cărții a contribuit, desigur, și prestigiul celui care

Antioch Cantemir.

Antioch Cantemir și-a făcut un fel al vieții din publicarea capodoperei părintelui său

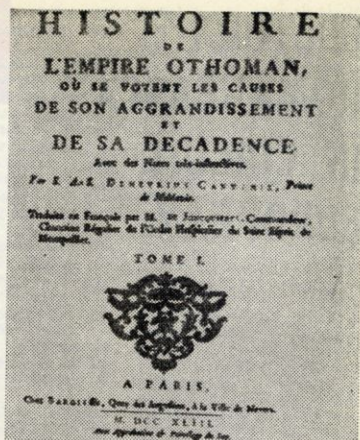

Istoria otomană a avut, la scurt timp după moartea autorului, un răsunet european, fiind tradusă în limbile engleză, franceză și germană

asocia meritelor politice pe cele științifice: autorul era consilier al țarului Petru cel Mare și totodată membru al Academiei ce fusese prezidată de Leibniz. Dar a contribuit și dăruirea de sine a fiului principelui, Antioh Cantemir, care și-a făcut un fel al vieții din publicarea capodoperei părintelui său.

**Un best seller
impune în sec. XVIII**

Pe la 1721, la cererea expresă a lui Petru cel Mare, a fost tradusă în limba rusă *Istoria Imperiului otoman* dar versiunea realizată a rămas în manuscris, fiind consultată doar de cercurile politice și științifice rusești. Puțin mai târziu, savantul Bayer a început să tipărească textul original, dar opera nu a apărut. Nu este exclus ca Antioh să fi oprit el însuși tipărirea; poate că lucrul nu pornise bine, așa cum ne lasă să înțelegem o scrisoare tardivă către Bayer a secretarului prințului Dimitrie, J. G. Vockerodt. În 1731 acesta din urmă insinua că istoria nu este obiectivă, fiind mai curând o apologie și că nu are în întregul ei un caracter original. Asemenea secretarilor cu

caligrafie mărunță și a tuturor dascălilor compilatori de manuale, convinși că tot ce se scrie a fost spus de ei mai înainte, Vockerodt își atribuia merite pe care nu putea să le aibă.

Antioh a luat cu el manuscrisul latin în momentul în care a devenit ambasador la Londra. Aici el a izbutit să atragă interesul cercurilor engleze, asigurând, prin subscriere, suma necesară imprimării, și a găsit un traducător competent și un tipograf priceput. Antioh a raliat cele mai diverse păături de cititori și cele mai opuse grupări: ediția engleză, patronată de regina Carolina și de prințul moștenitor Frederick, aflați pe poziții politice opuse,

a fost susținută atât de partizanii cit și de adversarii premierului Robert Walpole, care polariza simpatia și dușmănia tuturor politicianilor. Dintre cei apropiați premierului, apar pe lista de subscriitori ducele de Newcastle, lordul Harrington și lordul Hardwicke, în timp ce dintre adversarii întinim pe Philip of Chesham, celebru pentru *Scrisorile sale*, ca și pe lordul Carteret, care, după căderea lui Walpole, avea să devină secretar de stat, în 1742; alături de aceștia se mai află ofițeri, avocați, farmaciști, medici și diplomați — din Portugalia, Florența, Saxa-Gotha, Veneția, Hesse-Darmstadt —, care au contribuit, astfel, la răspîndirea operei pe continent.

Traducătorul, Nicholas Tindal (1687-1774) nu era un necunoscut. Nepot al celebrului filozof deist, Matthew Tindal, el făcuse studii la Oxford și publicase *Istoria Angliei* a lui Rapin, pe care, traducînd-o, o îmbogățise, oferind cititorilor englezi 15 volume în octavo. El a mai proiectat o istorie a Essex-ului și a publicat un *Ghid în studiile clasice*, care atestă competența sa în domeniul istoric și filologic.

Frații James, John și Paul Knapton erau considerați de contemporani „tipografi eminenți”, atât datorită faptului că își făceau meseria cu pricepere, cit și pentru că știau să aleagă operele ce meritau să fie imprimate. După moartea lui James, în 1736, ceilalți doi frați mai tineri au continuat să lucreze pînă în 1755, cînd onestitatea lor în mijlocul unei concurențe dure și mai ales prioritatea acordată valorii științifice față de cea comercială i-a silit să se declare în stare de faliment.

Așa se explică faptul că ediția a doua nu a mai putut apărea „la coroana din Ludgate Street”, ci la Andrew Millar. Acesta este considerat drept cel mai mare editor englez din secolul al XVIII-lea; retipărirea operei lui Cantemir de către el, în 1756, atestă atât valoarea lucrării, cit și interesul publicului pentru ea. Scoțianul Millar (1707-1768) a știut să se înconjure de consilieri capabili și manuscritele pe care le-a publicat au aparținut unor scriitori care se află la loc de cinste în istoria literaturii engleze, ca Thomson sau Fielding. Dr. Johnson, care și-a imprimat faimosul *Dicționar* la Millar, a putut spune, cu umor, lui Boswell: „În respect pe Millar; el a ridicat prețul literaturii”.

Consacrată în Anglia, opera lui Cantemir trebuia difuzată în alte țări. Antioh a dus tratative pentru publicarea ei în italiană și, în 1737, era pe punctul de a o vedea imprimată în Olanda, în versiunea franceză a lui Rousset, vestitul editor al periodicului „*Mercurie historique*”. Pentru aceasta, el căuta să obțină două noi portrete de sultani și, într-o scrisoare din

Voltaire notează, în mai multe scrisori, interesul pe care i l-a stîrnit lectura operei ilustrului savant moldovean

1736, mulțumea unui personaj, rămas necunoscut, care îi promisese că îi va trimite portretele ultimilor „doi împărați” otomani și care nu împărțasea criticile celor ce afirmau că portretele apărute în ediția lui Tindal nu sînt autentice; Antioh îi asigura că „tatăl meu n-a afirmat nimic care să nu poată fi dovedit prin mărturii demne de crezare”.

Elogiul lui Voltaire

Din nefericire, Rousset nu și-a încheiat lucrul și, în orice caz, versiunea lui nu a apărut. Dar Antioh nu și-a abandonat proiectul. În 1739, opera se afla în mîinile lui Voltaire, care nota în mai multe scrisori interesul pe care i-l stîrnea lectura; la 19 aprilie, el restituia textul și, într-o lungă scrisoare către fiul lui Dimitrie Cantemir, îi reafirma prețuirea și își exprima regretul că editorul cărții sale *Istoria lui Carol al XII-lea* nu a putut să mai corecteze datele privind originea lui Cantemir. În 1743 apărea traducerea franceză a lui de Jonquières. Dîndu-și seama de importanța cărții, librării își împărțeau drepturile, asigurînd, astfel, apariția *Istoriei otomane* în două formate: în 4 volume mici la Nyon și la Barois, în 2 vo-

lume mai mari la Ganeau și la J.-N. Le Clerc. În sfârșit, în 1745, capodopera apărea și în limba germană, la Berlin.

Realizarea versiunii franceze a fost, desigur, grăbită și de comentariile de recunoscută autoritate ale unui alt mare scriitor al epocii, care a cunoscut lucrarea lui Dimitrie Cantemir, datorită neobositiei străduințe a fiului savantului.

Este vorba de Prévost d'Exiles, care după ce a fugit de la Saint-Germain-des-Près, depășind haina de abate, a ajuns în Anglia. Aici, asemenea altor cărturari veniți de pe continent, a descoperit o efervescență mișcare de idei și o lume în plină preschimbare, care sugera prețioase soluții problemelor ce continuau să fie ridicate în țările aparținând „vechiului regim” din Europa. El și-a dat imediat seama ce interes putea stârni în Franța comentarea aspectelor noi culturale și sociale din Anglia „luminată”: un material bogat îi ofereau, mai ales, cărțile și presa. Din 1733 a început să editeze un periodic care avea să încinte Franța: „Le Pour et Contre, ouvrage périodique d'un goût nouveau”. Scrisorile trimise de cititori redacției atestă ampla difuzare a revistei, publicată într-un format accesibil, ca și curiozitatea cu care au fost parcuruse paginile celor 20 de volume, citețau izbutit să vadă lumina tiparului până în 1740.

Periodicul s-a impus de îndată, deoarece a corespuns cerințelor „gustului nou”: el nu a adoptat nici tonul rece al lui „Journal des savants”, nici maniera rigidă a lui „Mercure de France”, ci s-a înfățișat ca o cronică redactată zilnic, în care comentariile critice au alternat cu anecdotele, cu povestirile ciudate, cu descrierile surprinzătoare. Prévost își intitulase periodicul „Pentru și contra”, deoarece, după cum arăta în primul editorial, își propusese să remarce „cu aceeași grijă ceea ce am crezut că pot constata că este bun, ca și rău în fiecare chestiune asupra căreia voi încerca să mă pronunț”.

În paginile sale, revista a inclus aprecieri asupra operelor literare și artistice, a înfățișat progresele științei, a lărgit cunoștințele geografice ale cititorilor, s-a ocupat de istoria popoarelor lumii. La acest capitol înțilnim referiri la evenimentele din Transilvania, la relațiile diplomației franceze cu Teleki și Rákóczi, precum și incursiunile în istoria Imperiului otoman sub călăuză lui Dimitrie Cantemir.

Shelley și Byron citează pe Cantemir

Deși s-a bucurat de succes, periodicul nu se mai păstrează azi decât în câteva mari biblioteci din lume: extrasele le re-

LE POUR ET CONTRE OUVRAGE PERIODIQUE

D'UN GOUT NOUVEAU,

Dans lequel on s'explique librement sur tout ce qui peut intéresser la curiosité du Public, en matière de Sciences, d'Arts, de Livres, d'Auteurs, &c. sans prendre aucun parti, & sans offenser personne.

TOME XX.

Corrigé par l'auteur
Supplément à la
Tome.

Chez Diderot, Quai des Augustins,
près du Pont Saint Michel,
à la Binde d'or.

M. D C C. X L.

AVEC PRIVILEGE DU ROY.

În tomurile din 1740, Prévost comentează o lucrare de o valoare excepțională

producem din exemplarul complet aflat în British Museum.

Astfel, în tomul XIX, din 1740, numărul 274, p. 154-157, Prévost declară că nu poate trece sub tăcere o lucrare de o excepțională valoare, pe care „d-l Tindal a redat-o, de curind, în limba engleză”. Avind în față *The History of the Growth and Decay of the Othoman Empire*, scriitorul francez se declara fascinat de viața principelui Dimitrie Cantemir, „scrisă după toate aparențele de unul dintre fiii săi (temeul acestei conjecturi constă în faptul că opera a fost imprimată sub ochii celui mai tânăr dintre fiii săi, care se află acum în Franța) sau pornind de la memoriile lui. Într-un spațiu restrâns, ea cuprinde atâtea evenimente curioase și pe care le-am căuta inutil în alte surse, încât un extras, împănăt cu câteva reflecții, poate alcătui un articol potrivit”. După ce reda în franceză fragmente compacte din viața principelui Moldovei și o listă a lucrărilor marelui cărturar, traducătorul conchidea: „Se poate constata că independent de originea și de faptele sale, Dimitrie Cantemir merita acest articol și în calitatea lui de om de literă”.

În numărul 292 din tomul XX. Prévoșt relua șirul extraselor, publicând pasaje în care este relatată viața intelectuală din Imperiul otoman. Extrasele se încheiau cu o notă entuziastă: „Relevînd însemnările prințului Cantemir, am urmărit să fac să fie dorită o bună traducere a operei sale“. Același ton îl reîntîlnim în numărul 293, integral dedicat operei lui Cantemir: „Nu ar fi nevoie să fiu îndemnat să traduc din engleză *Istoria otomană* a prințului Dimitrie Cantemir, dacă forma de Anale adoptată de autor nu m-ar face să mă tem că s-ar putea ca ea să nu fie apreciată în limba noastră. Pe de altă parte, dacă i-aș schimba forma, ar însemna să redau o lucrare care nu ar mai fi fidelă celei a prințului. Dar opera lui este plină de trăsături atât de interesante, mai ales în notele care formează cea mai mare parte a ei, încît mi-am propus de mai mult timp să desprind cîteva“ (vieți de viziri — n.a.).

Așadar, Prévoșt poate fi considerat primul traducător al *Istoriei otomane* în limba franceză și este mai mult ca sigur că el ar fi continuat să publice fragmente masive dacă periodicul nu și-ar fi înecat apariția. Publicînd extrasele sale într-o revistă de mare circulație, scriitorul francez a făcut cunoscută în cercuri largi opera și biografia lui Dimitrie Cantemir. Îndemnul lui Prévoșt au grăbit încontestabil realizarea și tipărirea traducerii din 1743.

Îmbogățind opera tatălui său cu o biografie care constituia și o bună introducere în istoria țărilor române, Antioh a contribuit atât la consacrarea științifică a lui Dimitrie Cantemir, cît și la difuzarea pe continent a unor date exacte privitoare la existența, de-a lungul timpului, a poporului român. Destinul operei pe continent pune în lumină pasiunea pe care a investit-o Antioh Cantemir în difuzarea lucrării părintelui său.

Istoria otomană a atras atenția Europei asupra unui ilustru savant și asupra poporului din mijlocul cărui se ridicase. Opera a stăruit în lectura cititorilor din diferite țări ale continentului și a fost utilizată atât de cercetătorii ai Europei răsăritene, cît și de cercurile diplomatice occidentale implicate în chestiunea orientală; cu ajutorul ei s-au documentat apoi marii scriitori care au susținut lupta de eliberare a popoarelor din sud-estul european: Shelley îl citează pe Cantemir în prefața la poemul *Hellas*, Byron în mai multe locuri din *Don Juan*.

ATHENAIIS-EUDOKIA

grație, sub învinuirea de păgînism, și fu trimis ca episcop într-un oraș din Frigia.

Curînd după ce soarta o înălțase pe tron, Athenais cîntase în versuri eroice biruințele armatelor imperiului asupra perșilor (422). Reluîndu-și aceste indeletniciri la Ierusalim, basilisa își puse talentul în serviciul noii sale pasiuni. Ea traduse, în același metru epic, părți din *Vechiul Testament*. Un critic de talia lui Photios (sec. IX) are cuvinte de laudă pentru această operă „vrednică de admirație pentru o femeie și împărăteasă“.

Athenais traduse apoi *Profețiile lui Daniel și Zaharia*, compuse așa-numitele *Centoane* din Homer, povestind episoade din viața lui Cristos cu ajutorul versurilor din Homer, combinate în chip ingenios. Dar opera sa cea mai de seamă a fost poemul în trei cînturi închinat Sfîntului Cyprion, povestea minunată a tinerei creștine Iustina și a celebrului vrăjitor din Antiohia. Versificînd-o, Athenais a pus într-însa, cum au observat unii învățați, ceva din destinul ei tragic.

* * *

Soarta a fost crudă cu frumoasa Athenais. După ce i-a zîmbit din plin, în splendoarele tinerețe, ridicînd-o din condiția modestă a fiicei unui retor atenian pe tronul cel mai strălucit al vremii, ea a făcut-o apoi să guste paharul amarăciunilor. Tot ce fusese bucuria vieții sale de la început se risipise ca un vis. Theodosiu, care o adorase mai întîi și apoi o urmărise implacabil cu ura sa, nu mai era de mult printre cei vii. Pulcheria iubitoare la început, rivală de temut în urmă, avînd în viața sa un rol cîvîrșitor, se dusesse și dînsa. Tronul Bizanțului, în care basilisa domnise, tinăra și frumoasă, adulată de toți, trecuse în stăpînirea altei dinastii. În Occident furtuni mari năvuiseră moștenirea marelui Theodosiu: Valentinian III pierise asasinat, iar Eudoxia, pentru care Athenais se triduse a cîștiga tronul mărât al Romei, trăia captivă la barbari...

Nu se putea încheia mai tragic o viață mai extraordinară. Mitul neînduplecatei Nemesis, plînd asupra credințelor ce hrăniseră copilăria frumoasei ateniene, se întruchipa aievea în această zbuciumată existență, străbătută de mari bucurii și de mari catastrofe. Singură, în mijlocul altor ruine, Athenais-Eudokia se stînsese din viață, la Ierusalim, către anul 460. Istoria ne-a păstrat un amănunt care pătrunde ca o rază în misterul destinului împărătesei: „Cînd fu să-și dea sfîrșitul — scrie Malalas — ea jură că a fost nevinovată de acuzația privitoare la Paulinos“.

Să fi fost oare această acuzație singura cauză a dramaticei sale căderi?!

MEMORII

fără memorie

Rudolf Hess îl detesta pe Goebbels...

...și Goebbels îi plătea cu aceeași monedă

ALBERT SPEER SAU FALSUL POCAÎT

NICOLAE MINEI

În numerele precedente am aflat despre debutul lui Speer în cariera de arhitect, dar mai ales despre intrarea lui în partidul nazist (ianuarie 1931), despre „intima prietenie” pe care a legat-o cu Hitler, și despre fulgerătoarea sa ascensiune în ierarhia celui de al III-lea Reich.

Am făcut cunoștință, de asemenea, cu modul destul de special în care Speer privește împrejurările din ajunul imediat al celui de al doilea război mondial. Optica lui partinitoare deformează realitatea, subliniind unele aspecte ce i se par mai „convenabile” și omițind cu desăvârșire fenomene sau evenimente care au jucat un rol hotărâtor. Numai sporadic — și parcă împotriva voinței autorului — își face loc și sinceritatea.

În numărul de față prezentăm ultimul fragment din „memoriile fără memorie” ale lui Albert Speer.

Infidelitatea lui Mussolini de la obligațiile „Pactului de oțel” nu l-a împiedicat pe Hitler să dezlănțuie agresiunea împotriva Poloniei la 1 septembrie 1939 și o dată cu ea al doilea război mondial. „Instinctul îi spunea că, în ciuda defecțiunii italiene, puterile occidentale se vor abține de la declararea războiului, relatează Speer. [...] Părea că Franța și Anglia se vor pleca din nou în fața cererilor sale, așa cum făcuseră la München, era coroborată de datele serviciului de spionaj. Se spunea că un ofițer de la Marele Stat-Major britanic [...] ajunsese la concluzia că rezistența Poloniei se va prăbuși repede. Hitler avea astfel temeiuri să creadă că Marele Stat-Major britanic va face tot ce-i va sta în putință pentru a convinge guvernul de la Londra să nu se angajeze într-un război fără speranțe. La 3 septembrie, când puterile occidentale au declarat război [...] Führerul a rămas la început uluit, dar și-a venit repede în fire. Ne-a asigurat și pe noi că Anglia și Franța făcuseră această declarație în chip simbolic, pentru a nu se compromite în fața întregii lumi și că, în ciuda ei, aceste țări nu vor lupta efectiv [...]”

[...] Îmi amintesc conșter-narea Führerului când a primit știrea că Winston Churchill va intra în Cabinetul de război britanic, ca prim-lord al Amiralității. În mână cu telegrama de rău

augur, Goering a ieșit din salonul lui, și trîntindu-se în cel mai apropiat fatoliu, a declarat pe un ton istovit: «Churchill în Cabinet! Asta înseamnă că războiul a început cu adevărat. Acum vom avea de luptat cu Anglia». Am dedus că declanșarea unui război adevărat nu era ceea ce Hitler prevăzuse.

Iluziile și închipuirile lui erau o rezultantă directă a modului său nerealist de a gândi și de a lucra. Hitler nu știa de fapt nimic despre inamicii săi, refuzînd chiar să folosească informațiile care-i stăteau la dispoziție.¹

Observația poate avea temei. Dar plecînd de la cuvintele lui Speer, s-ar putea spune despre Speer însuși că nu știa de fapt nimic despre amicii săi, pentru că nu voia să afle nimic despre ei, refuzînd informațiile care-i stăteau la dispoziție, refuzînd pînă și evidența faptelor.

Dovezile ni le furnizează chiar autorul.

Jungla...

„Încă pe cînd Hitler era adîncit în planurile campaniei din Rusia, mintea sa îl ducea la efectele teatrale pe care urma să le aibă parada victoriei din 1950”², notează Speer, subliniind astfel megalomania patologică și fantastica înconștiență a idolului său, care credea că în acel an va fi stăpînul nedisputat al lumii. Dar fugara

licărire de luciditate se înecă repede în mlaștina apologetică, căci memoria-luistul se grăbește în rîndurile imediat următoare să demonstreze că Führerul nu avea nici un amestec în fuga lui Hess în Anglia.

După cum se știe, Rudolf Hess, mîna dreaptă a lui Hitler la conducerea partidului național-socialist și ministru în guvernul nazist, a decolat în după-amiaza zilei de 10 mai 1941, la bordul unui MESSERSCHMITT 110, de pe aerodromul din Augsburg. Cîteva ore mai tîrziu, el se lansa cu parașuta pe domeniul ducelui de Hamilton, pe care-l cunoscuse cu prilejul Olimpiadei de la Berlin din 1936. Conform propriilor sale declarații, el venea în numele Führerului să propună încheierea păcii cu Marea Britanie.³ Motivul l-a oferit unul dintre judecătorii britanici la procesul de la Nürnberg al principalilor criminali de război: „misiunea” lui Hess era menită să asigure Reichului o frontieră occidentală fără probleme, la mai puțin de șase săptămîni înainte de dezlănțuirea agresiunii antisovietice.

Dar Speer nici nu ia măcar în discuție asemenea explicații și interpretări pe care, în lipsa documentelor, le impune logica. Memoria îl servește din nou cu o stupefiantă fidelitate, permițîndu-i să citeze cuvînt cu cuvînt „imprecațiile” lui Hitler la adresa lui Hess: „Măcar de

s-ar îneca în Marea Nordului! Măcar de ar dispărea fără urme, astfel încât să putem născoci în liniște o explicație!". Mai mult chiar, Speer își amintea că Führerul îl mărturisise că îl „antipatiza” pe Hess cu mult înainte de aventuroasa expediție a acestuia: „Cu Hess, fiecare conversație se transformă într-o paoste de nesuferit. El vine vesnic la mine cu tot felul de chestiuni neplăcute și nu cedează nici în ruptul capului”⁴.

Ați memorialiști sînt însă de cu totul altă părere. Generalul Karl Koller, ultimul șef de stat-major al LUFTWAF-FEI, își amintește că „Hess era (pentru Hitler — n.r.) mai mult decît un simplu adept, mai mult decît un susținător devotat, fanatic și capabil de orice sacrificiu, mai mult decît urmașul său în linie directă, imediat după Goering. Pînă la fuga sa în Anglia, el a fost un adevărat alter-ego al Führerului. Chiar și după aceea, Hitler a continuat să-l considere drept cel mai apropiat frate de arme”⁵.

Consecvent însă cu logica sa, Speer are o explicație gata confecționată pentru neașteptatul zbor al lui Hess în Anglia: faptul că „vice-führerul [...] încerca probabil [...] să dobîndească prestigiu și să repurteze succese, deoarece nu avea calitățile necesare pentru a supraviețui într-o junglă a intrigilor și a luptei pentru putere”.

E o interpretare sui-generis, care are o singură calitate: pentru susținerea ei, Speer ne zugrăvește un amplu tablou al junglei. Porînd de la comentariul lui Churchill, care spunea că fuga lui Hess dovedește existența unui vierme în mălur german, autorul dovedește cît de total era putregaiul mălurului nazist.

apetiturile și metodele gangsteresti ale Reichsmarschallului: „În timpul războiului, el [...] a continuat să-și îmbogățească prin toate mijloacele posibile colecția de artă. Saloanele și camerele din Karinhall (somptuosul conac al lui Goering — n.r.) aveau pereții căptușiți cu picturi de mare valoare, atîrnate unele deasupra ce-

lui colecția sa pe o sumă ridicolă. În toiu războiului, Goering-a revîndut unor gauleiteri cîteva dintre aceste tablouri, luîndu-le — după cum mi-a mărturisit cu un zîmbet copilăros — un preț de cîteva zeci de ori mai mare, ba chiar adăugînd un „supliment de taxă pentru gloria de a poseda

Hitler și Speer studiază planurile „armelor minune” — V și V-2 —, pe care contau pentru dobîndirea victoriei în ultimul moment

loralte, pe trei patru rînduri [...] Una din încăperi era împodobită cu tablouri aparținînd unui bine cunoscut amator de artă din Olanda, care, după ocuparea țării sale, fusese obligat să vîndă Reichsmarschallu-

picturi din colecția lui Goering”.

Intr-o zi — trebuie să fi fost prin 1943 — am auzit [...] că el făcea presiuni asupra guvernului de la Vichy pentru a obține un celebru tablou expus la Luvru în

...și fauna ei

Spre deosebire de Führer, Goering nu se bucură — cel puțin post-mortem — de admirarea lui Speer. Acesta relatează cu lux de amănunte

schimbul citorva pinze fără valoare din colecția sa [...]

Spre sfârșitul războiului [...], cu prilejul unei invitații la Karinhall [...], Goering ne-a arătat comările ascunse în pivnița conacului. Printre ele se numărau câteva neprețuite piese clasice de la muzeul din Napoli, care fuseseră furate înainte de evacuarea orașului, în decembrie 1943. Cu același orgoliu de proprietar, el și-a deschis dulapurile, îngăduindu-ne să privim grămizile de săpunuri și parfumuri tranșezeste, care urmau să-i satisfacă nevoile de lux pe zeci de ani. Ca încheiere a demonstrației, a ordonat să i se aducă colecția de diamante și alte pietre prețioase, care valau, după toate aparențele, câteva sute de mii de mărci⁹.

Virulența cu care Speer îl atacă pe Goering pare să aibă motive de ordin altul principal, cit mai ales personal. Răsfățat de Hitler, arhitectul, devenit ministru al Armamentului, era foarte susceptibil și ușor de jignit atunci când aprecia că nu i se acordă deferența cuvenită. Cu o indignare abia stăpînită, el povestește cum, cu ocazia aceleiași vizite, a fost victima unei grosolănii de neiertat a Reichsmarschallului. „[...] Am rămas incremenit cînd, la sfîrșitul mesei, nouă ni s-a servit un coniac din cele obișnuite, în timp ce valetul lui Goering i-a turnat în pahar, oarecum ceremonios, coniac dintr-o sticlă veche și plină de praf. «Asta e numai pentru mine», a comentat el fără jenă și a continuat să sporovăiască despre castelul din Franța în care această rarismă comară fusese confiscată⁷».

După toate aparențele, Speer ține să plătească cu virf și îndesat polița pe care i-o datorează lui Goering. Iată cum e evocată o discuție cu Reichsmarschallul și cu generalul Thomas, care se plîngea de starea deplorabilă a economiei germane: „Goering a ripostat respectatului general, începînd să se răstească la el: «Ce-i treaba d-tale? Eu mă

ocup de problemele astea — eu, mă auzi? Nu cumva d-ta răspunzi de planul cvadrienal? Nu ai de ce să-ți viri nasul într-o chestie ca asta! Mie mi-a incredințat Führerul toate aceste probleme!» [...]

În toamna anului 1941 [...], Goering, comandantul suprem al LUFTWAFFE, angajată din plin pe frontul de Est, dispunea de timp liber cu toptanul. Chiar la 23 iunie 1941, a doua zi după atacarea Uniunii Sovietice, el a găsit răgozul să-și îmbrace uniforma de gală și să vină cu mine, pentru a examina machetele viitorului său sediu oficial [...]⁸.

În legătură cu Joachim von Ribbentrop, ministrul de Externe al Reichului, Speer istorisește: „În ziua cînd Ribbentrop a împlinit cincizeci de ani, în 1943, cițiva dintre colaboratorii săi cei mai apropiați i-au dăruit o frumoasă casetă, împodobită cu pietre semiprețioase. Ei avuseseră intenția să o umple cu fotocoșii ale tuturor tratatelor și acordurilor semnate de ministrul de Externe. «Am fost puși în mare încurcătură, i-a povestit lui Hitler, la cînd, ambasadorul Hewel, omul de legătură al lui Ribbentrop. Cînd am vrut să umplem caseta, am descoperit că nu mai rămăseseră decît foarte puține pe care noi să nu le fi călcat între timp în picioare»¹⁰. Hitler a ris cu lacrimi⁹».

Despre Goebbels aflăm că „se pricepea să-l distreze pe Hitler cu glume, nimicindu-și totodată rivalii în lupta pentru putere¹⁰». Pentru a ilustra prostia lui Wilhelm Frick, ministrul de Interne, autorul ne oferă o anecdotă: la unul dintre prinzurile la care

participau colaboratorii săi cei mai apropiați, Führerul a povestit că tatăl lui îl bătuse adesea „și încă zdărnă de tot. Frick a intervenit, cu vocea lui behăitoare: «După cum putem constata astăzi, lucrul asta v-a prins bine». În jurul mesei s-a făcut o tăcere grea, plină de groază. Frick a încercat să repare gafa: «Vreau să spun că de aceea ați ajuns altă de departe». Goebbels, care-l desăvîșea pe Frick un idiot desăvîșit, a comentat cu sarcasm: «Se cunoaște că pe d-ta nu te-a bătut nimeni în copilărie»¹¹.

În cînd în cînd avem parte și de o descriere a atmosferei generale care domnea în clica stăpînilor celui de-al III-lea Reich și din care Speer nu făcea notă discordantă: „Lumea în care trăiam ne impunea să folosim numai prefațătorii și ipocriție. Printre rivali, rareori se rostea un cuvînt cîștit, de teamă că nu cumva el să fie adus la cunoștința lui Hitler într-o versiune denaturată. Fiecare dintre noi conspira împotriva tuturor celorlalți; fiecare dintre noi căuta să se servească de capriciile lui Hitler în propriul său avantaj; fiecare dintre noi putea să piardă sau să cîștige în cursul acestui joc misterios. Am cîntat și eu în corul disonant care se făcea auzit în preajma Führerului și în raporturile reciproce am arătat aceeași lipsă de scrupule ca și toți ceilalți¹²».

Să reținem mărturisirea. E una dintre puținele cu o rezonanță de autentică sinceritate.

Nr. 1 sau nr. 2?

Dar poate că elementul cel mai straniu și, implicit, cel mai interesant al volumului îl constituie frecvențele pasaje în care Speer face publicitate meritelor sale ca titular al departamentului care se ocupa de producția de război a Reichului. În privința asta, așa cum am mai spus la începutul serialului nostru, el nu numai că nu minte, ci probabil că nici măcar nu exagerează.

* Un simulacru de planificare hitleristă pe perioada 1940-1943.

** Ribbentrop însuși afirmase cîndva cu un maxim cinism că pentru el cea mai fericită clipă din viață va fi cînd după obținerea hegemoniei mondiale de către naștiți va putea stringe într-o ladă toate tratatele și acordurile internaționale pe care le semnase în numele celui de-al III-lea Reich, cu gîndul la ziua cînd le va călca în picioare.

Ceea ce uimește este însă altceva: contradicția dintre cei doi Speer pe care ni-i prezintă Speer. Pe de o parte, avem de-a face cu Speer nr. 1, pocăitul, care pare că regretă amarnic înăltirea sa cu fiarele naziste, nu găsește decât cuvinte de blam la adresa lor și subliniază, cu demna eleganță a unui erou din antichitate, că cei douăzeci de ani de temniță ai săi reprezintă o pedeapsă pe deplin meritată. Pe de altă parte, ne izbim mereu de Speer nr. 2, liderul nazist căruia și astăzi îi pare teribil de rău că Hitler și complicitii lui nu i-au urmat sfaturile, împiedicându-l astfel să sporească la maximum capacitatea de luptă a Germaniei. În cea de-a doua ipostază, Speer afirmă în esență că, dacă industria de armament ar fi lucrat după indicațiile sale, cel de-al III-lea Reich ar fi rezistat mult mai mult timp coaliției antihitleriste și — cine știe? — poate că ar fi ieșit chiar învingător.

Contradicția dintre cele două personaje nu pare să-l deranjeze pe memorialist. Tot astfel, el nu dă semne că ar fi reflectat vreodată la faptul că înfrângerea nazismului a fost rezultanta unei legiții istorice și nu rodul unui hazard pe care vreun ministru, oricât de genial ar fi fost el, l-ar fi putut înlătura. Curios este totuși că acest adevăr răzbate din înseși paginile volumului: la 27 decembrie 1941, Speer s-a întâlnit cu Fritz Todt, care conducea pe atunci Ministerul Armamentului și Municiilor și care se întorsese dintr-o inspecție pe frontul de Est. „Văzuse acolo trenuri sanitare imobilizate, în care răniții noștri muriseră înghețați, fusese marlor ocular al suferințelor îndurate de trupele germane în satele și cătunele izolate de zăpadă. Il frapaseră descurajarea și disperarea care domneau printre soldații germani”¹².

Așadar, la numai câteva luni după dezlănțuirea agre-

sivii antisovietice cei care semănaseră vînt începuseră să culeagă roadele furtunii. În trecut fie spus, Speer nu a trecut pe frontul de Est decât șapte zile, deoarece „nu eram cituși de puțin dispus să fiu un erou”¹⁴. În schimb, i se părea foarte natural ca sute de mii de soldați germani să-și găsească acolo pieirea: nicăieri nu se menționează vreun cuvînt sau măcar un gînd al său de protest la adresa măcelului provocat de Hitler și de clica imperialistă căreia i se integra.

La 8 februarie 1942, după moartea lui Todt într-un accident de avion, Speer i-a luat locul în fruntea unui departament de care — după propria sa afirmație — „depindea însăși existența statului nazist”¹⁵. Noul post l-a ocupat după cîteva cochetării de formă, dar cu un real entuziasm de fond: „Încă din prima zi am adoptat, cu siguranța cu care umblă un somnambul, unicul sistem care putea asigura succesul producției de armament”¹⁶. Rezultatele nu au întîrziat să se arate: în mai puțin de șase luni, producția a sporit la tunuri cu 27%, la tancuri cu 25%, la muniții cu 97%, iar în iulie 1944 nivelul general de producție a armamentului a crescut la peste 322% în comparație cu 1941.

Dar s-ar fi putut obține și mai mult, se plînge necontenit Speer. Fanatismul lui atinge o culme a grotescului atunci cînd îl învinuiește pe Hitler că... a menajal prea mult poporul german, cerîndu-i „mult mai puțin decît au cerut Churchill și Roosevelt popoarelor lor”¹⁷. Ținînd seama de nesfîrșitul cortegiu de dezastre pe care dictatorul cu zvastică le-a adus asupra Germaniei, reproșul ni se pare gratuit și nemeritat.

Încercarea ministrului Armamentului de a transfera cîteva sute de mii de muncitori din construcții în fabricile de armament a dat de asemenea greș, „din

cauza rezistenței opuse de gauleiteri [...] care, în ciuda intrigilor și rivalităților dintre ei, făceau front comun atunci cînd privilegiile lor erau amenințate”¹⁸. Din text nu reiese ce privilegiile ale gauleiterilor erau amenințate, în schimb se poate deduce că Speer îi depășea, în inumanitate, pînă și pe ferocii miniführeri ai districtelor în care era împărțită Germania.

Această supralicitare s-a mai manifestat și în alt do-

Martin Bormann: abil, brutal, ipocrit, fără scrupule, fără conștiință, ca și partenerii săi de clică hitleristă

meniu. „La începutul lunii aprilie 1942, m-am dus la Sauckel (un fel de reprezentant al gauleiterilor pe lângă Speer — n.r.), propunîndu-i să recrutm brate de muncă din rîndul femeilor germane. El mi-a răspuns, răstit, că problema de unde să procure noi brațe de muncă și cum să le repartizeze ține exclusiv de resortul lui. În plus, în calitate de gauleiter, Sauckel se considera direct răspunzător numai

față de Hitler". Lungi discuții, la care a participat și Goering, nu au dat nici un rezultat și „la sfârșitul războiului, circa 1 400 000 femei continuau să fie utilizate ca ajutoare în gospodărie. În plus, jumătate milion de tinere ucrainiene (aduse cu forța în Germania din teritoriile vremelnice ocupate în U.R.S.S. — n.r.) au contribuit la rezolvarea problemei servitoarelor pentru conducătorii de toate rangurile ai partidului nazist”¹⁹.

Zelul lui Speer nu s-a oprit aici. Să adăugăm un ultim exemplu la cele de pînă acum: „Am încercat din răsunet să împing la o substanțială reducere în producția bunurilor de larg consum [...]. Dar în 1942, maximum ce l-am obținut a fost o micșorare de 12%”²⁰. După jalea cu care se exprimă autorul, ai fi ispitit să crezi că, în timpul războiului, populația civilă germană a dus-o ca în sinul lui Avram. Dar Speer se ferește să dea cea mai mică cifră despre nivelul producției bunurilor de larg consum, împotriva căreia se înverșuna: exact în 1942, ea reprezenta doar 37% din nivelul atins în 1927, deși numărul locuitorilor crescuse considerabil²¹.

În primăvara anului 1943, când a auzit că Hitler ordonase execuții de masă în rândul prizonierilor de război sovietici, Speer s-a... emoționat. Il revolta baia de sînge care se pregătea? De loc! „Eram alarmat în mod egoist de risipa pe care o presupunea o asemenea măsură [...]”. De luni de zile încercam în zadar să ulem gurile în materie de mîla de lucru”. Firește, ministrul Armamentului avea nevoie de sclavi, nu de cadavre. Dar „Disputa cu privire la soarta prizonierilor s-a dovedit inutilă [...]”.

În același timp, arhitectul devenit unul din „zeii războiului” recunoaște înfrîngerile suferite de Wehrmacht în fața armatelor sovietice, înfrîngerii de la care înzestrarea tehnică nu l-a putut salva.

După bătălia tancurilor de la Kursk (1943) Speer admite: „În ciuda formidabilei noastre tehnici, nu am fost capabili să încercăm forțele sovietice. Încrederea în succes a lui Hitler fusese neîntemeiată. După două săptămîni de luptă, el a renunțat la ofensivă. Acest eșec demonstra că, pînă și în sezonul de vară, inițiativa trecuse în mîinile inamicului”²².

Zwei Seele wohnen ach! in meinem Brust! („Două suflete sălășluiesc în pieptu-mi”), recunoștea Faust, cu care memorialistul nostru se compară atît de des. Vorbind în cor, cele două suflete ale lui Speer rostesc o frază aparent paradoxală și contradictorie, care sună cam așa: ce păcat că nu mi s-a dat posibilitatea de a prelungi cu cîțiva ani un război pe care-l condamnam din toată inima și de a contribui și mai mult la supraviețuirea odiosului regim, în frunte cu o clică de șnapani, demenți și criminali, cu care mă căiesc că am colaborat atît de strîns.

Ultima întrevvedere cu Hitler

Pasajele pe care ai fi tentat să le citezi sînt foarte numeroase în „Memoriile” lui Speer. lei cunoștință cu groază și silă de rîndurile sau paginile care descriu infernul lagărelor de concentrare și tragismul vieții cotidiene a milioane de muncitori „importați” cu forța din diferite țări ocupate. Deși era unul dintre principalii coautori ai acestor crime în masă, Speer le prezintă cu o nepăsare care frizează demența. Superficial ca un turist după ce a vizitat niște monumente care nu i-au trezit un interes deosebit, memorialistul folosește eufemisme ca „situații destul de triste” sau „stări demne de milă” pentru a zugrăvi ceea ce în realitate reprezenta un bestial genocid. Parcurgînd paginile volumului, ajungi să te întrebi dacă „sincerele regrete” ex-

primale de Speer la procesul de la Nürnberg, ca și confesiunile făcute în fața Tribunalului internațional nu au fost, pur și simplu, abile manevre, avînd drept scop obținerea unui verdict mai clement. În cursul depoziției sale, el declara: „Îi eram recunoscător lui Sauckel pentru fiecare muncitor pe care mi-l procura. Adesea, atunci cînd nu realizam producția de armament scontată, din lipsa mîinii de lucru, aruncam vina pe umerii lui Sauckel [...] Bineînțeles, știam că muncitorii străini lucrează în fabricile de armament și am fost de acord cu acest lucru [...] Am subscris la politica lui Sauckel de a aduce cu sila în Germania pe muncitorii din regiunile ocupate [...] M-am străduit să capăt, pe orice cale, cît mai mulți muncitori cu putînță”²³.

La procesul de la Nürnberg, Speer s-a oprit îndelung asupra divergențelor pe care le-ar fi avut cu Hitler în ultima fază a războiului. El a insistat mai ales asupra unei așa-zise intenții de a-l ucide la un moment dat pe Führer, care îl „însălmintase cu planurile sale de distrugere totală a Germaniei”. Nimeni nu poate verifica autenticitatea acestui proiect, deoarece autorul său l-a abandonat încă înainte de a schița cel mai mic gest pentru traducerea lui în practică. Mai mult, însăși existența unei astfel de intenții este flagrant contrazisă de emoția cu care vorbește Speer despre ultimele zile ale lui Hitler: „Mi-era milă de Führer”, afirmă el în diverse variante.

Tabloul pe care memorialistul îl face singeroasei agonii a nazismului conține multe pagini interesante pe plan general istoric, din care extragem cîteva pasaje:

„În ultimele săptămîni de existență, Hitler dădea impresia că renunțase la rigiditatea adoptată de el cu ani în urmă [...] Avea aerul unui om al cărui scop în viață fusese nimic [...]”

scăpase frânele din miini și se resemnase: ce-o fi o fi [...] Se cocirjase ca un moșneag, miinile și picioarele îi tremurau, mergea adus din spinare și cu pași firșiți. Pînă și vocea lui semăna cu un behăit [...].

În jurul acestei umbre a lui Hitler aparatul de comandă continua să funcționeze în mod mecanic [...] Führerul trebuie să fi remarcat că disciplina anturajului său slăbise în mod vădit. Înainte, ori de cîte ori intra într-o cameră, toată lumea se ridica în picioare și nimeni nu se așeza pînă ce nu lua loc și el. Acum, la apariția lui, discuțiile continuau, ceilalți nu se ridicau de pe scaune, valeții foiau de colo pînă colo, aducînd mereu gustări și băuturi, cei care băuseră prea mult dormeau în fotolii, ceilalți vorbeau cu glas tare și fără nici o jenă".²⁴

În cursul asaltului final al armatei sovietice împotriva Berlinului, Speer era un frecvent vizitator al bunkerului — imensa cazemată subterană în care se mutase Cancelaria Reichului.

„Atacul iminent asupra centrului Capitalei a format obiectul discuțiilor noastre. Cu o seară înainte se vînturase părerea că metropola nu trebuie să fie apărată și că ultima rezistență va fi organizată în «reduta alpină»». Dar peste noaptea, Hitler se răzgîndise și acum voia ca lupta să se ducă pe străzile Berlinului. Imediat, toți cei de față au început să pledeze pentru mutarea carterului general la reședința de pe Obersalzberg [...].

Cînd ședința a luat sfîrșit și generalii au părăsit încăperea, Goering s-a adresat lui Hitler cu un aer profund deprimat, spunîndu-i că sarcini urgente îl așteaptă în sudul Germaniei și că se vede nevoit să părăsească Berlinul chiar în seara aceea. Hitler l-a privit absent [...] și, cu cîteva cuvinte indifferente, i-a strîns mîna, nedînd vreun semn că sesiza intenția Reichsmarschallului de a dezerta".²⁵

* O regiune din Alpii Bavariei, în jurul Obersalzbergului, unde naziștii sperau că dificultățile reliefului vor împiedica pătrunderea trupelor aliate.

Speer redactîndu-și depoziția în ajunul procesului de la Nürnberg...

La ora aceea Speer era un ministru fără minister, căci industria de armament încetase să mai existe.

...și în banca acuzărilor citîndu-și „ultimul cuvînt”

Totuși, afirmă el, „simțul datoriei, jurământul de credință pe care-l depusesem, lealitatea, recunoștința” îl determinau să continue să graveze în jurul lui Hitler. Ceea ce memorialistul neglijează însă să precizeze este cum se împăcau asemenea sentimente cu pretinsa lui intenție de a-l omorî pe Hitler, în care, cu puțin timp înainte, văzuse pe „cel mai mare dușman al Germaniei și al întregii omeniri”.

Trecind peste acest mister greu de soluționat, să vedem cum s-a desfășurat ultima întrevedere dintre Faust și Mefisto.

„Am fost condus în camera lui Hitler din bunker [...] El nu manifesta nici o emoție, astfel încît, o dată mai mult, am avut impresia că era golit pe dinăuntru, ars, lipsit de viață [...]”.

Cu o totală apatie, mi-a declarat: «Nu voi lupta eu însuși cu arma în mînă» [...]. Atmosfera devenea din ce în ce mai fantasmagorică, tragedia se apropia de sfîrșit [...].

Am părăsit încăperea în care se scrisese un tragic capitol, plin de greșeli, omisiuni și crime. Hitler mă tratase ca pe un vizitator obișnuit, de parcă nu aș fi venit acolo de dragul lui. Ne-am despărțit fără a ne strînge mîna, în modul cel mai indiferent, ca și cum ar fi urmat să ne reîntîlnim a doua zi”.²⁴

Pe acest ton de spășit, al valetului îndurerat de indiferența stăpînului său, se încheie relatarea lui Speer despre cea din urmă întîlnire cu patronul lui.

Sobolanii părăsesc corabia

Mult mai semnificative sînt pasajele din Memoriile în care autorul zugrăvește panica de care au fost cuprinși ciracii lui Hitler, degustătoarea lor lașitate, ca și tentativele făcute pentru a-și salva pielea.

De exemplu, înainte de audiența la Führer, Speer a fost înțîmpinat de Bormann, care l-a abordat cu o neobișnuită politețe. „Cu o voce umilă, mi-a spus: «Cînd veți sta de vorbă cu Führerul, el va ridica cu siguranță problema dacă să mai rămînem la Berlin sau să plecăm cu avionul la Berchtesgaden. Dar e neapărat necesar ca el să preia comanda în Germania de sud. Sînt ultimele ore cînd acest lucru mai este cu putință. Îl veți convinge să plece, nu-i așa?»»

[...] Bormann îmi dovedea cît de mult ține să rămînă în viață, el care, cu numai trei săptămîni înainte, ceruse membrilor partidului nazist să-și biruiască slăbiciunea, să repurteze victoria sau să moară la locurile lor de luptă”.²⁵

Modul cum Goering l-a trădat pe Hitler este de asemenea caracteristic pentru moravurile bandei de gangsteri de la conducerea Germaniei naziste. Reichsmarschallul, fugit în Germania de sud, a început prin a întreba printr-o radiogramă dacă să se considere șeful statului, de vreme ce Hitler se claustrase în bunker. Peste cîteva ore sosea o nouă radiogramă:

„Ministrului von Ribbentrop.

Am cerut Führerului să-mi dea instrucțiuni pînă la data de 23 aprilie ora 10 p.m. Dacă pînă la acea dată va deveni evident că Führerul este lipsit de libertatea de acțiune pentru a dirija treburile Reichului, intră în vigoare decretul său din 29 iunie 1941, prin care în calitatea mea de locțiitor sînt succesorul lui în toate funcțiile. Dacă pînă la miezul nopții de 23 aprilie nu primiți nici o veste, fie de la el, fie de la mine, urmează să veniți imediat la mine pe calea aerului (semnat) Goering Reichsmarschall”²⁶.

Bormann a profitat de situație și i-a declarat lui Hitler că aici era vorba de

o manevră trădătoare. „Führerul l-a privat imediat pe Goering de drepturile sale la succesiune — Bormann a redactat în persoană radiograma respectivă — și l-a acuzat de trădare față de național-socialism [...]”.

Roșu la față de turie și cu ochii holbați, Hitler urla, uitînd cu desăvîrșire de prezența celor din jurul său: «Am știut eu! Am știut eu că Goering e un puturos! A lăsat aviația să se ducă de ripă. Este corupt pînă în măduva oaselor. Exemplul lui a adus corupția în tot aparatul nostru de stat. În plus, e de ani de zile morfinoman. Am știut dintotdeauna toate astea»²⁷.

Pasajul se încheie cu fraza: „Va să zică Hitler cunoșcuse toate acestea, dar nu făcuse nimic”. Cuvintele merită să fie reținute. Ele se aplică de minune autorului însuși și ar putea figura ca moto al volumului de memorii fără memorie: „Cunoșcuse toate acestea, dar nu făcuse nimic”.

SFÎRȘIT

¹ A. Speer: *Inside the Third Reich*, London, 1970, pp. 164-165.

² *Ibidem*, p. 174.

³ Vezi W. Shirer: *The Rise and Fall of the Third Reich*, New York, 1960, vol. I, p. 293.

⁴ A. Speer: *Op. cit.*, p. 175.

⁵ K. Koller: *Der letzte Monat*, Mannheim, 1949, pp. 23-24.

⁶ A. Speer: *Op. cit.*, p. 173.

⁷ *Ibidem*, p. 173.

⁸ *Ibidem*, p. 189.

⁹ *Ibidem*, pp. 182-183.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 123-124.

¹¹ *Ibidem*, p. 124.

¹² *Ibidem*, pp. 267-268.

¹³ *Ibidem*, p. 185.

¹⁴ *Ibidem*, p. 190.

¹⁵ *Ibidem*, p. 197.

¹⁶ *Ibidem*, p. 204.

¹⁷ *Ibidem*, p. 214.

¹⁸ *Ibidem*, p. 218.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 220-221.

²⁰ *Ibidem*, p. 222.

²¹ Vezi Bruno Locker: *Das Leben Im Dritten Reich*, Stuttgart, 1968, p. 117.

²² A. Speer: *Op. cit.*, p. 289.

²³ *Ibidem*, p. 616.

²⁴ *Ibidem*, pp. 472-473.

²⁵ *Ibidem*, pp. 474-475.

²⁶ *Ibidem*, pp. 480-481.

²⁷ *Ibidem*, pp. 478-479.

²⁸ *Ibidem*, pp. 482-483.

²⁹ *Ibid.*

GEPIZI SAU OSTROGOTI?

*Ipoteze pe marginea unor
noi descoperiri*

Prof. dr. docent K. HOREDȚ
membru corespondent al Academiei
de științe sociale și politice

În mileniul I e.n., în perioada formării poporului român, s-au desfășurat mari migrații, cuprinzând întreaga Europă și chiar părți întinse ale Eurasiei. Acest fenomen, atât de complex și greu de pătruns, poate fi redus în esență la patru mișcări, care se împletesc și se întrepătrund: migrația populațiilor germanice, a populațiilor călărețe răsăritene, a slavilor și a arabilor. Populația băștinașă de pe teritoriul de astăzi al României a intrat în relații complexe cu diferite populații ce au trecut peste pământurile sale. Vom discuta aici, pe baza câtorva descoperiri noi, doar unele aspecte din istoria

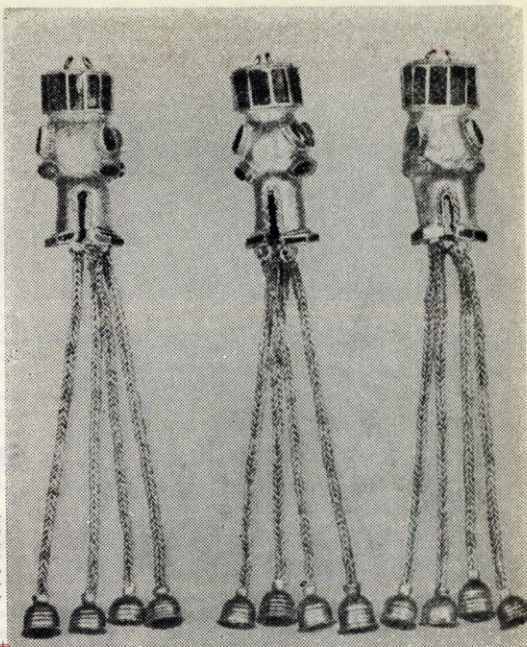
gepizilor și ostrogoților*, pînă în cel de-al treilea sfert al secolului al V-lea, încercînd să formulăm cîteva ipoteze în legătură cu momentul în care au venit în atingere cu populația băștinașă**.

Nu putem trece cu vederea faptul că preluțind unde s-au așezat în afara Germaniei propriu-zise, triburile germanice nu au trăit singure, ci au conviețuit cu populația locală.

* Împreună cu vandalii, burgunzii și longobarzii, gotii făceau parte din ramura răsăriteană a populațiilor germanice originare din Peninsula Scandinavă. În a doua jumătate a secolului al III-lea, după așezarea lor în nordul Mării Negre, neamul gotilor este împărțit în trei ramuri: vizigoții, ostrogoții și gepizii. Ostrogoții erau cei care locuiau înspre răsărit, vizigoții cei cu sedile spre apus, iar gepizii cei care au plecat mai tîrziu (decît ceilalți goti) din patria lor scandinavă (n.r.).

** Ele au fost expuse într-o comunicare ținută în decembrie 1969 la sesiunea anuală a Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași (n.r.).

In 1889, la Apahida a fost descoperit unul dintre cele mai somptuoase tezaure de pe teritoriul patriei noastre: mormintul lui Omharius; aceste pendante au înfrumusețat o diademă sau o poadoabă pentru cap

Plecând spre sud mai tirziu decât ceilalți goji (inceputul sec. III e.n.), gepizii au ajuns, după cum relatează Iordanes* într-o regiune înconjurată de munți înalți și de păduri dese. Așezările lor pot fi localizate undeva pe versantul exterior al Carpaților. Regele gepid a dat vecinilor săi un ultimatum, cerându-le o parte din țara lor. Cum pretenția n-a fost acceptată, noii veniți au pornit războiul împotriva celor de un neam cu ei. Au fost însă învinși în lupta de la **Galtis**, lângă riul **Auha**. În legătură cu locul și data bătăliei s-au formulat cele mai variate ipoteze. S-a crezut că **Galtis** s-ar putea localiza în colțul de sud-est al Transilvaniei, la **Ungria** lângă Olt, iar **Auha** ar deriva din **Aluta**, numele antic al Oltului. Sub raport cronologic s-au propus diferite date între anii 260 și 290 e.n.

Din analiza textului cronicarului got Iordanes rezultă însă că lupta de la Galtis, pomenită în capitolul 17, se intercalează între luptele goșilor din anul 248, descrise în ca-

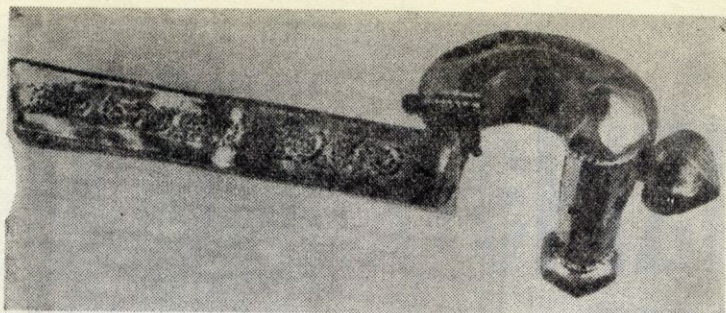
pitolul 16, și cele din anul 250, amintite în capitolul 18. De aici reiese că evenimentul expus în capitolul 17 trebuie să se fi întâmplat în anul 249. Deoarece în acest timp Transilvania mai făcea parte din provincia romană Dacia, bătălia trebuie să fi avut loc în **afara Carpaților Răsăriteni**, probabil undeva în sud-estul Moldovei.

Înfrinși, gepizii s-au retras în așezările lor de mai înainte, a căror poziție poate fi delimitată, cu aproximație, în raport cu aria de răspîndire a culturii **Przeworsk****.

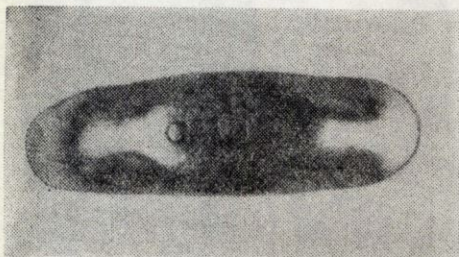
Ei puteau să locuiască numai spre nord de aceștia, inițial pe ambele versante ale Carpaților. În această privință, se pot aminti bogatele așezări de olari din împrejurimile Cracoviei, de la Iglomia și Nowa Huta, care nu aparțin culturii Sântana — Cerneahov sau Przeworsk și nu pot fi atribuite goșilor sau vandalilor, ci mai curînd gepizilor.

* Iordanes, *Getica*, XVII, 93, MGH, AA, V, 1, Ed. Th. Mommsen, Berlin, 1882 (n.r.).

** Civilizație a triburilor nordice care au populat în secolele I-IV e.n. nordul și centrul Poloniei. Numele culturii a fost dat după cel al locului primelor descoperiri (n.r.).

Fibulă din aur caracterizată prin butoni în formă de ceapă

Unul dintre cele trei inele de aur găsite în mormint poartă numele posesorului: Omharus

Gepizii începeau să graveze spre interiorul Carpaților și să intre în legături mai strânse cu vandalii. Un indiciu în acest sens îl constituie și alianța celor două semintii germanice (vandali, gepizi), din anul 290 împotriva goților. În ultimii ani în Slovacia răsăriteană și în Ungaria de nord-est a fost descoperită o ceramică specifică, ștampilată, care datează din sec. IV. Aria de răspindire a acestor produse corespunde cu aceea a vestigiilor vandale din interiorul Carpaților, încât ele trebuie considerate ca aparținând vandalilor și nu gepizilor — cum s-a crezut. În privința descoperirilor vandale din regiunea Tisei se poate menționa faptul că ele se găsesc în afara liniei marilor valuri de pământ din Cimpia Tisei, în interiorul cărora locuiau sarmații iazigi. Reiese că ele despărțeau sediile vandalilor de pe Tisa de cele ale sarmaților.

Aliați ai hunilor și dușmani totodată

Inviaza hunilor a declanșat mari deplasări de populații. Pe la anul 400 e.n. au pornit din locurile lor și vandalii de pe Tisa. Îndreptându-se spre vest, ei au cutreierat întreaga Europă și au ajuns până la urmă pe

coastele Africii de Nord, la Cartagina, unde au întemeiat regatul vandal, care în anul 534 avea să fie desființat de Belizarie*. După plecarea vandalilor, gepizii au înaintat spre sud și au ocupat regiunea locuită de aceștia. Între timp în Cimpia Tisei s-au stabilit hunii, cu precădere în acele teritorii care erau înconjurată de marile valuri și aparținuseră mai înainte sarmaților. Astfel, gepizii locuiau lângă huni, fiind vecinii acestora, așa cum anterior vandalii fuseseră vecinii sarmaților.

În timpul lui Attila, gepizii au rămas supuși și aliați ai hunilor. Au participat de partea lor la lupta de pe Cimpurile Catalaunice, regele lor, Ardarich, bucurându-se de încrederea deosebită a lui Attila. După moartea acestuia, cel care va conduce lupta de eliberare împotriva fiilor lui Attila va fi tocmai Ardarich! Împreună cu aliații lor, gepizii reușesc să învingă pe huni în anul 454 e.n., în lupta de lângă Nedao. Ținând seama de teritoriul locuit pe atunci de gepizi, precum și de aliații lor, bătaia trebuie să se fi dat probabil tot undeva în nordul Cimpiei Tisei. În urma

* General bizantin (505-565) din timpul împăratului Iustinian, care a luptat și împotriva ostrogoților în Italia (n.r.).

victoriei reputate, gepizii au dobândit un rol precumpănitor și au ocupat teritoriile hunice din Cimpia Tisei, unde aveau, încă în sec. VI, centrul puterii lor. De aici au înaintat spre sud și — după plecarea ostrogoților din Panonia, în anul 471 — au ocupat Sirmium și, probabil, în același timp, au început să pătrundă și în Podișul Transilvaniei.

Taina tezaurului de la Someșeni

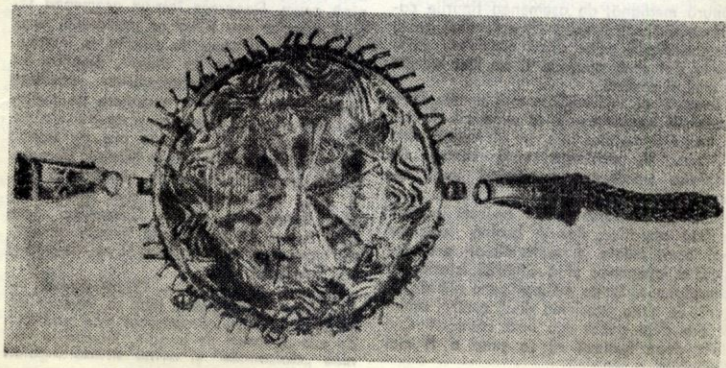
Se consideră că dovada cea mai timpurie pentru prezența gepizilor în Podișul Transilvaniei ar fi mormântul lui Omharus, descoperit în anul 1889 la Apahida. Există strînse legături între acesta și mormântul regelui franc Childeric, de la Tournai, în ceea ce privește bogăția și tipologia inventarului, încît se poate admite că cel înmormîntat la Apahida a fost contemporan cu Childeric (mort în anul 482). Mormîntul lui Omharus cuprinde aproape exclusiv obiecte de aur: o fibulă cu capete în formă de ceapă, o brățară cu capete îngroșate și trei inele: unul cu numele lui Omharus, altul, după cum a arătat recent profesorul Joachim Werner, de la Universitatea din München, R. F. a Germaniei, cu monograma lui scrisă cu litere grecești și un al treilea cu patru cruci. Pandantive, cu lanțuri terminate în clopoței, constituiau probabil o podoabă pentru cap. O bandă ovală de aur, cu trei ramificații, a fost purtată, pare-se, pe umăr. Ea imita forma fibulelor bizantine, cum sînt cele reprezentate pe mozaicurile de la Ravenna. Din inventarul funerar mai făceau parte o cataramă mare și una mică, cu limbi de curea, precum și două căni de argint.

Varietatele probleme pe care le ridică mormîntul princiar amintit se prezintă într-o lumină nouă în urma unor cercetări

făcute în ultimii ani. În 1963 s-a descoperit, la numai cîțiva kilometri sud de Apahida, la Someșeni (astăzi suburbie a orașului Cluj), un important tezaur, compus exclusiv din bijuterii de aur, a căror analiză arheologică urmează a fi publicată.

Piesa cea mai importantă din tezaurul de la Cluj-Someșeni este un pectoral, care are pe față, în celule ajurate, o cruce cu brațe egale, iar pe dos, pe o foiță de aur, un simbol creștin. Dintr-un lanț gros, împletit s-au păstrat numai capetele de care atîrna pectoralul. Un lanț asemănător apare în mormîntul de la Olbia, care are și în alte privințe afinități cu tezaurul nostru de la Someșeni. Pandantive rombițe și semilunare au fost fixate de un colier în felul celui pe care îl cunoaștem din descoperirile de la Bakódpusztá, lângă Budapesta. Din același colier sau poate dintr-un al doilea lanț făceau parte mărgelile poliedrice și mărgelile în formă de butuc. Acestea din urmă se întîlnesc și în inventarele funerare de la Gáva și de la Mecholupy (R.P. Ungară) și constituie, în urma acestor legături evidente, indicii importante pentru datarea tezaurului. O cataramă mare, cu placă patruleteră, reprezintă unul dintre cele mai timpurii exemplare ale așa-numitelor catarames „gotice”, iar o piesă mai mică corespunde celor aflate în mormintele de la Apahida și Blucina. Trei inele cu placă ornamentală rombică au analogii cu piese existente pe o arie foarte largă. Deosebit de interesant este al patrulea inel, prin gema de argint cu care este împodobit, dar mai ales prin semnele zgîrțiate în interiorul său, care ar putea fi semne runice. Din fragmen-

Cel mai important obiect din tezaurul de la Cluj-Someșeni este un lanț împletit, cu un pectoral

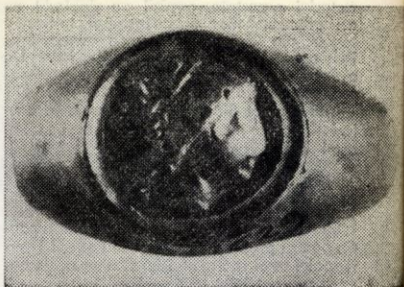

tele păstrate se pot reconstitui două brădari: una cu capete îngroșate, iar cea de-a doua cu capete zoomorfe.

Pieseile descoperite în tezaurul de la Olbia, Cluj-Someșeni și Bakódpusztá au multe trăsături comune din punct de vedere tehnic, ornamental și tipologic și aparțin, fără îndoială, unui orizont cultural unitar. Ele indică, prin eșalonarea lor, direcția de pătrundere de la est spre vest a elementelor care le caracterizează sau limita nordică pînă la care iradiază influențele unei zone culturale bizantine. Datarea tezaurului de la Someșeni pe la mijlocul sau în al treilea sfert al sec. V rezultă din analogiile enumerate, îndeosebi cu piesele de la Bakódpusztá și Gáva, care sînt legate între ele prin folosirea fibulelor tîrzii cu disc. Tezaurul a aparținut probabil unei principese germanice creștine.

Cinci ani după descoperirea de la Someșeni, în toamna anului 1968, cu ocazia săpării fundației pentru stilpul unei rețele electrice, a fost găsit, tot la Apahida, la circa 500 metri de mormîntul lui Omharus, un al doilea mormînt princiar. Inventarul său este deosebit de interesant, prin cantitatea obiectelor de aur, ca și prin tipologia lor. Deoarece piesele descoperite prin săpătura sistematică nu au fost încă prelucrate, vom aminti aici numai obiectele primului lot, provenite din descoperirea întimplătoare. Un număr de 18 rozete și butoni au împodobit probabil un căpăstru. Patru tuburi de aur vor fi fost folosite la îmbrăcarea barelor laterale ale unei zăbale. Trei mărgelile globulare au servit, probabil, tot pentru împodobirea harnasamentului sau căpăstrului. Din teaca spadei s-a păstrat placajul gurii și arcul pentru atîrnare. Amănuntele tehnice ale rozetelor, butonilor, cataramelor și ale placajului, cu almandine mici globulare sau canelate, despărțirea celulelor prin pereți avînd o îndoitură mediană, de asemenea tipurile cataramelor și ale limbilor de cataramă arată că **podoabele celor două morminte principale sînt contemporane și au fost lucrate în același atelier.**

Tezaurul de la Cluj-Someșeni și cele două morminte princiere de la Apahida indică în valea Someșului Mic, în al treilea sfert al sec. V, **existența unui centru de stăpînire trecătoare aparținînd unei seminții est-germanice.** Pînă în prezent, mormîntul lui Omharus a fost atribuit în mod unanim gepizilor, dar în lumina analizei mai aprofundate a materialelor arheologice, a izvoarelor și a situației istorice, o asemenea atribuire nu mai pare atît de sigură. Se pune problema dacă centrul amintit era **deja gepid sau încă ostrogot.** Cea de-a doua ipoteză mi se pare a fi mai probabilă.

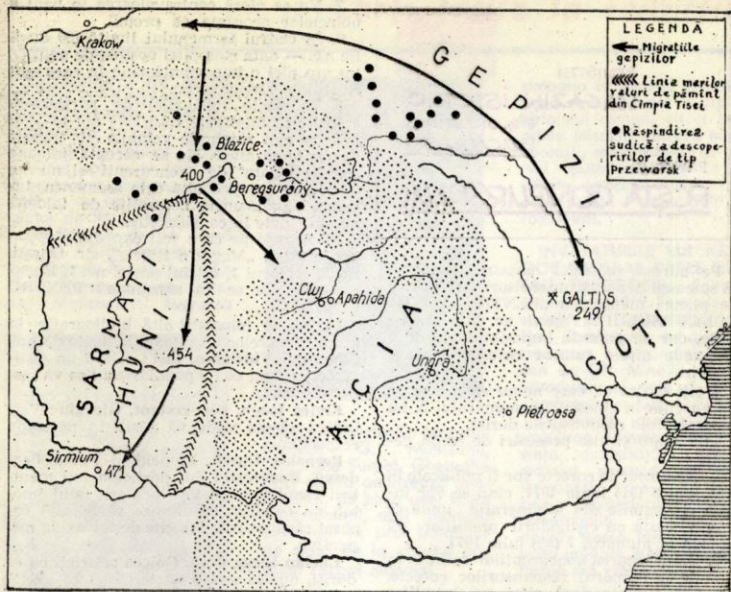

Deși foarte frumoasă, nu această gemă ce împodobește al patrulea dintre inelele descoperite la Someșeni stîrnește interesul specialiștilor, ci semnele zgîrlite în interiorul inelului, care ar putea fi runice

Pe nedrept uitați

Prin similitudinile pe care le prezintă, tezaurul de la Cluj-Someșeni se leagă de cele de la Olbia, de la Bakódpusztá și, într-un cadru mai larg, de cele de la Lössrach (în Germania) și de la Reggio Emilia (în Italia). Pentru toate acestea se pot stabili, într-o formă sau alta, **legături cu ostrogoții**, dar **nu și cu gepizii.** Dacă tezaurul de la Pietroasa datează abia din timpul lui Attila, cum am încercat să dovedesc cu prilejul unei comunicări prezentate la Conferința națională de arheologie (Craiova, 1969, vezi și „Magazin istoric” nr. 7/1970), atunci, din cauza poziției geografice și cronologice, el nu poate fi atribuit decât ostrogoților, nu însă viziigoților sau gepizilor, cum s-a considerat pînă acum. Deoarece într-un asemenea tezaur princiar sau tribal se păstrează piese colecționate în perioade diferite, se impune, și din acest punct de vedere, datarea lor corespunzătoare. Admițîndu-se existența atunci a unor enclave ostrogote pe teritoriul țării noastre, reiese că și centrul din valea Someșului Mic trebuie pus pe seama ostrogoților. Tezaurul de la Șimleul Silvaniei indică prezența, în prima jumătate a sec. V e.n., în depresiunea din fața Munților Meseș (în nordul Carpaților Apuseni) a unui alt centru care trebuie atribuit, de asemenea, ostrogoților, și nu viziigoților sau gepizilor.

Șimleul Silvaniei — Cluj-Someșeni — Apahida — Pietroasa, iată un orizont arheologic comun, caracterizat prin podoabe de aur deosebit de bogate, lucrate în tehnica „cloisonnée” și avînd strînse legături

cu regiunea pontică. Asemenea podoabe puteau să și le procure ostrogoții în urma relațiilor întreținute cu atelierile din nordul Mării Negre, pentru că, în timpul lui Attila, ei mai locuiau încă la răsărit de centrul puterii hunice din Cimpia Tisei. La gepizi, dimpotrivă, nu întâlnim podoabe de acest gen. Ei erau mai săraci și aveau pe atunci așezările în partea nordică a baziului carpato-dunărean.

Majoritatea vizigoților trece, o dată cu invazia hunilor, în Peninsula Balcanică, apoi în Italia, cucerește Roma și se așază, până la urmă, în Franța de sud și în Spania. În baziul carpato-dunărean nu mai sînt pomeniți în sec. V.

În schimb, ostrogoții au rămas în general sub stăpînirea hunilor, după cum arată și știrile ce ni le dă Iordanes. Hunii locuiau în Cimpia Tisei, gepizii aveau sediile lor spre nord de ei, iar dincolo de Dunăre, în Panonia, ostrogoții s-au așezat abia pe la anul 456. Astfel, înainte de această dată, așezările lor trebuie localizate spre răsărit de cele ale hunilor, deci și pe teritoriul României. Sub influența lucrărilor lui C.C. Diclescu și ale altor cercetători, s-a acordat, în dauna ostrogoților, o atenție unilaterală

gepizilor și vizigoților. Or, în perioada dominației hunice, dintre triburile germanice tocmai ostrogoții — întrucîtva uitați — joacă, pare-se, un rol precumpănitor în părțile răsăritene ale baziului carpato-dunărean. Abia după moartea lui Attila această situație se schimbă în favoarea gepizilor.

Prin structura specifică a imperiului lor, de călăreți nomazi, hunii își exercitau puterea asupra unui teritoriu uriaș prin intermediul unor populații supuse lor, printre care figurau și ostrogoții. Locuind și pe teritoriul României, ostrogoții au îndeplinit această funcție și față de populația băstinașă, îndeosebi în părțile intracarpătice ale țării. Relațiile lor cu localnicii au fost însă în genere relații de colaborare, mai precis de **conviețuire**. Bineînțeles, aceasta este o problemă asupra căreia arheologia ne va mai oferi și alte date.

În urma ridicării gepizilor și plecării ostrogoților din baziul carpato-dunărean în anul 471 încetează și rolul lor în această regiune. În lumina ipotezelor expuse, perioada supremației hunice s-ar contura mai precis și ar primi un conținut mai clar în istoria patriei noastre.

REVISTEI

MAGAZIN ISTORIC

STR. ONEȘTI NR. 5
BUCUREȘTI

PENTRU:

POȘTA CONCURSULUI

Pe adresa redacției noastre continuă să sosească nenumărate scrisori care poartă pe plicuri mențiunea „PENTRU POȘTA CONCURSULUI”. Faptul ne bucură, firește, dar ne pune în imposibilitatea de a răspunde direct tuturor corespondenților noștri.

Mulți dintre ei, care ne-au scris înainte de apariția în chioșcuri a numărului 3, au căpatat acolo răspunsurile dorite.

Iată acum și alte precizări de ordin general:

1. Răspunsurile corecte vor fi publicate în numărul 6 (51) iunie 1971, când se vor indica și paginile din bibliografie unde se găsește. Lista cu câștigătorii premiilor va apărea în numărul 7 (52) iulie 1971.

2. Selecționarea concurenților se face în funcție de numărul răspunsurilor corecte. Cu alte cuvinte dacă cifra concurenților care au răspuns exact la toate cele 36 întrebări depășește numărul premiilor, tragerea la sorți se va face exclusiv din rândurile lor. Dacă concurenții cu 36 răspunsuri exacte sînt în număr mai mic, vor participa la tragerea la sorți și cei care au dat 35, 34 etc. răspunsuri. Evident, un concurent cu mai puține răspunsuri exacte nu va putea obține un premiu egal sau superior celui dobîndit de un concurent cu mai multe răspunsuri corecte.

3. Lista completă a premiilor, modul cum se va efectua decernarea lor, locul unde se va desfășura mica solemnitate, componența comisiei de triere vor fi anunțate într-unul din numerele noastre viitoare. În orice caz, celor care ne întrebă dacă fondul de premii este limitat, le răspundem printr-o altă întrebare: cum ar putea fi altfel? „Magazin istoric” nu și-a propus nici un moment să facă concurență Loto Pronosportului.

4. Pentru a confirma primirea fiecăruia dintre mîile de plicuri care ajung pe adresa redacției noastre, ne-ar trebui o imensă armată de oameni. Cei care doresc să se bucure de o garanție suplimentară, ne pot trimite plicurile recomandat.

5. Câștigătorilor din provincie li se vor expedia premiile prin poștă.

6. La concurs pot participa toți cititorii revistei noastre, nu numai abonații.

7. Nu se oferă contravaloarea în bani a obiectelor acordate de premii.

8. În cadrul termenului limită (30 aprilie a.c. — data ștampilei poștale de pe plic) nu are nici o importanță ziua în care sînt expediate răspunsurile.

9. Talioanele (bonurile) de participare apărute în numerele 1,2,3/1971 ale revistei noastre sînt singurele valabile și trebuie decupate ca atare. Nu se acceptă talioane „confectionate” de concurenți și nu se distribuie pe vreo altă cale asemenea talioane. Răspunsurile nefînsoțite de talioane nu sînt luate în considerație.

10. Adresa pe care veți expedia răspunsurile este: „Magazin istoric”, str. Onești, nr. 5, sectorul 1, oficiul poștal nr. 1, București. Pe plic se va menționa: PENTRU CONCURS.

11. Nu se folosește altă bibliografie în afara numerelor de revistă indicate de noi.

Neculai Vidrighin, Iași: „Dacă un câștigător nu vrea să fie popularizat i se va respecta dorința?”. Da.

Elvira Iacob, post-restant, Giurgiu: Veți indica adresa unde vă găsiți în perioada respectivă.

Perpelia Oprea, Plopeni și Paula Predescu, București: Pot participa toți membrii familiei ca și toți locatarii unui imobil, cu condiția ca fiecare să trimită separat răspunsurile însoțite de talioanele respective.

Lucian Rusu, Com. Goicea: Scrieți cu ce doriți, numai scrieți citeț.

Mihai Făgurel, Ploiești: Într-adevăr lei nu pot fi păsări, vulturii nu pot fi lei, iar carul nu poate fi ladă. Dar concursul e concurs. Numai unul dintre răspunsurile publicate este cel corect.

Constantin Rădulescu, București: Vă mulțumim pentru interesantele dv. sugestii, dar cel puțin, pentru concursul de față rămînem la formula noastră.

Ioan B. Ionescu, Com. Botoroaga (Jud. Teleorman): La întrebarea 11 din nr. 2 (47) februarie 1971, s-au luat în considerare numai anii.

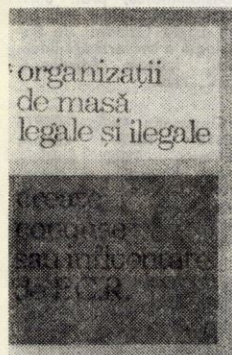
Constantin Labrino, Intorsura Buzăului: P. I. Georgescu, București; Nicolae Topală, Calafat; Gheorghe Apopei, Iași; Ilie Gidilă, Tîrnăveni; Pavel Rozen, București; Nil Popescu, Constanța; Victor Petrescu, București; Iosif Drăgulescu, Timișoara; Valeriu Clop, Com. Comloșul-Mare; Florian Opre, Timișoara; Ionel Telente, București; Eugen I. Crăciun, Bănești: Regretăm, dar nu vă putem spune decît: citiți cu atenție!

La întrebarea 4 din „Magazin istoric” nr. 3 (48), martie 1971, s-a strecurat o eroare tipografică. Cele trei răspunsuri indicate de noi sînt:

- a) 1507;
- b) 1499;
- c) 1623.

ORGANIZAȚII DE MASA LEGALE ȘI ILEGALE CREATE, CONDUSE SAU INFLUENȚATE DE P.C.R., vol. I Editura Politică, 1970.

Primul volum al unei noi și valoroase sinteze, elaborată de un colectiv al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., format din: Ion Popescu-Puturi, Augustin Deac, Florea Dragne, Olimpiu Matichescu. Lucrarea

reunește 18 studii monografice consacrate activității numeroaselor organizații de masă legale și ilegale, create, conduse sau influențate de Partidul Comunist Român în deceniile trei și patru ale secolului nostru.

GREVA GENERALĂ DIN ROMANIA 1920, Editura Politică, 1970.

Vastă lucrare monografică, editată cu prilejul împlinirii a 50 ani de la prima acțiune de mare amploare a proletariatului român. Elaborată de un colectiv de cercetători de la Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (Nicolae Goldberger, coordonator, Florea Dragne, Olimpiu Ma-

tichescu, Constantin Mocanu, Nicolae G. Munteanu, Gheorghe Surpat, Gheorghe Unc) cartea analizează multilateral, pe baza unei vaste documentații, acel moment culminant în șirul bătăliilor de clasă de la sfârșitul primului război mondial.

A. Deac: ENGELS ȘI ROMANIA, Editura Politică, 1970.

Lucrarea relevă legăturile, realizate în forme multiple, pe care marele dascăl al proletariatului, Friedrich En-

gels, le-a întreținut cu mîscarea muncitorească din țara noastră, legături care evidențiază atât interesul și

simpatia cu care el urmărea lupta revoluționară a proletariatului român, cit și tradițiile mișcării noastre muncitorești, manifestarea ei tot mai puternică, încă de la sfârșitul veacului trecut, pe arena vieții social-politice românești.

INVĂȚĂTURILE LUI NEAGOE BASARAB CĂTRE FIUL SAU, THEODOSIE, Editura „Minerva”, 1970. Text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de Gh. Mihăilă, studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și Gh. Mihăilă.

Deosebită contribuție la stabilirea adevărului în privința autenticității operei marelui voievod al Țării Românești, care ne-a lăsat, prin „învățăturile” sale, o remarcabilă și complexă operă, frescă luminoasă a vieții militare, politice și culturale din vremea sa.

BIBLIOGRAFIA ISTORICĂ A ROMÂNIEI I. 1944-1969, Editura Academiei R.S.R., 1970.

Autori: I. Crăciun, Gh. Hristodol, M. Știrban, L. Băthory, Gh. Iancu, G. Neamțu, Gh. Dumitrașcu. Comitetul de redacție: St. Pascu, I. Crăciun, B. Surdu. Lucrare publicată sub egida Institutului de

Cărți sosite la redacție

Istorie și Arheologie Cluj, 1970.

Bibliografie selectivă din lucrările istoricilor noștri în ultimul sfert de veac. Volumul inaugurează colecția de importanță națională *Bibliographia Historica Romaniae*, care va cuprinde întreaga literatură istorică românească.

ARTA ȘI ISTORIE, Editura Militară, 1970. Cu un cuvânt înainte de Ion Jalea și o introducere de Marin Mihailescu.

Album comentat cu lucrări de pictură, sculptură și grafică pe teme istorice realizate de artiștii Studioului de arte plastice al armatei din București (Marius Butunoiu, Paul Atanasiu, Octav Ili-

escu, Adalbert Kromer, Ecaterina Zăinescu-Marin, Pavel Mercea, Mihai Mustață, Angela Spiridonescu-Pășca, Iosif Santha, Maria Stiploșek, Vladimir Șulschi, Ion Tolaș).

C. Ionescu-Gulian: **ISTORIA, OMUL ȘI CULTURA**, Editura Politică, 1970.

Succintă și substanțială expunere a problematicii multiple pe care o ridică istoria și teoria culturii.

Petre Lucaciu: **ÎNCEPUTURI ALE LOGICII ROMANEȘTI**, Editura Științifică, 1970.

Texte din epoca lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun dezvăluie intere-

sante începuturi de activitate filozofică în viața culturală românească. Analizând în spiritul marxism-leninismului aceste scrieri, lucrarea aduce o importantă contribuție la cunoașterea gândirii din acea vreme.

STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE, XV. 1970. Volumul, editat de Societatea de Științe Istorică, are un substanțial sumar. Din titlurile articolelor publicate: Contribuția poporului român la obținerea victoriei împotriva Germaniei hitleriste (Ion Cupșa); V. I. Lenin — istoric (Vasile Maciu); Contribuții la cunoașterea misiunii lui Eftimie Murgu în Transilvania (Iosif Jivan); Premise ideologice ale revoluției franceze în 1789 (Vasile Cristian); Imperiul otoman și statele din Balcani între 1878-1912 (C. N. Velichi); Examinarea și notarea elevilor la istorie (Maria Vasilescu); Bibliografie selectivă a metodicii predării istoriei (Const. Dinu).

Valentin Al. Georgescu și Emanuela Popescu: **LEGISLAȚIA AGRARĂ A ȚĂRII ROMANEȘTI (1775-1782)**. Volum publicat sub egida Institutului de Studii Sud-

Est Europene al Academiei de Științe Sociale și Politice a R.S.R., Editura Academiei R.S.R., 1970.

Eugen Pavlescu: **MESTESUG ȘI NEGOT LA ROMÂNII DIN SUDUL TRANSILVANIEI (sec. XVII-XIX)** Editura Academiei R.S.R., 1970.

PROCESUL DE URBANIZARE ÎN R. S. ROMÂNIA. ZONA SLATINA-OLT. Sub redacția prof. univ. Miron Constantinescu, prof. univ. H. H. Stahl. Volum publicat sub egida Catedrei de Sociologie a Universității București, Editura Academiei R.S.R., 1970.

Constantin Antip: **TREPTES PESTE TIMP**, Editura Militară, 1970. Subintitulată *Biografii și radiografii istorice*, cartea cuprinde o culegere de secvențe definitorii pentru evoluția istoriei moderne și

contemporane, pornind de la Revoluția Franceză, marcând anul 1848 și mișcarea revoluționară pentru unitatea națională în Europa și în țara noastră, subliniind însemnătatea universală a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și încheind cu evocarea victoriei epo-

cale asupra fascismului. Din sumarul volumului mai amintim : *Ludovic XVI în fața Convenției Naționale, Napoleon Bonaparte, Congresul de la Viena, Bismarck, Răsfoind presa anului revoluționar 1848, Din jurnalul de bord al cruciatorului „Aurora”, Apoteoza unei lupte de veacuri etc.*

LEGENDE POPULARE ROMÂNEȘTI, antologie de Tony Brill, Editura „Minerva” 1970.

Marcela Focșă: **SCOARȚE ROMÂNEȘTI**.

Un studiu complex, menit să facă cunoscută unui public cât mai larg, reprezentative creații de artă ale poporului nostru, aflate în colecțiile Muzeului de artă populară.

Viorel Sârbu : **REVOLUȚIA HISPANO-AMERICANĂ**. Postfață : Gheorghe R. Burlacu, Editura Științifică, 1970.

O istorie a Americii Latine, care începe cu invazia conchistadorilor spanioli și portughezi, continuă cu înfățișarea imperiului colonial spaniol și se concentrează în principal asupra marilor mișcări de eliberare din secolul trecut care au dat o nouă față continentului.

Vercors : **BATALIA TĂCERII**, Editura Univers, 1970. Traducere și note de Demostene Botez.

O emoționantă evocare a rezistenței franceze, prin câteva dintre cele mai dramatice momente ale ei.

Al. Dumas : **MEMORII**. Traducere de Octavian Nistor. Prefață de Ion Brăescu, Editura Univers, 1970.

O vastă frescă a societății franceze și a personalităților epocii.

Jacques Droz : **DE LA RESTAURATIE LA REVOLUTIE 1815-1848. (DE LA RESTAURATION A LA REVOLUTION 1815-1848)**, Editura Armand, Colin, Paris, 1970.

Europa în epoca restaurației într-o nouă viziune datorată unuia dintre cei mai de seamă specialiști ai istoriei diplomației moderne. Transformările politice sînt analizate în lumina acțiunii factorilor economici, sociali și spirituali.

Francesco Surdich : **GENOVA ȘI VENETIA LA SFIRȘITUL SECOLULUI AL XIV-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XV-LEA (GENOVA E VENEZIA FRA TRE E QUATTROCENTO)**, Editura Fratelli Bazzi, Bari, 1970.

Lupta dintre cele două mari forțe navale ale lumii mediteraneene în evul mediu — Venetia și Genova — pentru hegemonie constituie obiectul acestui studiu. O amplă anexă documentară însoțește expunerea autorului și aduce elemente noi pentru înțelegerea rivalității veneto-genoveze la sfîrșitul sec. XIV și începutul sec. XV.

Leon F. Litwack : **LA NORD DE SCLAVIE. NEGRII ÎN STATELE LIBERE, 1790-1860 (NORTH OF SLAVERY. THE NEGRO IN THE FREE STATES, 1790-1860)**,

The University of Chicago Press, Chicago-London, 1970.

O expunere despre viața negrilor în statele de nord ale Confederației Americane pînă la izbucnirea războiului de secesiune.

Bistra Tvetkova : **MEMORABILIA BATALIEI A POPOARELOR (PAMETNA BITKA NA NARODITE)**, Dărijavno izdatelstvo, Varna, 1969.

Prima monografie consacrată celebrei bătălii de la Varna împotriva puterii otomane. Cunoscuta specialistă bulgară a concentrat toate informațiile furnizate de izvoare pentru elucidarea aspectelor politice, diplomatice și militare ale marii confruntări.

Giuliano Procacci : **ISTORIA ITALIENILOR (STORIA DEGLI ITALIANI)**, Editura Laterza, Bari, 1969, vol. I-II.

O nouă sinteză a istoriei, poporului italian și a civilizației italiene din vremea avîntului vieții urbane din sec. XI pînă în zilele noastre. Lucrarea relevă liniile directoare ale ultimului mileniu din istoria Italiei.

J. Orieux : **TALLEYRAND — SAU SFINXUL NEÎNTELES (TALLEYRAND — OU LE SPHYNXE INCOMPRIS)**, Editura Fayard, Paris, 1970.

Voluminoasa biografie semnată de J. Orieux își propune ca fel regăsirea lui Talleyrand — omul sub măștile sale succesive. Ministrul de externe al lui Napoleon devenit prim-ministru al lui Ludovic XVIII este considerat drept un produs al mai multor epoci, ba chiar al mai multor lumi, și tratat ca atare.

Dar lucrarea este mai ales a discutabilă pledoarie pro-Talleyrand, căruia i se atribuie nu numai un incompensabil patriotism, ci și un neobosit zel întru servirea cauzei păcii pe continentul nostru.

LOCOTENENT-COLONELUL STAMATI

ALICE STAMATI-CLAUDIAN — fiica colonelului Vasile Stamat — ne scrie în legătură cu un episod al marii bătălii de la Mărășești că dorește „ca adevărul istoric să fie restabilit. Pentru aceasta nu voi face decât să amintesc că în *Istoricul Regimentului 32 dorobanți «Mircea» de la înființare pînă în anul*

1933, ce a fost tipărit la București în anul 1933, se precizează că marea bătălie a Regimentului 32 «Mircea» s-a dat în ziua de 25 iulie (stil vechi) = 7 august (stil nou) 1917, sub comanda locotenent-colonelului Stamat Vasile (vezi paginile 58, 59, 60, 61). Se poate dovedi și cu brevetul postmortem nr. 1846/1917, în care se arată că, prin Înaltul Decret nr. 1495 din 14 decembrie 1917, se conferă Ordinul Steaua României cu spade, în gradul de ofițer, locotenentului-colonel Stamat Vasile, comandantul Regimentului 32 pentru bravura și avîntul cu care a condus regimentul în luptele de la 24 și 25 iulie 1917.

Maiorul Mălamuceanu Constantin a comandat regimentul începînd din seara zilei de 27 iulie (stil vechi) = 9 august (stil nou), se precizează în pagina 61 a lucrării; deci după marea bătălie a «cămășilor albe».

PRECIZĂRI LA „NOTA ZIMMERMANN“

Profesorul de istorie OVIDIU TEODORU din Iași ne aduce o serie de completări privind articolul O manevră diplomatică cu efect de bumerang, apărut în numărul 12/1970 al revistei noastre. Reproducem cîteva fragmente din scrisoarea adresată redacției:

„Nota lui Arthur Zimmermann a fost transmisă de Arthur Balfour, ministrul de Externe englez, autorităților americane la 23 februarie 1917, prin ambasadorul S.U.A. în Anglia, Walter Hines Page (așa cum l-am ortografiat noi și nu Deydge sau Peydge, cum l-ați scris dv. — n.r.).

După expedierea «Notei Zimmermann», a urmat apoi o serie de șase telegrame între Zimmermann și Eckhardt fiind și acestea interceptate și descifrate de colaboratorii lui Reginald Hall și predate autorităților S.U.A., prin același Page.

Telegramele se refereau la aprovizionarea Mexicului cu armament german și la deschiderea unui credit de 600 000 dolari pe numele lui Bernsdorff, care trebuia să exercite presiuni asupra membrilor Congresului S.U.A. și îndeosebi asupra lui Flood, președintele Comisiei pentru afacerile externe a Senatului, pentru a împiedica intrarea Statelor Unite în război.

La data de 6 aprilie 1917, guvernul american, bine informat despre planurile nemților, a declarat război Germaniei, iar la 14 aprilie 1917, datorită intrării brusce a S.U.A. în conflagrație, Eckhardt a trimis la Berlin un raport cifrat cu următorul conținut:

«Președintele mi-a declarat că Mexicul nu poate intra în război de partea noastră. El afirmă că presupusa alianță a devenit imposibilă, datorită publicării premature a telegramelor secrete. El nu consideră momentul de față favorabil pentru acțiuni militare. Președintele propune amînarea tratativelor.

Eckhardt»

Dar Germania nu s-a descurajat de pe urma acestui mare eșec. Ea a trimis consulului său în Mexic, Hilleke, suma de 250 000 dolari, bani cu care acesta a început să pregătească incendiarea terenurilor petroliere de la Tampico, în cazul cînd guvernul mexican ar fi încercat să vîndă aliaților petrol, și a luat legătura cu Roger Kaseman, spion german ce locuia pe atunci în S.U.A., în vederea organizării unui sabotaj.

După apariția telegramelor în presa americană, Reginald Hall a lansat, prin intermediul ziarului «Daily Mail», versiunea potrivit căreia poliștii americani au reușit să deschidă seiful doctorului Magnus, șeful cancelariei de la Ambasada germană din Mexic, de unde ar fi sustras telegrama lui Zimmermann, care a fost apoi dată publicității.

În cartea sa *Spionii războiului mondial*, Edwin Woodhall a arătat că în realitate codul german a fost descoperit de către scafandrii ruși pe crucișătorul german MAGDEBURG — scufundat în septembrie 1914 în Marea Baltică — și transmis englezilor. Faptul că amiralitatea rusă a pus la dispoziția britanicilor acest cod a fost confirmat și de Winston Churchill.

VASILE NĂDEJDE — general în rezervă, București. Prin publicarea notei din nr. 10/1970 — bazată pe informațiile primite de la fiica lui Ioan Nădejde, despre care ne oferim numeroase date, genealogia respectivă a fost elucidată. Cit privește relatările despre Ștefan cel Mare, în numărul 2/1971 am publicat un grupaj de articole.

PRUTEANU CONSTANTIN, șofer mecanic din satul Cucuiești, com. Tolant, jud. Bacău își exprimă — ca și sute de alți corespondenți — amărăciunea pentru situația mândririi Arnota și a altor monumente semnalate în revista noastră și în alte publicații. Să fie toate aceste glasuri, voci în deșert?

ION CIUCA — prof., sat Buciumeni, nr. 56, județul Vilcea, ne trimite o excelentă fișă biografică a logofătului Tudor amintit în articolul Misterul unor fresce (nr. 11/1970). Mulțumindu-vă pentru articol (pe care nu-l putem include în revistă, din lipsă de spațiu), vă anunțăm că am trimis părerea dv. despre situația bisericii din Drăgănești la Departamentul Cultelor.

ADNOTĂRI

A. ZAHORAK din Reșița. Intrucit întrebarea dv. este de domeniul strict al Dreptului Internațional, vă rugăm să o formulați revistei „Lumea”.

MATEI GECALEANU — avocat pensionar din Craiova, este întru totul alarmat: „Un escroc v-a trimis un articol în numele meu și pe care nu

l-ați publicat, după cum reiese din nr. 11 noiembrie 1970 al revistei și aș dori să știu despre ce anume trata și vă rog să publicați în numărul viitor al revistei această plângere ce v-adresez, ca cititorii craioveni să ia cunoștință că nu sînt eu autorul acelui manuscris, refuzat de dv”. Nu puteți decît să mulțumiți impostorului care fără să vrea v-a adus de două ori la această rubrică. Noi vă felicităm pentru modul vajnic în care vă apărați numele și vă mulțumim pentru declarația de fidelitate ca vechi cititor al „Magazinului istoric”.

IOAN DRAGOMIRESCU — inginer din Iași ne solicită o nouă ediție a numărului 1/1967 al publicației noastre. Numeroși alți cititori ni se plîng că au colecțiile descompletate. Neputînd contribui la remedierea acestei stări de fapt, ne facem ecoul unei alte propuneri care ni se pare ingenioasă, formulată de cîțiva cititori, între care Victor Stamate (Craiova), Ilie Rudea (Iași), Virgil Florea (București). Difuzarea Presei să repartizeze anticariatele lor un mic număr de exemplare care să fie puse în vinzare după epuizarea numărului curent pentru eventualii întirziatori.

Cititorilor BADRA RĂDUCANU din Tg. Mureș; GH. DUMITRU din com. Cucea, jud. Galați; ION AVRAM din Băilești, jud. Dolj; ALECU CIUNGU din Focșani; MARIN AVRAM, Uzinele „23 August” din Capitală; GHEORGHE ARJOCA pădurar, satul Duboș, jud. Timiș; inginer MARIAN ALEXANDRU din București; ANDREI CIUREA din Zărnești, jud. Brașov; JOSEF GYÖRFI din Odorheul Secuiesc, jud. Harghita; MIHAI IMBREA din Focșani, jud. Vrancea; GH. MOESCU, lăcătuș din Orșova; ION KISS din Harghita, jud. Bihor; CRISTEA SIRBU din com. Ștefănești, jud. Argeș; student EUGEN SANDRU din Bacău; elev VICTOR SUCIU din com. Daneș, jud. Mureș; prof. LEONIDA CIAHNO din Tîrgu Mureș; ION PREDESCU din București; IONEL I. OPRESCU din com. Belint, sat Balșa, jud. Timiș le adresăm mulțumirile noastre pentru sugestii și aprecieri.

Cristian POPIȘTEANU

CONTENTS

GEORGE MACOVESCU 1937. Document-Interviews with the Communist Fighters Ilie Pintilie and Vasile Băgu. 2	
PETRE CONSTANTINESCU-IASI Recollections from the Years 1907-1921 7	
MINEA STAN and MIHAIL FLORESCU At the Call of the Romanian Communist Party, Solidarity with the Spain of the People's Front 13	
O. MATICHESCU In support of the Young Soviet State 21	
RADU T. FLORESCU A Bălcescu Symposium at Columbia University 24	
VICTOR EFTIMIU and NICOLAE BANESCU Athenais Eudoxia, an Athenian Poetess on the Throne of Byzantium 26	
* TUDOR OF VLADIMIRI : The 1821 Revolutionary Movement Evoked by MIHNEA GHEORGHIU , DAN BERINDEI , DUMITRU ALMAS , S.I. GĂRLEANU 37	
CONSTANTIN ANTIP La Commune de Paris 61	
ANTHONY EDEN Mémoires 66	
ALEXANDRU DUTU Le prince et savant roumain Dimitrie Cantemir le destin de son oeuvre 75	
NICOLAE MINEI Albert Speer ou le faux pénitent 80	
K. HOREDT Gépides ou Ostrogots? 88	
* Livres reçus à la rédaction 95	

SOMMAIRE

GEORGE MACOVESCU 1937. Interviews-documents avec les militants communistes Ilie Pintilie et Vasile Băgu. 2	
PETRE CONSTANTINESCU-IASI Souvenirs des années 1907-1921 7	
MINEA STAN et MIHAIL FLORESCU A l'appel du Parti Communiste Roumain, solidarités avec l'Espagne du Front Populaire 13	
O. MATICHESCU Pour venir en aide au jeune Etat soviétique. 21	
RADU T. FLORESCU Sympo-	

sion Bălcescu à l'Université Columbia (Etats Unis). 24	
VICTOR EFTIMIU et NICOLAE BANESCU Athénais Eudoxia, une poétesse athénienne sur le trône de Byzance 26	
* TUDOR DE VLADIMIRI : Le mouvement révolutionnaire de 1821 évoqué par MIHNEA GHEORGHIU , DAN BERINDEI , DUMITRU ALMAS , S.I. GĂRLEANU 37	
CONSTANTIN ANTIP La Commune de Paris 61	
ANTHONY EDEN Mémoires 66	
ALEXANDRU DUTU Le prince et savant roumain Dimitrie Cantemir le destin de son oeuvre 75	
NICOLAE MINEI Albert Speer ou le faux pénitent 80	
K. HOREDT Gépides ou Ostrogots? 88	
* Livres reçus à la rédaction 95	

СОДЕРЖАНИЕ

ДЖОРДЖЕ МАКОВЕСКУ 1937. Интервью-документ: борьба коммунистов Илие Пинтилие и Василе Багу 2	
ПЕТРЕ КОНСТАНТИНЕСКУ-ИАНЬЕ Воспоминания тех лет (1907-1921) 7	
МИНЕА СТАН и МИХАИЛ ФЛОРЕСКУ По призыву Румынской Коммунистической Партии — солдаты с Испанской народной Фронта 13	
O. МАТИЧЕСКУ Для поддержки молодого Советского государства 21	
РАДУ Т. ФЛОРЕСКУ Симпозиум Бălcesку в Колумбийском Университете — США 24	
ВИКТОР ЕФТИМИУ и НИКОЛАЕ БАНЕСКУ Афинская поэтесса — Атенанс Евдоксия — на византийском троне 26	
* ТУДОР ВЛАДИМИРЕСКУ : Революционное движение 1821-го г. в рассказах: Михней Георгиу, Дана Бериндей, Думитру Алмаша, С.И. Гырляну 37	
КОНСТАНТИН АНТИП Парижская Коммуна 61	
АНТОННИ ЭДЕН Мемуары 66	
АЛЕКСАНДРУ ДУТУ Румынский государь и ученый Димитрие Кантемир и судьба его творчества 75	
НИКОЛАЕ МИНЕИ Альберт Шпеер или лицемерие 80	
К. ХОРЕД Гепиды или остроготы? 88	
* Редакция получила новые книги 95	

ANTHONY EDEN Mémoires 66	
ALEXANDRU DUTU Romainien prince et érudit Dimitrie Cantemir et son oeuvre 75	
NICOLAE MINEI Albert Speer ou le faux pénitent 80	
K. HOREDT Gépides ou Ostrogots? 88	
* Redaction a reçu de nouveaux livres 95	

INHALT

GEORGE MACOVESCU 1937. Dokument-Interviews mit den kommunistischen Kämpfern Ilie Pintilie und Vasile Băgu. 2	
PETRE CONSTANTINESCU-IASI Erinnerungen aus den Jahren 1907-1921 7	
MINEA STAN und MIHAIL FLORESCU Dem Ruf der Rumänischen Kommunistischen Partei folgend, solidarisch mit das Spanien der Volksfront 13	
O. MATICHESCU Zur Unterstützung des jungen Sowjetstaates 21	
RADU T. FLORESCU Bălcescu Symposium an der Columbia Universität, USA 24	
VICTOR EFTIMIU und NICOLAE BANESCU Athenais Eudoxia, eine athenische Dichterin auf dem Thron des Byzantinischen Reiches 26	
* TUDOR VON VLADIMIRI : Die revolutionäre Bewegung von 1821 gesehen von MIHNEA GHEORGHIU , DAN BERINDEI , DUMITRU ALMAS , S.I. GĂRLEANU 37	
CONSTANTIN ANTIP Die Pariser Kommune 61	
ANTHONY EDEN Mémoires 66	
ALEXANDRU DUTU Der rumänische Prinz und Gelehrte Dimitrie Cantemir und das Schicksal seines Werkes 75	
NICOLAE MINEI Albert Speer oder die falsche Bekehrung 80	
K. HOREDT Gépiden oder Ostgoten? 88	
* Bei der Redaktion eingegangene Bücher 95	

ABONNEMENTS: ICE — LIBRI, Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134-135; Telex: 226

magazin istoric

București, str. Onești, nr. 5. — Sectorul 1, Oficiul poștal Nr. 1. telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Dana Crivăț, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pirjol, Vasile Șimandan, I. M. Ștefan, Marian Ștefan, Valentin Urum
SECRETAR DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAȚEA GRAFICĂ: Radu Dobre

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioscurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale, difuzorii din întreprinderi, institutii și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Școlii” — București

